

Kako svi nastavnici mogu poduprijeti odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: okvir za razvoj kompetencija

Publishing
Editions

Kako svi nastavnici mogu poduprijeti odgoj i obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava: okvir za razvoj kompetencija

Peter Brett, Pascale Mompoin-Gaillard i Maria Helena Salema

Suradnici: Virgílio Meira Soares, Vedrana Spajić-Vrkaš, Sulev Valdmaa i Ulrike Wolff-Jantofsohn

Uredila Sarah Keating-Chetwynd

Nakladništvo Vijeća Europe

Ovaj prijevod učinjen je temeljem odobrenja Vijeća Europe (Odjel za izdavaštvo. Mišljenja iznijeta u ovom priručniku podliježu odgovornosti autora i nužno ne odražavaju službenu politiku Vijeća Europe.

Sva prava su pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se prevoditi, reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku, ni na bilo koji način, elektroničkim (CD-ROM, internet, i sl.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili pohranjivanje ili učitavanje bez prethodne pisane suglasnosti Odjela za javno objavljivanje i izdavaštvo Uprave za komunikacije i istraživanje (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Naslovnica: Document and Publication Production Department (SPDP), Council of Europe

Prijelom;: Ogham/Mourreau
Nakladništvo Vijeća Europe
<http://book.coe.int>
F-67075 Strasbourg Cedex
ISBN 978-92-871-6555-8
© Council of Europe, ožujak 2009.
Tiskano u Belgiji

IZDAVAČ HRVATSKOG IZDANJA
Agencija za odgoj i obrazovanje
Donje Svetice 38, 10 000 Zagreb
www.azoo.hr

KNJIGU PRIREDILA
Nevenka Lončarić Jelačić

PRIJEVOD I OBLIKOVANJE
mr.sc. Zlata Pavić

IZVORNIK
How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences
© Council of Europe, March 2009.
F-67075 Strasbourg Cedex

Sadržaj

Informativni sažetak	5
Zahvala	7
1. Predgovor	9
2. Uvod	12
3. Pregled kompetencija i cijelog priručnika	16
4. Skupina A: znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a	20
5. Skupina B: aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi	33
6. Skupina C: aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz partnerstvo i uključivanje zajednice	50
7. Skupina D: provedba i evaluacija participativnog pristupa ODG/OLJP-u	63
8. Izvori za ostale dionike	74
9. Zaključak	80
10. Dodatak	82
11. Literatura i izvori	85

Informativni sažetak

U kontekstu sadašnjeg stupnja razvoja, program Vijeća Europe (ODG/OLJP) pod naslovom „Učimo i živimo demokraciju za sve“ (2006-09), ova publikacija je odgovor na osnovni cilj jačanja „kapaciteta namijenjenih obuci i stručnom usavršavanju nastavnika u svim državama članicama, u okviru obrazovnog sustava te u suradnji s organizacijama civilnog društva, posebice njegovim zajednicama i nevladinim udrugama“.

Uloga učitelja i nastavnika u promicanju demokratskih vrijednosti kroz aktivno i participativno poučavanje široko je prihvaćena. Pojavom novih kretanja u društvu, sve većom međuovisnošću te promjenama koje se zbivaju u lokalnim zajednicama i globalno, uspjeh obrazovanja za demokratsko građanstvo (ODG) i obrazovanja za ljudska prava (OLJP) značajno ovise o obrazovnim stručnjacima i nastavnicima.

U ovoj publikaciji predstavljene su ključne kompetencije koje određuju osnovne sposobnosti nastavnika u provedbi ODG/OLJP-a u učionici, cijeloj školi i široj zajednici. Namijenjena je nastavnicima na svim stupnjevima obrazovanja (ne samo stručnjacima za ODG/OLJP, već nastavnicima svih predmeta) i obrazovnim stručnjacima koji rade u visokoškolskim ustanovama ili drugim obrazovnim okruženjima prije početka ili tijekom rada u struci.

Predstavljeno je 15 kompetencija razvrstanih u četiri razvojne skupine koje odgovaraju temama i problemima na koje nailaze nastavnici koji poučavaju program ODG/OLJP-a:

- znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a;
- aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi (planiranje, razredno upravljanje, poučavanje i vrednovanje);
- aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz sklapanje partnerstava i uključivanje zajednice (ODG/OLJP u akciji);
- provedba i ocjenjivanje participativnog pristupa programu ODG/OLJP-a.

Svaka skupina kompetencija obuhvaća jedno poglavlje u kojem su one detaljno opisane i potkrijepljene primjerima. Čitatelj će pronaći tablice koje prikazuju postupnost stjecanja svake pojedine kompetencije: svrha tablica je pomoći nastavnicima kod utvrđivanja stupnja koji odgovara njihovoj stručnoj praksi te prepoznavanja nužnosti poboljšanja na koje se moraju usredotočiti. Ostali zainteresirani stručnjaci će također pronaći informacije koje su im potrebne u praksi i provedbi programa ODG/OLJP-a: tvorci obrazovne politike, ravnatelji škola i visokoškolskih ustanova.

Ovaj priručnik objedinjuje čitav niz materijala izrađenih u sklopu programa Vijeća Europe za ODG/OLJP tijekom proteklog desetljeća i istovremeno prati tri također važne publikacije o ODG/OLJP-u koje je izdalo Vijeće Europe:

- *Priručnik za obučavanje nastavnika za demokratsko građanstvo i ljudska prava* (Huddleston, T. (izd.), 2005) koji sadrži preporuke vladama i obrazovnim vlastima za

prepoznavanje nužnosti sustavnog i koordiniranog pristupa obrazovanju nastavnika o ODG/OLJP-u;

- *Demokratsko upravljanje školama* (Backman, E. i Trafford, B., 2007) koja istražuje pitanja škole u cjelini i upravljanja s obzirom na ODG/OLJP.
- *Priručnik za osiguranje kvalitete obrazovanja za demokratsko građanstvo u školama* (Bîrzea, C. i dr., 2005) koji predstavlja preporučeni materijal/priručnik koji donosi načela i postupke za osiguranje kvalitete poučavanja i učenja ODG/OLJP-a.

Nadamo se da će zahvaljujući ovim aktivnostima i sugestijama danim u priručniku, nastavnici biti u stanju odgovoriti na često teške i kontroverzne probleme ODG/OLJP-a, te da će stvoriti okruženje za učenje prilagođeno obrazovanju mladih koji će tako postati odgovorni, aktivni i angažirani građani.

Zahvala

Ovaj priručnik je rezultat jednogodišnjeg truda i rada na osmišljavanju, dogovaranju i sastavljanju prijedloga za njegov nastanak. Stoga je važno zahvaliti nizu suradnika koji su doprinijeli njegovoj izradi u skladu s konkretnim zadacima koje su preuzeli.

Prvobitna skupina stručnjaka za izradu ovog priručnika sastala se u lipnju 2007. godine i uključivala je Petera Bretta, Virgilia Meira Soaresa, Mariu Helenu Salemu, Vedranu Spajić-Vrkaš i Suleva Valdmaa.

Iako na početku još nije bilo odlučeno tko će biti glavni autor priručnika, nakon prvog kruga razgovora imenovan je Peter Brett koji je preuzeo vodeću ulogu u njegovu sastavljanju. Bio je odgovoran za dijelove koji u nastavku nisu spomenuti i imao je vodeću uredničku ulogu tijekom cijelog projekta.

Virgilio Meira Soares je bio zadužen za usklađenost s visokoškolskim programom Vijeća Europe i napisao je dijelove priručnika koji se odnose na visoko obrazovanje.

Maria Helena Salema je bila zadužena za kompetencije 5, 9, 13 i 14, a djelomično je bila odgovorna i za neke druge dijelove priručnika kao i teorijske okvire istraživanja koje se odnosi na obrazovanje o demokratskom građanstvu i obrazovanje nastavnika i njihovo stručno usavršavanje. Bila je intenzivno angažirana tijekom cijele godine nastajanja ovog projekta.

Vedrana Spajić-Vrkaš doprinijela je cjelokupnoj konceptualizaciji priručnika.

Sulev Valdmaa dao je svoj doprinos utvrđivanju kompetencija 1 i 8 te povezanosti s obrazovnim programom Pestalozzi Vijeća Europe namijenjenom stručnjacima s područja obrazovanja i ostalim osobama zaduženim za prenošenje znanja.

U rujnu 2008. godine, Ulrike Wolff-Jantofsohn se pridružila već postojećoj skupini stručnjaka i dala svoj doprinos dijelovima koji se tiču visokog obrazovanja te obuci prije zapošljavanja.

Pascale Mompoin-Gaillard je, nakon iscrpnih konzultacija sa skupinom stručnjaka iz programa Pestalozzi EDC u ožujku 2008, značajno preuredio priručnik u smislu njegove strukture i dodatnog sadržaja.

Ólöf Ólafsdóttir, voditelj Odjela za škole i izvanškolsku suradnju Vijeća Europe pobrinuo se za dio priručnika koji se tiče ljudskih prava, uključujući pitanja rodne jednakosti. Josef Huber je osigurao potporu priručnika kroz Pestalozzi program. Heather Courant i Sharon Lowey su osigurale besprijekornu administrativnu potporu.

Na kraju želim zahvaliti i koordinatorima ODG-a, ODG mreži za jugoistočnu Europu i Ad hoc savjetodavnoj skupini zaduženoj za obrazovanje za demokratsko građanstvo (ED-EDCHR), posebice predsjedavajućem te skupine, Reinhildu Otteu koji je pružao kontinuiranu potporu i davao savjete tijekom nastajanja ovog priručnika.

Želim također zahvaliti svim autorima i suradnicima. Bilo je pravo zadovoljstvo biti zadužen za ovaj projekt, ne samo zbog toga što sam smatrao da će konačni proizvod biti koristan, već i zbog toga što je i sam postupak njegova nastajanja bio neprocjenjiva prilika za suradnju s predanim, iskusnim i kreativnim obrazovnim stručnjacima.

Sarah Keating-Chetwynd

Voditeljica projekta i urednica

Strasbourg, prosinac 2008.

1. Predgovor

Opće je priznata ključna uloga nastavnika u promicanju demokratskog učenja kroz pristup aktivnog sudjelovanja. Uspjeh obrazovanja za demokratsko građanstvo (ODG) i obrazovanja za ljudska prava (OLJP) značajno ovise o nastavničkoj profesiji.

Upravo zbog toga su ministri obrazovanja 47 država članica Vijeća Europe, u svojoj Konačnoj deklaraciji Stalne konferencije europskih ministara obrazovanja (u svibnju 2007. godine u Istanbulu) utvrdili da je građanska kompetencija jedna od pet najvažnijih kompetencija za promicanje demokratske kulture i društvene kohezije (ostale kompetencije su: interkulturalna kompetencija, višejezična kompetencija, socijalna opredijeljenost, solidarno poimanje svijeta i multiperspektivnost). Ovaj priručnik je odgovor na tu ministarsku deklaraciju i stoga uživa snažnu političku potporu.

Parlamentarna skupština Vijeća Europe je 3. listopada 2008. godine otišla korak dalje usvajanjem Preporuke 1849 (2008) za promicanje kulture demokracije i ljudskih prava obrazovanjem učitelja i nastavnika.¹

Skupština je, među ostalim, predložila da:

Odbor ministara pozove vlade i nadležne institucije država članica da iskoriste iskustvo i stručnost Vijeća Europe na tom području te posebice:

....

5.2. da se kompetencije koje su neophodne za promicanje kulture demokracije i ljudskih prava u razredu unesu u kurikulum za obrazovanje nastavnika svih predmeta.

U tim političkim okvirima, ovaj novi instrument treba promatrati i u širem kontekstu međudržavnih nastojanja Vijeća Europe na području ODG/OLJP-a od 1997. godine te kao odgovor na osnovne ciljeve i postignuća u sadašnjoj fazi rada Vijeća Europe u sklopu ODG/OLJP-a pod naslovom Učimo i živimo demokraciju za sve (2006-2009) –

jačanjem kapaciteta obrazovanja i usavršavanja nastavnika u svim državama članicama u sklopu obrazovanja i suradnje s civilnim društvom, posebice u radu sa zajednicama i nevladinim organizacijama.²

U mnogim europskim zemljama, često dolazi do jaza između službene politike i retorike o ODG/OLJP-u te prakse u školama.³ U istraživanju Eurydice stoji da, usprkos činjenici da je

---

¹ Skupština je 3. listopada 2008. godine usvojila tekst (36. zasjedanje).

² Vijeće Europe, *Education for Democratic Citizenship and Human Rights, Programme of Activities* (2006-2009), "Learning and living democracy for all" DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14. ožujka 2006, 3.

³ Naval, Print i Iriate (2003) *Civic education in Spain: a critical review of policy* (on-line), *Journal of Social Science Education*; i Osler i Starkey (2005). Vidi literaturu u poglavlju 10.

građanski odgoj široko zastupljen u školskim kurikulumima, samo nekoliko europskih zemalja ga uvodi kao sastavni dio inicijalnog obrazovanja nastavnika.⁴

Jedan od nedavno prepoznatih izazova je sposobnost „[razvijanja] učinkovitijeg i sveobuhvatnijeg obučavanja nastavnika prije i tijekom njihove profesionalne karijere“:

Opći zapadnoeuropski model odnosi se na ograničeno i povremeno obučavanje nastavnika na području ODG/OLJP-a koja je općenite naravi tijekom inicijalne obuke, te izborne, ako je riječ o izobrazbi uz rad. Međutim, to nije u skladu s ključnom ulogom nastavnika u razvijanju učinkovite prakse na području ODG/OLJP-a te pokreće ozbiljna pitanja koja se tiču sposobnosti i učinkovitosti nastavnika u promicanju aktivnijeg i participativnijeg pristupa koji je u mnogim zemljama povezan je s reformom građanskog odgoja.⁵

Ova publikacija sadrži veliki izbor materijala iz programa za ODG Vijeća Europe, a istovremeno prati i ostale aktivnosti/publikacije Vijeća:

- obrazovanje nastavnika je od samog početka važno i zauzima istaknuto mjesto u aktivnostima Vijeća Europe kada je riječ o toj sferi, uključujući razvoj i pripremu Europske godine građanstva (2005). U sklopu ovog posljednjeg, Vijeće Europe je izdalo „Priručnik za obučavanje nastavnika za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava“⁶, s preporukama vladama i obrazovnim institucijama u državama članicama radi prepoznavanja potrebe za sustavnim i koordiniranim pristupima obučavanju nastavnika za područje ODG/OLJP-a. Tekst donosi karakteristike i opisuje dobru praksu u obučavanju nastavnika u fazi prije zapošljavanja. Ukazuje se na potrebu dodatnog rada na razvijanju i isticanju ključnih kompetencija za obrazovanje o građanstvu i ljudskim pravima za potrebe inicijalnog obučavanja nastavnika te na projekt u sklopu kojeg je nastala ova publikacija i po čemu je ona odgovor na taj poziv:

upravo su nastavnici ti koji uvode i svojim učenicima objašnjavaju nove koncepte i vrijednosti, olakšavaju razvijanje novih vještina i kompetencija te stvaraju uvjete koji učenicima omogućavaju primjenu tih vještina i kompetencija u svakodnevnom životu kod kuće, u školi i lokalnoj zajednici.⁷

- proizvod koji je rezultat rada ove skupine autora može se smatrati i priručnikom koji se rabi uz publikaciju „Demokratsko upravljanje školama“⁸ u čijem fokusu je cijela škola te kako se njome upravlja u skladu s načelima ODG/OLJP-a. Naš rad na kompetencijama ima za cilj odgovoriti na potrebe svakog pojedinog nastavnika na razini učionice.

---

⁴ Eurydice, *Citizenship education at school in Europe*, 2005.

⁵ Bîrzea, C. i dr., *All European study on education for democratic citizenship policies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2004.

⁶ Huddleston, T. (ur.), *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*, Vijeće Europe, Strasbourg, 2005.

⁷ *Ibid*, str. 15.

⁸ Backman, Ed. I Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe, Strasbourg, 2007.

Velika pažnja je posvećena današnjim teoretskim znanjima učenika, no ne smijemo zaboraviti drugu važnu ulogu obrazovanja: promicanje vrijednosti i socijalnih vještina koje su preduvjet za miran suživot u suvremenom i globaliziranom svijetu.⁹

- „Okvirna studija o učinkovitoj praksi demokratskog upravljanja školama u Europi“¹⁰ utvrdila je da će mogućnosti sudjelovanja učenika u upravljanju školama vjerojatno biti učinkovitije ako su tijesno povezane s poučavanjem u sklopu formalnog školskog kurikulumu:

Da bi se iz aktivnosti sudjelovanja izvukao potencijal za učenje, učenicima treba omogućiti da kritički razmišljaju o onom što uče te da razviju sposobnost stvaranja „veće slike“ kada je riječ o načinu na koji se problemi demokratskog upravljanja u školi mogu povezati s problemima demokratskog upravljanja svijetom u cjelini. Predlaže se ne samo razvijanje kritičkog i poticajnog razrednog okruženja, već i mogućnost da se u učionici govori o standardima demokratske prakse u samoj školi, kao i o jeziku i konceptima koji su neophodni da bi se o tome raspravljalo.

- „Priručnik za osiguranje kvalitete obrazovanja za demokratsko građanstvo u

školama“¹¹ je referentni dokument/alat koji nudi načela i postupke osiguranja kvalitete ODG/OLJP-a: da bi škola bila uspješna, mora usvojiti ista načela koja vrijede za ODG kurikulum.

Treba, također, reći da su za nastanak ovog priručnika od velike važnosti bile brojne konzultacije koje su mu prethodile. U ožujku 2008. program Pestalozzi za obrazovatelje nastavnika i ostale stručnjake s područja obrazovanja odigrao je značajnu ulogu pružanja potpore razvijanju nastavničkih kompetencija. Priručnik je revidiran nakon konzultacija s mrežom mentora iz Pestalozzi programa u kojem je sudjelovalo 14 europskih država te je u proljeće i ljeto 2008. godine započelo njegovo provjeravanje u različitim nacionalnim programima obučavanja.

Na svom sastanku u travnju 2008. godine u Beču, koordinatori ODG-a iznijeli su korisne savjete, a isto su u lipnju 2008. učinili i predstavnici regionalne mreže jugoistočne Europe i mreže baltičko/crnomske regije.

---

⁹ *Ibid*, str. 43.

¹⁰ Huddleston, T., *From student voice to shared responsibility: effective practice in democratic school governance in European schools*, Network of European Foundations and Council of Europe, 22. svibnja 2007, str. 28.

¹¹ Bîrzea, C. i dr., *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*, Council of Europe Publishing, Council of Europe, 2005.

2. Uvod

2.1. Ciljevi priručnika i ciljna skupina

Konkretni cilj ovog priručnika je definirati i dati primjere ključnih kompetencija nastavnika koji poučavaju ODG/OLJP te se osvrnuti na njihove pojedinačne potrebe u razredu.

Stručnjaci za obrazovanje nastavnika iz Hrvatske, Estonije, Engleske, Francuske, Njemačke i Portugala radili su kao tim s ciljem prepoznavanja i definiranja kompetencija za ODG/OLJP. Potom su nastavili prikupljati primjere koji pokazuju načine prenošenja tih kompetencija u razne sredine (po mogućnosti u 47 zemalja članica Vijeća Europe) u kojima rade mentori i nastavnici praktičari koji u svojim učionicama obrađuju i razvijaju ODG/OLJP teme, vještine, vrijednosti i projekte aktivnog građanstva.

Priručnik je namijenjen nastavnicima i njihovim mentorima za obučavanje prije i tijekom rada u struci. Obradene kompetencije nisu namijenjene samo stručnjacima koji se bave ODG/OLJP-om, već svim učiteljima i nastavnicima koji rade u osnovnim i srednjim školama.

Kompetencije o kojima se govori u ovom priručniku nisu obvezne. Svrha im je pomoći nastavnicima i njihovim trenerima, a ne ih uplašiti. Kompetencije ne smiju izazivati strah (ili vlastima poslužiti kao batina). Ozračje u kojem su ove kompetencije nastale, imalo je za cilj dodatno osnažiti nastavnike. Svrha im je osigurati potporu i unaprijediti metode poučavanja i učenja u sklopu ODG/OLJP-a, a ne presuđivati. Ideje i preporuke sadržane u priručniku mogu se u potpunosti ili djelomično upotrijebiti kao materijal za obučavanje nastavnika. Očekujemo fleksibilnost i prilagodbu njihovoj upotrebi u različitim nacionalnim okruženjima budući da pretpostavljamo da će države na različite načine ugrađivati ODG/OLJP u svoje nacionalne obrazovne sustave.

2.2. Definicije

Definicije ODG/OLJP-a su otvorene za različita tumačenja

Općenito uzevši, učinkovito obrazovanje za demokratsko građanstvo doprinosi razvijanju vrijednosno orijentiranog znanja i vještina u čijim temeljima je akcija, te kompetencija u čijem središtu je promjena koja mlade snaži i jača socijalnu pravdu.

Vijeće Europe naglašava veliku važnost ODG/OLJP-a u pripremi i jačanju sposobnosti mladih za život i djelovanje u demokratskom društvu. Vijeće također podvlači osnovni cilj ODG/OLJP-a u smislu poticanja i potpore mladima da postanu aktivni, obaviješteni i odgovorni građani. Takve građane odlikuje sljedeće:

- svjesni su svojih građanskih prava i dužnosti;
- obaviješteni su o socijalnim i političkim zbivanjima u svijetu;
- brinu o blagostanju drugih;
- izražavaju svoje mišljenje i stajališta;

- sposobni su utjecati na svijet u kojem žive;
- aktivni su u svojim zajednicama;
- odgovorni su u svom građanskom djelovanju.¹²

Nastavnicima treba biti sasvim jasno kako će i zbog čega razvijati vlastite razloge uvođenja ODG/OLJP-a u različite nacionalne kontekste:

- niz povezanih tema, pojmova i dimenzija koje su zajedničke ODG/OLJP-u. Teme su sljedeće: očuvanje nečeg kao što je, na primjer, demokratsko društvo i sva s njime povezana prava; pojam sudjelovanja u društvu; priprema ili izgrađivanje kapaciteta mladih za aktivno i obaviješteno sudjelovanje; naglasak na uključivanju ili integraciji u društvo; naglasak na suvremenom društvu; poticanje sklapanja partnerstava i suradnje; promicanje međunarodne perspektive...
- osnovni koncepti na kojima počiva ODG/OLJP uključuju demokraciju, prava i odgovornosti, snošljivost, poštovanje, jednakost, različitost i zajednicu. Ovi koncepti, kao i sam ODG/OLJP, mogu se preispitivati i problematizirati u različitim kontekstima.
- ODG/OLJP također uključuje dimenzije znanja i razumijevanja, vještina, stavova i vrijednosti. Te se dimenzije objedinjuju kroz pristupe poučavanju i učenju, s osnovnim ciljem oblikovanja i mijenjanja stavova i ponašanja mladih tijekom njihova odrastanja.¹³

Postoje mnoge definicije pojma „kompetencija“

Kontekst za ovaj projekt uključivao je prethodno razmišljanje o ulozi i prirodi kompetencija kod nastavnika. U sklopu Lisabonske strategije, Europska komisija je donijela „Zajednička europska načela za kompetencije i kvalifikacije nastavnika.“¹⁴ Od nastavnika se traži sve veći broj novih kompetencija koje nisu isključivo individualne naravi, nisu definitivne, a ni statične. Nove kompetencije se razvijaju kao posljedica novonastalih potreba u društvu i lokalnoj zajednici, prepoznatih i u školskom okruženju (poput rješavanja sukoba, kulturne prilagodljivosti, interkulturalne osjetljivosti i komunikacije, globalne i višestruke perspektive i savjetovanja).

Izvorno s područja menadžmenta, koncepti „kompetencija“, „kompetencije“, „kompetentnost“ i slične varijante istog pojma često se upotrebljavaju sasvim ravnopravno. Nemoguće je dati sveobuhvatnu definiciju pojma „kompetencija“. Koncept sadrži čitav niz različitih značenja i može se opisati izrazima kao što su „sposobnost“, „umijeće“, „potencijal“, „učinkovitost“ i „vještina“. Kompetencija se pripisuje pojedincima, društvenim skupinama ili

¹² Birzea, C. i dr., 2005, op.cit. str. 25.

¹³ Kerr, D., *Citizenship: local, national and international* u Gearon, L. (ur.) *Learning to teach citizenship in the secondary school*, 2003, str. 7-8.

¹⁴ Europska komisija, Glavna uprava za obrazovanje i kulturu, *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*, predstavljeno na Europskom savjetovanju o zajedničkim europskim načelima za kompetencije i kvalifikacije nastavnika, 20. i 21. lipnja 2005. u Bruxellesu.

institucijama „ako posjeduju ili su stekli uvjete za ostvarivanje konkretnih razvojnih ciljeva, ili ispunjavanje važnih zahtjeva vanjskog okruženja.“¹⁵

Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) definirala je kompetenciju kao:

....nešto .više od samo znanja i vještine. Pojam uključuje i sposobnost izvršavanja složenih zadataka oslanjanjem na psiho-socijalne resurse i njihovu mobilizaciju (uključujući vještine i stajališta) u nekom konkretnom kontekstu“.¹⁶

UNESCO-v internetski forum o pristupu kompetencijama, održan 2006. godine, imao je za cilj otvaranje pluralnog, otvorenog i konstruktivnog prostora za međuregionalnu razmjenu iskustava o izmjenama kurikuluma i razvoju utemeljenom na različitim pristupima kompetencijama. Ovaj trojedni projekt imao je uporište u dokumentu koji se bavio pojmom „situacijskih kompetencija“:

Od sada pa nadalje, osim pukog sastavljanja popisa ili arhiviranja kompetencija izvan konteksta, prednost treba dati opisivanju kompetentnog djelovanja neke osobe u konkretnoj situaciji s ciljem razvijanja situacijskog pristupa kompetenciji.¹⁷

Pod pojmom ključnih kompetencija podrazumijevamo njihovo višestruko značenje koje uključuje široku lepezu sposobnosti koje sinergijski djeluju u ostvarivanju ciljeva poučavanja ODG/OLJP-a.

Općenito, kompetencije možemo definirati kao pristup koji uključuje sljedeće:

- znanje (znati što);
- stavove i ponašanje (biti svjestan kako postupamo u nekom kontekstu i zašto);
- sklonost (biti otvoren za promjene, biti motiviran);
- vještine postupanja (znati kako nešto učiniti);
- kognitivne vještine (obraditi informaciju, kritički razmišljati i kritički analizirati);
- iskustvene vještine (znati kako reagirati i prilagoditi se zahvaljujući prethodnom znanju i socijalnim vještinama).

2.3.Koje su prednosti ODG/OLJP-a?

- ODG/OLJP mladima i odraslima nudi priliku za uključivanje u suvremene probleme koji ih zanimaju;
- ODG/OLJP uključuje mnoge aktivne oblike učenja i otvara mogućnost mladima i odraslima za razgovor i raspravu o kontroverznim pitanjima;
- poučavanje ODG/OLJP-a je zabavno. Učionice i druga okruženja u kojima se događa učenje, vrve od ideja, mišljenja i strasti;

---

¹⁵ Weinert, Franz E., *Concepts of competence*, Institut Max Planck za psihološka istraživanja, München, 1999.

¹⁶ OECD, *The definition and selection of key competences*, DeSeCo publications, 2005, www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf.

¹⁷ ORE (*Observatoire des Reformes en Education*), *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*, Montreal, 2006.

- što je važnije od ljudi koji zajednički djeluju u miru i suradničkom raspoloženju na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini? ODG/OLJP je oblik obrazovanja o „budućnosti“ (mladi aktivno razmišljaju o tome kako svijet učiniti još boljim);
- ODG/OLJP mladima nudi prirodne i „stvarne“ mogućnosti (ali i nastavnicima i ostalim odraslim osobama) da „učine razliku“ i zalažu se za promjene;
- ODG/OLJP se temelji na idejama o uključivanju zajednice – mladi i njihovi nastavnici mogu ulaziti u raspravu s partnerima i s onu stranu školskih vrata;
- ODG/OLJP otvara prostor u kurikulumu koji mladima omogućava dodatna znanja o temama kao što su zakon, ljudska prava, politička pitanja, pitanja zaštite okoliša koje inače ne bi bile zastupljene u nastavnim jedinicama;
- ODG/OLJP nudi mogućnost zauzimanja pozitivnog stajališta u borbi protiv negativnih snaga u društvu (na primjer rasizma, medijskih stereotipa i predrasuda o globalnim migracijama);
- ODG/OLJP svim nastavnicima (bez obzira na predmet koji poučavaju) omogućava povezivanje poučavanja s aktualnim događanjima – što pomaže učenje učiniti važnim i relevantnim;
- ODG/OLJP može nastavnike osnažiti u vremenima u kojima se, zbog različitih pritisaka, mogu osjećati bespomoćnima ako im naredbe stižu odozgo.

2.4. Odgovor na izazove u provedbi ODG/OLJP-a

Tim koji je radio na ovom projektu nije gajio nikakve iluzije. ODG/OLJP je novina koja se teško uvodi u obrazovni kurikulum. Mnoge europske države pokušale su ga uvesti kroz druge predmete kao što su, na primjer, povijest i sociologija.

Nepotrebno je u ovom priručniku donositi dogmatske sudove o konkretnim prednostima različitih modela kurikuluma za ODG/OLJP, premda treba napomenuti da kroskurikularni pristup često mnogo snažnije djeluje na papiru nego u razredu gdje se građanski odgoj ponekad poučava posredno, fragmentarno, ili čak prividno.¹⁸ Budući da su rezultati uglavnom bili manji od očekivanja, takvi pokušaji su postepeno odbacivani u korist konkretnijeg pristupa: na primjer, zaseban predmet građanskog odgoja s jasno definiranim kurikulumom, autentičnije interdisciplinarno poučavanje kroz projekte, projekti aktivnog građanstva, dani/tjedni dodatnog bavljenja konkretnim temama s područja ODG/OLJP-a, ili pak dragocjeno kombiniranje svih ovih pristupa.

Nastavnici nisu samo stručnjaci za svoja područja – povjesničari ili pak stručnjaci za zemljopis ili prirodu – već su i mnogo više od toga. Svi oni trebaju biti u stanju razmatrati osnove svojih predmeta, pristupati im kritički, povezivati ih s drugim područjima i oblastima poput demokratskog građanstva te istraživati njihovu društvenu korisnost, relevantnost i odnos prema suvremenoj kulturi, promicanju snošljivosti, jednakosti i različitosti kao kolektivne prednosti, poštivanja i razvijanja ljudskih prava.

¹⁸ Vidi, na primjer, Bolivar, *Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad/Limits and problems of the cross-curricular approach*, *Revista de Educacion*, 309, str. 23-65, Enero-Abril 1995.

3. Prikaz kompetencija i cijelog dokumenta

3.1. Kratak opis načina i razloga svrstavanja kompetencija u četiri skupine

Nakon konzultacija s raznim dionicima – poput mentorske mreže Pestalozzi Vijeća Europe za ODG/OLJP u kojoj je zastupljeno 14 zemalja, ODG/OLJP koordinatori te stručnjaci koji se bave ovim područjem – utvrdili smo ukupno 15 kompetencija čije usvajanje i posjedovanje može osnažiti nastavnike za samopouzdanu i učinkovito poučavanje ODG/OLJP-a.

Spomenutih 15 kompetencija svrstano je u četiri skupine (A, B, C i D) na osnovu pitanja i problema s kojima se nastavnici i njihovi mentori najčešće susreću poučavajući ODG/OLJP. Prije nego što krenemo s pojedinostima, donosimo tablicu s ove četiri skupine i prikaz svih 15 kompetencija.

Naziv skupine	Povezana pitanja
Znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a	Što možemo učiniti?
Aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi: planiranje, upravljanje razredom, poučavanje i vrednovanje	Kako to možemo učiniti?
Aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz suradnju i uključivanje zajednice: ODG/OLJP u akciji	S kim to možemo učiniti?
Provedba i ocjenjivanje pristupa ODG/OLJP-u	Kako to možemo učiniti još bolje?

Tablica 1: četiri skupine i njima pripadajuće boje

Skupine smo odredili vodeći računa o pragmatičnosti. Poklapaju se s pitanjima koja si postavljaju nastavnici i njihovi mentori (treneri) primjenjujući ODG/OLJP u svom profesionalnom okruženju:

Skupina A: „Što možemo učiniti kako bismo se pripravili za provedbu ODG/OLJP-a?“
Skupina B: „Kako možemo uvesti ODG/OLJP u našu školu?“
Skupina C: „S kim možemo razvijati aktivno građanstvo mladih?“
Skupina D: „Kako možemo poboljšati ono što radimo/kakvo stručno usavršavanje?“

Tablica 2: Označavanje skupina i povezana pitanja

3.2. Kako pronaći ono što tražite: struktura priručnika i označavanje različitim bojama

Svaka skupina označena je drugom bojom kako bi se na taj način olakšalo čitanje i brzo pronalaženje informacije. Iste boje su dosljedno upotrebljene u cijelom priručniku (vidi tablice 1 i 2).

Autori su nastojali priručnik učiniti što praktičnijim pomagalom koje će biti dostupno svim nastavnicima i njihovim trenerima u različitim okruženjima. Svakoj smo skupini i svakoj kompetenciji dali sličan (ali fleksibilan) format:

- Za svaku skupinu (poglavljja 3, 4, 5 i 6): čitatelj će pronaći kratak prikaz teoretske pozadine s pozivom na istraživanje, dokaze i pozadinu naših preporuka;
- Za svaku kompetenciju (poglavljja 3.1 do 3.4, 4.1 do 4.4, 5.1 do 5.4 i 6.1 do 6.4): čitatelj će pronaći:
  - sažetu definiciju kompetencije;
  - primjere kako nastavnici i njihovi treneri pronalaze dokaze o stjecanju različitih kompetencija uvježbavanjem;
  - tablicu napretka koja nastavnicima i njihovim trenerima pomaže utvrditi „dokle su stigli“ u smislu znanja i razumijevanje određene kompetencije pa tako i „što bi trebao biti sljedeći korak“.

Osim ovog modela kompetencija, čitatelj će u dodacima ovom priručniku pronaći i druge resurse:

- materijale za ostale dionike: iako je ovaj priručnik namijenjen nastavnicima i njihovim trenerima, smatramo da provedba ODG/OLJP-a podrazumijeva aktivno sudjelovanje raznih dionika kao što su tvorci politike, ravnatelji škola, razrednici i svi akteri visokoškolskog obrazovnog sustava, da nabrojimo samo neke. Čitatelj u priručniku može pronaći i sugestije o tome kako ti dionici mogu upotrijebiti ponuđeni model kompetencija kako bi olakšali provedbu ODG-OLJP-a. Tablice koje pokazuju napredak, slične su onima u poglavljima o kompetencijama i imaju za cilj pomoći zainteresiranim stručnjacima u prepoznavanju „faze u kojoj se trenutno nalaze“ u smislu savladavanja kompetencija pa stoga i „koji su im sljedeći koraci“;
- alati za samo-ocjenjivanje: predlaže se postupak samo-ocjenjivanja kako bi nastavnicima i njihovim trenerima bilo lakše sustavno pratiti vlastiti napredak, ili pak napredak njihovih učenika u stjecanju znanja, razumijevanja i planiranja ODG-OLJP-a.

3.3. Prikaz 15 kompetencija

Skupina A ODG/OLJP znanje i razumijevanje	Skupina B Planiranje, upravljanje razredom, poučavanje i vrednovanje	Skupina C ODG/OLJP u akciji – suradnja i uključivanje zajednice	Skupina D Provedba i ocjenjivanje participativnih pristupa
Kompetencija br. 1 Ciljevi i svrha ODG/OLJP-a; znanje usmjereno na vrijednosti, vještine s akcentom na djelovanju, kompetencije u čijem središtu je promjena.	Kompetencija br. 5 Planiranje pristupa s ciljem ugradnje znanja, vještina, sklonosti, stavova i vrijednosti ODG/OLJP-a kod kojeg glavnu ulogu ima aktivno učenje i angažiranost učenika.	Kompetencija br. 10 Okruženje za učenje koje učenicima omogućava analizu aktualnih političkih, etičkih, socijalnih i društvenih problema ili događaja na kritički način uz korištenje informacija iz raznih izvora, uključujući medije, statistiku i IKT.	Kompetencija br. 13 Procjenjivanje opsega do kojeg učenici mogu izražavati svoje mišljenje o stvarima koje ih pogađaju te pružanje mogućnosti učenicima da sudjeluju u odlučivanju
Kompetencija br. 2 Ključni međunarodni okviri i načela koja se odnose na ODG/OLJP i osnovni koncepti ODG/OLJP-a.	Kompetencija br. 6 Ugradnja načela i prakse ODG/OLJP-a u stručne predmete (ODG/OLJP u svim predmetima) radi povećanja znanja, vještina i sudjelovanja te doprinosa osnaživanju mladih građana u demokraciji.	Kompetencija br. 11 Suradnja s odgovarajućim partnerima (kao što su obitelji, organizacije civilnog društva te predstavnici zajednice i politike) u svrhu planiranja i provedbe niza mogućnosti za učenike i njihovo uključivanje u pitanja demokratskog građanstva u zajednicama u kojima žive.	Kompetencija br. 14 Modeliranje pozitivnih vrijednosti, stavova i sklonosti iz ODG/OLJP-a koji se očekuju od mladih ljudi; demokratski stil poučavanja, uz uključivanje učenika u planiranje i osjećaj vlasništva nad obrazovnim aktivnostima.
Kompetencija br. 3 Sadržaj kurikuluma ODG/OLJP-a koji obuhvaća politički i pravni; socijalni i kulturni; gospodarski; te europsku i globalnu dimenziju.	Kompetencija br. 7 Utvrđivanje jasnih temeljnih pravila i održivo ozračje povjerenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem uz uvažavanje načela ODG/OLJP-a kako bi se osigurao pozitivan školski etos.	Kompetencija br. 12 Strategije suprotstavljanja svim oblicima predrasuda i diskriminacije te promicanja borbe protiv rasizma.	Kompetencija br. 15 Mogućnost i želja za preispitivanjem, praćenjem i ocjenjivanjem metoda poučavanja i učenja te upotreba tog vrednovanja za potrebe budućeg planiranja i stručnog usavršavanja.
Kompetencija br. 4 Kontekst za provedbu ODG/OLJP-a: kroskurikularni pristup; cjelokupna školska kultura; uključivanje zajednice.	Kompetencija br. 8 Niz strategija poučavanja i održivo ozračje povjerenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem, uvažavanje načela ODG/OLJP-a kako bi se osigurao pozitivan školski etos.		
	Kompetencija br. 9 Primjena čitavog niza pristupa ocjenjivanju (uključujući učeničko samo-ocjenjivanje i kolegijalno ocjenjivanje) radi informiranja i priznavanja učeničkog napretka i postignuća u sklopu ODG/OLJP.		

Tablica 3: Prikaz kompetencija za poboljšanje ODG/OLJP-a

4. Skupina A: ODG/OLJP znanje i razumijevanje

Ova skupina kompetencija odnosi se na utvrđivanje sadržaja ODG/OLJP-a i pripremanje osnovnog znanja nastavnika kako bi se osiguralo poučavanje učenika s jasnim ciljem. Radi se o odgovoru na pitanje „što možemo učiniti?“ da bismo ODG/OLJP uveli u učionicu, školu i širu zajednicu. Nastavnici će htjeti iznaći odgovore na neka od sljedećih pitanja:

- U čemu se sastoje osnovna znanja i načela ODG/OLJP-a?
- Koji su osnovni pojmovi?
- Koje vještine, vrijednosti, stavove i sklonosti nastavnici žele promicati planirajući lekcije i iskustva iz ODG/OLJP?
- Kako se komponente kurikuluma ODG/OLJP-a mogu razbiti u elemente koji će se na najbolji mogući način uklopiti u školski kontekst?

4.1. Kratak prikaz i teoretska podloga Svi nastavnici trebaju steći i pokazati sigurno znanje

Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/OLJP-a

Razumijevanje značajnog doprinosa ODG/OLJP-a s ciljem povećanja znanja u čijem fokusu su vrijednosti, vještine koje se temelje na akciji i kompetencije koje su usredotočene na uvođenje promjene što će osnažiti sve mlade ljude, povećati socijalnu pravdu i demokratsku slobodu.

Kompetencija br. 2: osnovni međunarodni okviri i načela koja se odnose na ODG/OLJP

Poznavanje okvira koje su zacrtali Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe i Europska unija, a koji se tiču načela i ključnih koncepata ODG/OLJP-a uspostavljenih kroz međunarodni dijalog; njihovo prenošenje u nacionalne, lokalne i školske politike i stručnu ulogu nastavnika u razredu i izvan njega.

Kompetencija br. 3: sadržaj kurikuluma ODG/OLJP-a i nastavni programi

Poznavanje četiri međusobno povezane dimenzije: politička i pravna dimenzija; socijalna i kulturna dimenzija; ekonomska dimenzija; i europska i globalna dimenzija. Nastavnici trebaju biti u stanju razvijati znanje, vještine, stavove, vrijednosti i sklonosti učenika na području demokratskog građanstva te im na taj način omogućiti aktivno sudjelovanje i povezivanje različitih aspekata učenja.

Kompetencija br. 4: različiti konteksti za provedbu ODG/OLJP-a

Razumijevanje ODG/OLJP-a kao zasebnog školskog predmeta; kao dijela kroskurikularnog pristupa; kao temeljne komponente cjelokupne školske kulture; te važnost uključivanja zajednice i povezanosti s njom.

Svi nastavnici trebaju steći i pokazati sigurno znanje i razumijevanje gore navedenih kompetencija.

Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/OLJP-a

Razumijevanje značajnog doprinosa ODG/OLJP-a s ciljem povećanja znanja u čijem fokusu su vrijednosti, vještine koje se temelje na akciji i kompetencije koje su usredotočene na uvođenje promjene što će osnažiti sve mlade ljude, povećati socijalnu pravdu i demokratsku slobodu.

Kompetencija br. 2: osnovni međunarodni okviri i načela koja se odnose na ODG/OLJP

Poznavanje okvira koje su zacrtali Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe i Europska unija, a koji se tiču načela i ključnih koncepata ODG/OLJP-a uspostavljenih kroz međunarodni dijalog; njihovo prenošenje u nacionalne, lokalne i školske politike i stručnu ulogu nastavnika u razredu i izvan njega.

Kompetencija br. 3: sadržaj kurikuluma ODG/OLJP-a i nastavni programi

Poznavanje četiri međusobno povezane dimenzije: politička i pravna dimenzija; socijalna i kulturna dimenzija; ekonomska dimenzija; i europska i globalna dimenzija. Nastavnici trebaju biti u stanju razvijati znanje, vještine, stavove, vrijednosti i sklonosti učenika na području demokratskog građanstva te im na taj način omogućiti aktivno sudjelovanje i povezivanje različitih aspekata učenja.

Kompetencija br. 4: različiti konteksti za provedbu ODG/OLJP-a

Razumijevanje ODG/OLJP-a kao zasebnog školskog predmeta; kao dijela kroskurikularnog pristupa; kao temeljne komponente cjelokupne školske kulture; te važnost uključivanja zajednice i povezanosti s njom.

Svi nastavnici trebaju steći i pokazati sigurno znanje i razumijevanje sljedećeg:

Tablica 4: Skupina A – znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a**Teorijska pozadina**

Cilj ostvarivanja veće razine građanskog znanja i angažiranosti odnedavno je u središtu globalne pozornosti istraživača s područja obrazovanja. Međunarodno udruženje za ocjenjivanje obrazovnih postignuća (IEA) zaključilo je, na primjer, da „učenici u većini zemalja poznaju temeljne demokratske vrijednosti i institucije no da je dubinsko razumijevanje ... često površno.“¹⁹

Ian Davies zagovara holistički pogled na znanje s područja ODG/OLJP-a koji ne podrazumijeva samo poznavanje činjenica, već i temeljito razumijevanje

¹⁹ U Torney-Purta, J. i dr., *Citizenship education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*, IEA Secretariat, Amsterdam, 2001.

konceptualnih okvira, obrazaca povezivanja i vještina koje su potrebne da bi se dokučilo značenje.²⁰ Istraživao je prirodu znanja i razumijevanja ODG/OLJP-a u kontekstu obrazovanja nastavnika kroz postavke teoretičara Schulmana²¹ i McNamara²². Ovi su autori naglasili važnost predstavljanja predmeta na način koji ga drugima čini razumljivim, posebice djeci i mladim ljudima, i to uz pomoć analogija, ilustracija, primjera i objašnjenja. Ključ leži u onom što bismo mogli nazvati „primijenjenim“ znanjem o predmetu.

Poznavanje i razumijevanje osnovnog sadržaja, pojmova, vrijednosti i organizacijskih načela ODG/OLJP-a je vrlo važno. Nastavnici koji znaju više o nekom predmetu vjerojatno će biti zanimljiviji, učinkovitiji i kreativniji u načinima poučavanja. Vjerojatno će i učinkovitije strukturirati lekcije koje poučavaju, te slijed učenja. U stanju su kreirati i odabirati metode i aktivnosti poučavanja/učenja koje primjereno doprinose boljem razumijevanju i razvijanju vještina kod učenika. Ako nastavnici posjeduju samo ograničeno znanje o pojmovima i načelima ODG/OLJP-a, možda neće biti voljni učenike uvoditi u složenije vidove demokratskog građanstva, već ih poučavati strogo didaktički, ne omogućavajući im sudjelovanje i postavljanje pitanja, i ne oslanjajući se na taj način na njihova iskustva.

Ciljevi i svrha ODG/OLJP-a mogu imati učinak društvene promjene. O tim smo ciljevima govorili kao o „mijenjanju političke kulture“.²³ Mladi bi morali razumjeti što je demokratsko građanstvo; morali bi posjedovati razumnu razinu pismenosti kako bi razumjeli političke procese i bili u stanju informirano donositi odluke koje se tiču različitih dimenzija građanstva. Stoga nastavnici u svom radu s mladima moraju promicati čitavu lepezu građanske „pismenosti“²⁴ Razlikujemo četiri vrste „pismenosti“: političku i pravnu; socijalnu i kulturnu; ekonomsku; te europsku i globalnu:

- politička i pravna pismenost odnosi se na politička prava i dužnosti nasuprot političkom sustavu i vladavini prava. Razumijevanje političke/pravne domene podrazumijeva znanje i razumijevanje međunarodnih okvira ODG/OLJP-a koje se temelje na povijesnoj ideji jednakosti i dostojanstva svih ljudskih bića bez obzira na razlike s obzirom na spol, rasu, boju kože,

---

²⁰ Davies, I., *What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors*, 2003. Citized website: www.citized.info.

²¹ Schulman, L., *Those who understand: knowledge growth in teaching*, *Educational Researcher*, 15, str. 4-14, 1986.

²² McNamara, D., *Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators*, *Journal of Education for Teaching*, 17 (2), str. 113-128, 1991.

²³ U Crick, B., *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, Crickovo izvješće, QCA, 1998.

²⁴ U Reece, P. i Blackall, D., *Making news: literacy for citizenship*, <http://makingnewstoday.uow.edu.au> (ožujak 2008). Citiranje u Habermas, J., *The theory of communicative action*, Volume 1, Cambridge, UK; Polity Press, 1984, Habermas, J., *The theory of communicative action*), Volume 2, Cambridge, UK; Polity Press, 1987, Luke A., Muspratt, S., Freebody, P. (ur.) *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*, Cresskill NJ: Hampton Press, 1997.

etnicitet, nacionalnost, vjeru ili društveno i ekonomsko podrijetlo.²⁵ Nastavnici bi trebali naučiti sve o ljudskim pravima i mehanizmima njihove zaštite te o stjecanju vještina za njihovu svakodnevnu primjenu. Učenici bi trebali biti u stanju promišljati o vrijednostima, razvijati stavove i djelovati u smislu obrane i promicanja ljudskih prava. Nastavnicima se ovo može činiti „teškim“ i suhoparnim znanjem koje je potrebno usvojiti, no činjenica je da znanje koje treba „primijeniti“ u učionici nije baš uvijek opsežno; uobičajeno je, na primjer, da sasvim mala djeca u učionici rade zadatke koji govore o željama i potrebama, ili pak pravima i dužnostima;

- socijalna i kulturna pismenost tiče se odnosa između pojedinaca u društvu; elemenata poput zajedničkih vrijednosti, pogleda na svijet i načina utvrđivanja temelja zajedničkog života. Nastavnici bi trebali baratati osnovnim pojmovima kao što su: socijalna različitost, dinamičnost kulture i identiteta, itd. Trebali bi promišljati i govoriti o društvenim vrijednostima i razvijati međukulturne kompetencije, društvene stavove i vještine koji promiču socijalnu uključenost, anti-diskriminaciju i anti-rasizam.
- ekonomska pismenost odnosi se na odnos između pojedinaca/skupina i gospodarske situacije u društvu (tržište rada i potrošača, socijalna zaštita, minimalne plaće, kupovanje moći, itd.) Nastavnici bi trebali znati i razumjeti kako funkcionira ekonomija, uključujući i ulogu koja pripada biznisu, korporacijama i finansijskom sektoru; prava i odgovornost potrošača: odnose između poslodavaca i zaposlenika; učinke moralne zaštite potrošača. Morali bi znati kako zainteresirati učenike za pitanja ljudskih prava poput prava na rad i na životni minimum;
- europska i globalna pismenost, ili „globalno građanstvo“ mogu se doimati očitima. Radi se o prepoznavanju i promicanju globalne međuovisnosti, pitanjima održivosti i brige za buduće generacije. Nastavnici moraju biti svjesni jedinstvenosti i različitosti europskih društava, doživljavati svijet kao globalnu zajednicu i prihvaćati političke, ekonomske, okolišne i socijalne implikacije svih tih fenomena. Morali bi biti u stanju pomoći učenicima u razumijevanju pojma međuovisnosti, koristeći kontekste koji su bliski mladima i djeci.

U većini država članica Vijeća Europe, ODG/OLJP se smatra organizacijskim načelom koje podupire ciljeve kurikuluma osnovnog i srednjeg obrazovanja. Smatra se općim obrazovnim ciljem koji se može poučavati na različite načine kroz cjelokupni kurikulum i šire školske strukture. Međutim, način na koji je ODG/OLJP zastupljen u kurikulumu može se značajno razlikovati od jednog do drugog obrazovnog sustava – ovisno o tradiciji i konceptima građanskog odgoja, stupnju obrazovanja, itd. Preporuka Rec (2002)12 Odbora ministara Vijeća Europe o obrazovanju za demokratsko građanstvo jasno govori o nužnosti angažiranja

---

²⁵ Temeljni tekstovi uključuju: UN-ovu Deklaraciju o ljudskim pravima (1948) te naknadno prihvaćenu UN-ovu Konvenciju o pravima djeteta (1989); Povelju o temeljnim ljudskim pravima Europske unije koja sadrži opća, neotuđiva i nedjeljiva ljudska prava i slobode obvezujuće za sve države članice; i Europsku konvenciju o ljudskim pravima (1950).

svih razina i pravaca obrazovnog sustava kako bi se ODG/OLJP ugradili u kurikulum bilo kao konkretan školski predmet, predmet integriran u ostale predmete, ili kao tema koja će se provlačiti kroz sve predmete. U Preporuci se naglašava potreba za multidisciplinarnim pristupom radi lakšeg stjecanje znanja, stavova i vještina koji su ljudima potrebni za zajednički život u pluralističkom i demokratskom društvu.

Ovisno o dobi učenika, stupnju obrazovanja i organizaciji kurikuluma u nekoj konkretnoj državi, građanski odgoj se može ponuditi:

- kao odvojeni i samostalni predmet koji može biti obvezan ili izborni;
- kao integrirani kurikulum u jednom ili više različitih predmeta (najčešće su to povijest, sociologija, vjeronauk, etika, filozofija, zemljopis i jezici);
- ili, kao obrazovna tema ili načelo koje se provlači kroz sve predmete tako da perspektiva koju ODG/OLJP otvara može implicitno i eksplicitno postojati u svim predmetima kurikuluma i na svim stupnjevima obrazovanja, u školi i izvan nje.

Opasnost ovog posljednjeg pristupa leži u činjenici da područje koje svuda treba biti prisutno i prožimati cijeli kurikulum, na koncu ne završi nigdje. Ako je neko područje svačija odgovornost, na koncu često ispadne ničija.

Važno je naglasiti da spomenuti različiti pristupi nisu međusobno isključivi te se mogu međusobno nadopunjavati.

4.2. Kompetencija br. 1

Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/OLJP-a

Razumijevanje značajnog doprinosa ODG/OLJP-a s ciljem povećanja znanja u čijem fokusu su vrijednosti, vještine koje se temelje na akciji i kompetencije koje su usredotočene na uvođenje promjene što će osnažiti sve mlade ljude, povećati socijalnu pravdu i demokratsku slobodu.

4.2.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju.....“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG/OLJP-a mogu, na primjer, konkretno pokazati:

- da su svjesni kako se definira opseg znanja i razumijevanja ODG/OLJP-a. U većini obrazovnih programa, u većini zemalja i studijskih predmeta, od učitelja se traži da istražuju prirodu, filozofiju i svrhu obrazovanja, a od srednjoškolskih nastavnika da isto čine u sklopu svojih konkretnih disciplina. Taj je zadatak posebno važan u kontekstu ODG/OLJP-a gdje će, srednjoročno, samo mali broj biti u prilici steći iskustvo u nekom predmetu u školi, ili na visokoškolskim ustanovama.
- da mogu prenijeti uzbuđenje, opseg i prepoznatljiva obilježja visokokvalitetnog i aktivnog ODG/OLJP-a.

Ovo uključuje obrazovne programe koji ostavljaju prostor za razmišljanje o sljedećem:

- zašto se u suvremenom društvu velika važnost pridaje ODG/OLJP-u;
- kakvu ulogu u takvoj situaciji mogu imati škole i nastavnici;
- priroda suprotstavljenih definicija u odnosu na ODG/OLJP koje mogu imati implikacije za opseg i kretanje pristupa poučavanju i učenju;
- mogućnosti i izazovi ODG/OLJP-a (što ga čini različitim?);
- kakvo znanje, jezik, vještine, vrijednosti, stavove i sklonosti ODG/OLJP želi promicati;
- ključni organizacijski koncepti ODG/OLJP-a;
- što nam govore istraživanja o ODG/OLJP-u – na nacionalnoj, europskoj i globalnoj razini.

4.2.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/OLJP	
<p>Korak 1. (koncentriranje) <i>Ne poznajete ODG/OLJP, njegov značaj, ciljeve i svrhu. Vrlo slabo razumijete lepezu različitih „pismenosti“ te kako ih škole mogu razvijati.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte bit ODG/OLJP-a, njegove ciljeve i svrhu; • osvijestite različite vrste „pismenosti“ koje zahtijeva ODG/OLJP; • razmišljajte o svom području poučavanja i pronađite vezu s ODG/OLJP-om koja je važna za vašu profesionalnu praksu; • odlučite koje „pismenosti“ se mogu razvijati kroz poučavanje vašeg predmeta i srodnih kurikuluma; • potražite informacije o dobroj praksi vaših kolega na lokalnoj, nacionalnoj i europskoj razini u provedbi ODG/OLJP-a u razredu; • počnite razmišljati o načinima ugrađivanja vrijednosno orijentiranog znanja iz ODG/OLJP, vještina usredotočenih na djelovanje iz ODG/OLJP i kompetencija usredotočenih na promjene iz ODG/OLJP u poučavanje.
<p>Korak 2. (razvijanje) <i>Poznate su vam osnove ODG/OLJP-a i teoretski vam je poznato kako ga obrazovni sustav i nacionalna politika mogu promicati, no još uvijek rijetko ugrađujete ODG/OLJP u svoje poučavanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pregledajte svoj kurikulum i pronađite prikladna područja i teme u sklopu kojih biste mogli uključiti ODG/OLJP u poučavanje; • postavite kratkoročne i srednjoročne ciljeve za uvođenje mjesta i položaja ODG/OLJP u vašem kurikulumu i/ili predmetu; • pronađite u nastavnom planu jedinice u sklopu kojih možete povećati vrijednosno orijentirano znanje, razviti vještine usredotočene na djelovanje i uvesti kompetencije u čijem središtu su promjene; • odlučite koje metode poučavanja i učenja ćete upotrijebiti u cilju povećanja znanja, vještina i kompetencija u sklopu ODG/OLJP-a; • isplanirajte i poučavajte neke ODG/OLJP lekcije.
<p>Korak 3. (utvrđivanje) <i>Pripremili ste lekcije za poučavanje ODG/OLJP-a u svojim razredima i imate sve više samopouzdanja u smislu znanja o ODG/OLJP-u i njegovim načelima. Ipak, osjećate nesigurnost kod složenih pitanja i koncepata te prihvaćanja riskantnih i 'otvorenijih' metoda poučavanja. Nesigurni ste u pogledu učinkovitosti i učinka vašeg poučavanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • budite jasni oko ciljeva koje želite ostvariti sa svojim učenicima uvodeći ODG/OLJP u poučavanje; • odredite građansku „pismenost“ koju u svakom konkretnom slučaju želite razviti; • planirajte povratnu informaciju u odnosu na učinkovitost vašeg poučavanja (na primjer, unaprijed pojasnite kriterije za uspjeh svakog konkretnog zadatka); • analizirajte i osvrnite se nakon svake lekcije na učenje svojih učenika i, ako je potrebno, unesite izmjene; • provjerite uključivanje različitih „pismenosti“ iz ODG/OLJP-a u poučavanje.
<p>Korak 4. (napredovanje) <i>Stekli ste dobro teoretsko znanje i praktične vještine za poučavanje ODG/OLJP-a u okviru svog konkretnog predmeta. Razumijete način na koji učenici razvijaju različite „pismenosti“ u sklopu ODG/OLJP-a kroz vaše poučavanje. U stanju ste ocijeniti njihova građanska postignuća.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • podijelite svoju dobru praksu s kolegama drugih predmeta; • pronađite partnere u zajednici koji će vam pomoći da ostvarite ciljeve i pripremite se za izvođenje ODG/OLJP projekata s vašim učenicima; • pomognite razvijati ODG/OLJP kao pristup na razini cijele škola i kao dio školskog etosa.

4.3. Kompetencija br. 2

Kompetencija br. 2 osnovni međunarodni okviri i načela koja se odnose na ODG/OLJP

Poznavanje okvira koje su zacrtali Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe i Europska unija, a koji se tiču načela i ključnih koncepata ODG/OLJP-a uspostavljenih kroz međunarodni dijalog; njihovo prenošenje u nacionalne, lokalne i školske politike i stručnu ulogu nastavnika u razredu i izvan njega.

4.3.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ostvare ovu kompetenciju iz ODG/OLJP-a mogu pokazati, na primjer, da su u stanju kritički se osvrnuti na neke od sljedećih problema i pitanja:

- Koje su osnovne ideje i vrijednosti koje donosi međunarodni i europski dijalog?
- Kako funkcionira međunarodni i europski sustav pružanja potpore i promicanja ODG/OLJP-a? Kakva je priroda međunarodnih i europskih obveza u vezi s općim načelima zaštite ljudskih prava? Kakva je razlika između pravno obvezujućih i moralno ili politički obvezujućih dokumenata?
- Koje su konkretne uloge međunarodnih i europskih organizacija, i nacionalnih i lokalnih vlada, institucija i organizacija u ispunjavanju međunarodnih i europskih obveza?
- Koje su osnovne međunarodne i europske vrijednosti, politike, načela i programi koji se odnose na ODG/OLJP, uključujući one koje su utvrdili Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe, Europska unija i OSSE? Kako su se razvili? Koje su njihove sličnosti i razlike u odnosu na ključne pojmove i metodologije? Na koji su način različiti pojmovi povezani?
- Na koji način su međunarodne i europske politike i načela ODG/OLJP-a povezani s obrazovnim promjenama na nacionalnoj, lokalnoj i institucionalnoj razini, uključujući promjene u izobrazbi nastavnika?
- Kakva je uloga nacionalnih i lokalnih tvoraca politike, institucija za izobrazbu nastavnika, instituta za istraživanje, obrazovnih institucija, organizacija civilnog društva i pojedinaca u promicanju zajedničkih međunarodnih ciljeva i vrijednosti ODG/OLJP-a? Zašto građani-pojedinci imaju središnju ulogu u promicanju međunarodnih i europskih vrijednosti i načela?
- Kako nastavnici mogu doprinijeti promicanju međunarodnih načela i politika ODG/OLJP-a u svojim školama i učionicama?
- Koje su prednosti i prepreke promicanju međunarodnih načela i politika ODG/OLJP-a? Na koji način se kroz međunarodnu i europsku suradnju mogu ostvariti ti visoki ideali?

4.3.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 2: ključne međunarodne politike i načela koja se odnose na ODG/OLJP	
<p>Korak 1. (koncentriranje) <i>Ne poznajete međunarodni kontekst ODG/OLJP načela, politika i praksi. U stvari, sve to izgleda prilično poražavajuće, apstraktno i suhoparno. Zbunjuju vas konkretne uloge međunarodnih i europskih organizacija. UN-ova načela i europske konvencije jako su daleko od vaše svakodnevne razredne prakse.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte se s nekim lako savladivim sažecima dokumenata vodeće međunarodne politike s tog područja – UN-ovom Deklaracijom o ljudskim pravima, UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta i Europskom konvencijom o ljudskim pravima. Postoje značajna preklapanja. Utvrdite 10 osnovnih načela koja se tiču vaše uloge obrazovnog stručnjaka; • informirajte se i pokušajte, ako je moguće, proći dodatnu obuku na tom području.
<p>Korak 2. (razvijanje) <i>Svjesni ste da međunarodna politika i načela u odnosu na ODG/OLJP postoje i u teoretskom smislu znate kako ih nacionalne i školske politike mogu promicati, no još uvijek rijetko ugrađujete ODG/OLJP u svoje poučavanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • saznajte kako su nacionalni i lokalni tvorcii politike pokušali prenijeti zajedničke međunarodne ciljeve i vrijednosti u praksu vašeg konkretnog konteksta? Gdje to možete pronaći u svom kurikulumu i udžbenicima? • pronađite neke razredne aktivnosti primjerene određenom uzrastu koji se mogu upotrijebiti kod istraživanja pitanja koja se tiču prava i odgovornosti. Vijeće Europe i UNICEF su u mnogim državama članicama Vijeća Europe inicirali odlične obrazovne materijale o tome; pronađite filmove i isječke iz filmova koji ilustriraju ODG/OLJP politiku i načela.
<p>Korak 3. (utvrđivanje) <i>Stječete sve više samopouzdanja u smislu znanja i načela ODG/OLJP-a. Vaše poučavanje ima sve izraženiju globalnu dimenziju i dobiva sve veće međunarodno obilježje. Razumijete osnovu ljudskih prava na ovom području. Ipak, još uvijek niste baš sigurni u svom poučavanju kada je riječ o europskoj dimenziji i vaše je poučavanje još uvijek uglavnom usredotočeno na razredno okruženje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potražite vanjske partnere i saveznike – na primjer iz međunarodnih nevladinih udruga i organizacija poput Amnesty International-a i UNICEF-a koji će vam pomoći da učenike što dublje angažirate u pitanjima ljudskih prava; • razmotrite mogućnost bratimljenja škola – istražujte načine kako to ostvariti i koje su mogućnosti financiranja u državama članicama EU-a kroz Comenius projekt; • razmislite o tome da jedne godine uključite dio ili cijelu školu u međunarodni dan Europe (to se događa prilično redovito). To će mladima pomoći u boljem razumijevanju različitih europskih kultura i problema, ako se bave različitim praktičnim i zanimljivim aktivnostima (na primjer, razredi mogu istraživati različite zemlje, pripremati izlaganja i izložbe u sklopu europskog bazara).
<p>Korak 3. (napredovanje) <i>Kroz poučavanje u razredu i sve većim prihvaćanjem međunarodne dimenzije kod učenika počinjete razvijati duboko razumijevanje problema globalnog građanstva. Poznavanje međunarodnih politika prema ODG/OLJP-u omogućilo je da se škola zaista okrene prema svijetu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sudjelujte u međunarodnim inicijativama koje mladima omogućavaju rad u zajedničkim međunarodnim projektima; • potražite partnere u zajednici koji će vam pomoći ostvariti ciljeve; • uključite sve nastavnike i ravnatelja/ravnateljicu u te inicijative; • nastavite s nastojanjima oko stvaranja sve veće koherentnosti i napretka u okviru školskog kurikuluma u dijelovima koji se odnose na europsku i globalnu dimenziju. Razmišljajte o vraćanju pojedinih tema koje će iz godine u godinu bivati sve zahtjevnije.

4.4. Kompetencija br. 3

Kompetencija br. 3: sadržaj kurikuluma ODG/OLJP-a i nastavni programi

Poznavanje četiri međusobno povezane dimenzije: politička i pravna dimenzija; socijalna i kulturna dimenzija; ekonomska dimenzija; i europska i globalna dimenzija. Nastavnici trebaju biti u stanju razvijati znanje, vještine, stavove, vrijednosti i sklonosti učenika na području demokratskog građanstva te im na taj način omogućiti aktivno sudjelovanje i povezivanje različitih aspekata učenja.

4.4.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju.....“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom s područja ODG/OLJP-a pokazuju, na primjer:

- da razumiju na koji način znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a utječu na njihovo poučavanje u razredu. To se, na primjer, može odnositi na pokazivanje i razumijevanje pojmova i vještina s područja ODG/OLJP-a i saznanja o tome koje su najčešće predrasude i pogreške kod učenika;
- pokazuju, također, da mogu dobro strukturirati informacije, uključujući utvrđivanje sadržaja i ciljeva, ukazivanje na prijenos i sažimanje ključnih točaka tijekom obrade lekcije. U stanju su jasno predstaviti sadržaj osnovnih ideja ODG/OLJP-a, uz upotrebu primjerene terminologije vezane uz konkretan predmet te mogu postavljati pitanja koja odgovaraju ciljevima lekcije;
- da prepoznaju razinu razmišljanja kod učenika te kako će napredovati njihovo znanje, vještine i sudjelovanje u ODG/OLJP-u. Bit će potpora učenju učenika s jasnom idejom o smjeru u kojem se ono kreće te će smisleno nadograđivati njihovo prethodno znanje i učvršćivati temelje za buduće učenje i postignuća u okviru ODG/OLJP-a. Trebaju prepoznati različite vidove učenja, kao na primjer:
  - znanje i osnovne pojmove: pojmove demokracije i građanstva; građanska prava i obveze građana (uključujući Europsku povelju o temeljnim pravima); ljudska prava; političku pismenost; vladavinu prava; socijalnu i kulturnu različitost i identitete; održivi razvoj; globalnu međuovisnost; ekonomsku moć i njeno djelovanje na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini; etički konzumerizam; te procese sudjelovanja, solidarnosti i društvene povezanosti;
  - vještine: kritičko razmišljanje; istraživanje; rješavanje problema; timski rad; planiranje i odlučivanje; upotreba IKT-a u istraživačke i komunikacijske svrhe; promatranje problema iz tuđe perspektive; racionalna obrana mišljenja i odluka; argumentiranje i raspravljanje; upornost u branjenju vlastitog stajališta; rješavanje sukoba; pisano i usmeno prenošenje ideja; preispitivanje i vlastito promišljanje;
  - stavovi i sklonosti: poštivanje socijalnih i kulturnih razlika i nasljeđa; razumijevanje međuovisnosti građanskih prava i obveza; suradnja i partnerstvo s drugima; otvorenost; predanost istini; snošljivost; empatija; poštivanje kulturnih različitosti, anti-rasizam i socijalna pravda; sposobnost mirnog rješavanja sukoba; spremnost na volontiranje za dobrobit zajednice;
  - vrijednosti: ljudska prava (poštivanje ljudskog dostojanstva, odgovornost poštivanja prava drugih); poštivanje demokratskih vrijednosti i prakse – uključujući vladavinu prava, politički pluralizam, demokratske slobode i jednakost; spremnost održivog razmišljanja; predanost miru/nenasilju, poštenje i pravednost; podržavanje uključivanja i aktivnog građanstva;
- aktivno sudjelovanje: poduzimanje informiranog i odgovornog djelovanja na različitim razinama; glasovanje; predstavljanje; lobiranje; vođenje kampanji i zagovaranje.

4.4.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 3: sadržaj kurikuluma ODG/OLJP-a i nastavni programi	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Posjedujete ograničeno razumijevanje ODG/OLJP-a u smislu njegova sadržaja, opsega i ambicija. Osiguravanje kurikuluma za ODG/OLJP je neplanirano i fragmentarno. Nisu vam jasne moguće veze ODG/OLJP-a i ostalih predmeta u kurikulumu. Niste previše razmišljali o demokratskim vrijednostima u obrazovanju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronađite mogućnosti uvida u dobre strane i učinke ODG/OLJP-a kako biste bili zadovoljni sa svojom odlukom da mu poklonite više prostora u svom poučavanju. Upoznavanjem s dobrom praksom, kontaktima s motiviranim trenerima i vanjskim stručnjacima te posjećivanjem drugih škola nastojite dobiti osjećaj o „viziji“ ODG/OLJP-a; • prepoznajte područje u kojem vam nedostaje znanje o ODG/OLJP-u, ali gdje postoje mogućnosti za izradu novih planova za obradu pojedinih jedinica. Razgovarajte o tim planovima s drugim nastavnicima. Organizirajte odlazak k drugim iskusnijim kolegama koji poučavaju srodnu temu. Poučavajte konkretnu lekciju i razmišljajte o njenom uspjehu; • dok izradujete svoje prve planove, vodite računa o tome da su vještine i postupci razvijanja ODG/OLJP-a jednako važni kao i znanje. Kada planirate lekciju, utvrdite prioritete procesa učenja.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Počeli ste poučavati neke elemente ODG/OLJP-a u svom razredu/predmetu. Pokazujete sklonost oslanjanju na objavljene izvore i udžbenike, a ne na razvijanje vlastitih materijala za učenje. Još uvijek imate velike „rupe“ u poznavanju predmeta – na primjer, oklijevate raspravljati o političkim pitanjima i konceptima. Dobili ste određenu izobrazbu, ali ste još uvijek u ranoj fazi pretakanja teorije u praksu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • počnite slagati košuljice s predmetnim materijalima iz medija – članke iz novina, dijelove vijesti u kojima se govori o ključnim problemima, pitanjima i pojmovima s područja ODG/OLJP-a. Na taj način će se povećati vaše samopouzdanje u vezi s predmetom, a učenicima će ti tematski materijali biti zanimljiviji; • kritički preispitujte materijal iz udžbenika koji koristite. Što funkcionira i/ili motivira učenike? Postoje li i drugi dobri izvori s interneta koje su izradili NGO-i, dobrotvorne ili druge organizacije? Zapitajte se na koji način aktivnosti učenja o ODG/OLJP-u učiniti što smislenijim, nezaboravnim i relevantnim za učenike; • uzmite jedan ključni pojam iz ODG/OLJP-a – kao što su demokracija, jednakost, sloboda ili pravедnost – i planirajte lekciju ili niz lekcija koji će učenicima omogućiti njihovo dublje razumijevanje. Primijenite ih na probleme koji zanimaju vaše učenike. Poput vas, i oni možda političke strukture ili institucije smatraju „dosadnima“ – provjerite da li je i njihov stav prema političkim problemima isti.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Osjećate samopouzdanje u poučavanju svog predmeta. Sve rjeđe su vam teme koje obrađujete „zabranjene“. Svoju ulogu nastavnika doživljavate kao priliku da učenicima prenosite ne samo znanja i vještine iz ODG/OLJP-a, već i njegove vrijednosti. Program ODG/OLJP-a se razvija na razini škole, ali i u sklopu različitih nastavnih područja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pažljivo razmislite o tome kako vještine učenika s područja ODG/OLJP-a možete povećati planiranjem različitih aktivnosti – na primjer, povećanjem kvalitete, preciznosti i dubine njihovih istraživačkih vještina; posebno se usredotočite na razvijanje timskog rada i suradničkog učenja; ili pomaganje učenicima u obrani njihova mišljenja na sve sofisticiraniji i uvjerljiviji način; • bolje iskoristite IKT u promicanju učenja o ODG/OLJP-u ne samo istraživanjem problema, već i prenošenjem i predstavljanjem informacija na sve učinkovitiji način; • razmišljajte o tome kako svoje znanje o ODG/OLJP aktivnostima učenja možete primijeniti u njegovu kurikulumu.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Prepoznajete vrijednost poticanja učenika da budu dobro informirani i odlučuju o svom učenju. O ODG/OLJP-u se redovito razgovara na razrednim i školskim sastancima. Sve ste vještiji u razvijanju sve većih kompetencija učenika u raznim segmentima ODG/OLJP-a.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prepoznajete ključnu definiciju ODG/OLJP-a koja podrazumijeva uključivanje učenika u rješavanje istinskih problema te zagovaranje „djelovanja ka promjeni“ (vidi kompetenciju br. 11). Učinite još više – kao nastavnik pojedinac – u promicanju relevantnog i angažiranog uključivanja zajednice. Kako partneri iz zajednice mogu povećati iskustvo učenika na području ODG/OLJP-a u učionici? • nastavite s naglaskom na svojoj vještini postavljanja pitanja kako biste kod učenika razvili sposobnosti u okviru ODG/OLJP-a. Zamolite kolege da prate vašu nastavu kako biste dobili njihovu potporu i trajno se stručno razvijali; • podijelite svoju praksu s drugim školama – razmišljajte o bratimljenju sa školama – u zemlji ili na međunarodnoj razini.

5. Kompetencija br. 4

Kompetencija br. 4: različiti konteksti za provedbu ODG/OLJP-a

Razumijevanje ODG/OLJP-a kao zasebnog školskog predmeta; kao dijela kroskurikularnog pristupa; kao temeljne komponente cjelokupne školske kulture; te važnost uključivanja zajednice i povezanosti s njom.

4.5.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...”

Nastavnici koji ovladaju ovom ODG/OLJP kompetencijom pokazuju, na primjer:

- da razumiju i mogu dati primjere iz vlastitog iskustva, ili onog o čemu se govori kao o tri osnovna cilja ODG/OLJP-a: ODG/OLJP koji je prisutan u cjelovitoj školskoj kulturi; ODG/OLJP koji se poučava u učionici kao dio kurikuluma; i ODG/OLJP koji uključuje – i poučava se u suradnji sa zajednicom izvan učionice i škole;
- da posjeduju stručnu kompetenciju upravljanja izazovima složenih obrazovnih situacija te da vrše primjerene odabire s obzirom na upotrebu i prilagodbu različitih strategija poučavanja i učenja. Ova stručna sposobnost nastavnika ima za cilj mladim ljudima osigurati iskustvo u učionici (ali i šire) kojim se prenose načela iz ODG/OLJP-a u konkretne aktivnosti učenja prilagođene dobi, zrelosti, sposobnosti i potrebama učenika;
- da odabiru, prilagođavaju i vježbaju metodologije koje su primjerene ODG/OLJP-u;
- da razumiju – i mogu razvijati – aktivno sudjelovanje i uključivanje na razini škole i šire zajednice;
- njihova stručna sposobnost odnosi se i na:
  - njihovo poznavanje raspoloživih mogućnosti uključivanja;
  - njihovu sposobnost planiranja i upravljanja aktivnim sudjelovanjem u školskoj zajednici, široj zajednici i globalnoj zajednici.

4.5.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 4: različiti konteksti provedbe ODG/OLJP-a	
<p>Korak 1. (koncentriranje) <i>Niste svjesni činjenice da postoje različiti konteksti provedbe ODG/OLJP-a. Općenito se ograničavate na pitanja koja se tiču poučavanja u razredu. U tom smislu ste također svjesni da ODG/OLJP postoji i da se preklapa s materijom koju ste do sada poučavali.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> nastojite vidjeti „širu sliku“. Pitajte se kako učenici vaše škole doživljavaju ODG/OLJP. Nacrtajte dijagram krugova koji se preklapaju za svoj razred koji pokazuje kako doživljavaju ODG/OLJP u različitim kontekstima. Cijela škola može uvesti glasovanje, sudjelovanje u klubovima, „kompić“ sustav ili aktivnosti suradnje među nastavnicima. Kakvo iskustvo s kurikulumom sada stječete? Na koji način je kurikulum povezan s pitanjima i problemima zajednice?
<p>Korak 2. (razvijanje) <i>Počinjete shvaćati da ODG/OLJP može biti učinkovitiji ako se bavi pitanjima i događajima izvan učionice. Uviđate prednost uključivanja zajednice u svoje poučavanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> utvrdite tri načina na koje se vaše poučavanje može povezati s ODG/OLJP-om. Potom pogledajte popis mogućih „djelovanja za promjenu“ na str. 66. Tko bi mogao biti koristan saveznik u zajednici u odnosu na izabrano područje problema /znanja iz ODG/OLJP-a?
<p>Korak 3. (utvrđivanje) <i>U prošlosti zaista niste smatrali da politika na razini cijele škole u smislu vrijednosnog sustava ima puno veze s vama. To se smatralo odgovornošću iskusnijih nastavnika i vodstva škole. Međutim, sve ste svjesniji promjena na razini školskih struktura koje učenike sve više uvažavaju kada se radi o stvarima koje se tiču učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> upoznajte se s postojećim strukturama u školi koje učenicima omogućavaju izražavanje mišljenja o stvarima od njihova interesa. U kojem opsegu stajališta učenika i njihove ideje iznijete u razredu imaju mogućnost biti prenijete na višu razinu? Pitajte se postoji li nešto što vi osobno možete učiniti kako biste podržali veću razinu demokracije u školi; istražite kako biste utvrdili može li se uspostaviti jača i skladnija veza između događanja na razini škole i iskustva učenika s pitanjima koja se tiču kurikuluma.
<p>Korak 4. (napredovanje) <i>Razvijate viziju prema kojoj će ODG/OLJP uspostaviti vezu između politike i prakse na razini škole, učionice i mogućnosti koje nude kurikulum i partnerstva u zajednici. Osobno ste na određeni način uključeni u sve tri dimenzije ODG/OLJP-a: u djelovanje ODG/OLJP-a na razini škole; ODG/OLJP-a i načina na koji se isti poučava u učionici kao dio kurikuluma; i ODG/OLJP-a u smislu u kojem isti uključuje – i surađuje sa zajednicom izvan učionice i škole.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> predložite uvođenje sustava u školi koji redovito potiče primanje povratnih informacija od ključnih dionika – učenika, kolega i roditelja – o poučavanju i učenju u sklopu ODG/OLJP-a; razmotrite kako IKT kod učenika može unaprijediti vještine, razmjenu dobre prakse i bolju komunikaciju s vanjskim partnerima; provjerite može li se razumijevanje pojma „zajednice“ u školi proširiti i obuhvatiti europsku i globalnu zajednicu s kojima biste mogli surađivati.

5. Skupina B: aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi

Ova skupina kompetencija se odnosi na pristupe uvođenja ODG/OLJP-a u učionicu i školu. Odgovara na pitanje „Kako u našu školu možemo uvesti ODG/OLJP ?“. Nastavnici će nastojati pronaći odgovore na neka od sljedećih pitanja:

- Kako planirati aktivnosti koje će učenike potaći na aktivniju ulogu u učenju?
- S kojim nastavnicima mogu surađivati u smislu ugradnje ODG/OLJP-a u razne predmete?
- Koje vrijednosti će utjecati na razredno okruženje i na koji način možemo surađivati kao zajednica onih koji uče?
- Kako se mogu osjećati ugodno i samopouzđano čak i kada obrađujem kontroverzne teme?
- Koje dobre prakse u ocjenjivanju učenja mogu primijeniti u praksi?

5.1. Kratak prikaz i teorijska podloga

Kompetencija br. 5: planiranje pristupa, metoda i mogućnosti za učenje

Planiranje pristupa, metoda i mogućnosti za učenje u cilju izgrađivanja znanja, vještina, sposobnosti, stavova i vrijednosti ODG/OLJP-a kod kojih aktivno učenje i uključivanje učenika imaju veliku ulogu.

Kompetencija br. 6: ugradnja načela i praksi ODG/OLJP-a u vlastito poučavanje

Ugradnja načela i praksi ODG/OLJP-a u stručne predmete (ODG/OLJP zastupljen kroz sve predmete) radi povećanja znanja, vještina i sudjelovanja te doprinosa osnaživanju mladih građana u pluralističkoj demokraciji.

Kompetencija br. 7: utvrđivanje osnovnih pravila za pozitivan školski etos

Utvrđivanje jasnih osnovnih pravila za održivu atmosferu povjerenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem uzima u obzir ODG/OLJP načela u svrhu svrsishodnog i učinkovitog učenja.

Kompetencija br. 8: razvijanje niza strategija u cilju olakšavanja vještine vođenja rasprave

Niz strategija i metodologija poučavanja – uključujući kvalitetno ispitivanje cijelog razreda – u cilju olakšavanja učeničkih vještina za vođenje rasprave, posebno o osjetljivim i kontroverznim temama.

Kompetencija br. 9: upotreba niza pristupa vrednovanju

Upotreba niza pristupa samo-ocjenjivanju i kolegijalnom ocjenjivanju u svrhu dobivanja informacija i priznavanja napretka i postignuća učenika u sklopu ODG/OLJP-a.

Tablica 5: Skupina B – Aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi

Teorijska pozadina

Napomena: Kompetencije iz ove skupine, posebice kompetencije br. 5 i 6, usko su povezane s kompetencijom br. 4, budući da aktivnosti planiranja i pristupi definiranju pristupa kroz sve predmete zahtijevaju dobro poznavanje konteksta uvođenja ODG/OLJP-a i mogu se postići samo zajedničkim naporima nastavnčkih timova. Iscrpno ćemo opisati što podrazumijeva svaka od ovih pet kompetencija.

Razvijanje kompetencije planiranja zahtijeva vrijeme, podršku, promišljanje i suradnju. Na taj je način ono povezano s kompetencijom br. 4 koja se tiče konteksta za uvođenje ODG/OLJP-a: to podrazumijeva da nastavnik razumije koji „izvedbeni model“ treba primijeniti: disciplinarni, interdisciplinarni, na razini cijele škole ili višestruki pristup.

Planiranje aktivnosti učenja za demokratsko i aktivno građanstvo ključna je kompetencija koja uključuje:

- formuliranje i razmjenu jasnih ciljeva učenja;
- utvrđivanje fokusa aktivnosti učenja, odabir tema i vremensko planiranje lekcija;
- utvrđivanje važnosti neke teme za učenike i odabir različitih, primjerenih dostupnih, ali i izazovnih aktivnosti;
- prepoznavanje sredstava koja će biti najbolja potpora aktivnom sudjelovanju;
- omogućavanje dobivanja učinkovitih povratnih informacija od učenika o procesu poučavanja i učenja.

Ova kompetencija podrazumijeva osmišljavanje aktivnosti učenja prilagođenih različitim stilovima učenja kod kojeg učenici utvrđuju značenje i aktivno nadograđuju svoje prethodno znanje i iskustvo o temama i problemima koje nudi ODG/OLJP.²⁶ Bez obzira na to koji se predmet poučava, nastavnik upravlja sudjelovanjem učenika u planiranju procesa učenja njihovim uključivanjem u raspravu i prihvaćanjem informiranog i otvorenog stava prema planovima, prihvaćenim nastavnim metodama, izboru sredstava za poučavanje i primjerenim načinima vrednovanja.

Ugradnja ODG/OLJP-a u sve predmete ima za cilj povećati sadržajno poznavanje ODG/OLJP-a kroz poučavanje raznih predmeta. Ovo je važno pitanje i zahtijeva pažnju svih nastavnika. Mnogi pojmovi i sadržaji ODG/OLJP-a (na primjer, sporovi civilnog društva, okolišna održivost, itd.) mogu se iz različitih i specifičnih motrišta ugraditi u programe različitih predmeta. Nastavnici moraju preispitivati kurikulum i surađivati u uspostavljanju zajednički temelja. Radi se o nastojanju kojim se želi izbjeći fragmentacija i učenicima omogućiti smisleno iskustvo učenja. Integracija predmeta se događa i u odnosu na zajedničke vještine. Na primjer, ako je naš cilj razvijanje samo-izražavanja kao važnog obilježja ODG/OLJP-a, svi nastavnici trebaju dati svoj doprinos. Koje predmete možemo i želimo uključiti, odluka je svake pojedine škole i njenih nastavnika.

---

²⁶ Duerr, K., Spajić_Vrkaš, V. and Ferreira Martins, I., *Strategies for learning democratic citizenship* (građanstvu), Vijeće Europe, 2000.

U praksi bi bilo bolje da se ODG/OLJP ograniči na prihvatljiv broj „predmeta-nositelja“. Predmet „nositelj“ je onaj koji ima neku prirodnu sklonost i čiji se sadržaj poklapa s ODG/OLJP-om. Najočitiiji kandidati za „nositelje“ su humanistički i društveni predmeti – što ni u kom slučaju ne isključuje ostale predmete kao što su matematika, priroda, umjetnost. Na primjer, način na koji se uključujemo u sport i stavovi koje razvijamo prema bavljenju sportom može također imati obilježje „nositelja“ kada je riječ o ODG/OLJP-u.

Razredno upravljanje i razvijanje osnovnih pravila za pozitivno razredno okruženje su od ogromne važnosti za ODG/OLJP. Demokratske institucije i društva trebaju od svojih članova mnogo više od samo nepromišljenog kršenja pravila i zakona. Trebaju im građani koji kritički i etički razmišljaju o praksi i koji se osposobljavaju za ispravno ponašanje i tumačenje pravila i zakona u kontekstu vlastitog života. Bill Rogers naglašava potrebu slijedom koje će se politike i metode ponašanja, na razini škole i na razini učionice, eksplicitno pozivati na ključne koncepte prava, odgovornosti i pravednosti:

Svim disciplinama pristupajte iz perspektive zajedničkih prava, pravila i odgovornosti. To znači, da polazište discipline nije samo nastavnikova relativna moć i autoritet (zaslužen, a ne nametnut), već zajednička prava svih učenika u razredu... Važno obilježje pozitivne discipline je nastojanje nastavnika da učenike usmjere na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje... upotrebom jezika koji stavlja naglasak na učenički izbor, a ne na nastavničku prijetnju.²⁷

Kompetencija „poučavanja kontroverznih pitanja“ mora biti u središtu pozornosti onih nastavnika koji se moraju osjećati ugodno i samopouzđano i ne izbjegavati takve teme. ODG/OLJP od mladih traži da razmjenjuju mišljenja i ideje o problemima iz stvarnog života koji tište njih i njihove zajednice (kao što su zločin, nepravda, dječja prava, zaštita okoliša, itd.). Problemi ove vrste mogu biti polemični i osjetljivi, ili i jedno i drugo. Nastavnici koji poučavaju ODG/OLJP moraju stoga naučiti kako mlade ljude poticati da samouvjereni iznose svoje mišljenje, poštujući istovremeno drugačija stajališta. Trebaju također biti svjesni kada – kao nastavnici – imaju pravo iznositi vlastite stavove o takvim prijepornim pitanjima.

Da bismo se strukturirano i s neophodnom osjetljivošću mogli baviti prijepornim temama, nastavnicima bi mogao korisno poslužiti sljedeći popis pitanja:

- Koja su glavna obilježja i posljedice ovog problema?
- U kojoj smo mjeri uvjereni u točnost informacija?
- Koje su skupine uključene u ovaj problem?
- Koji su interesi i vrijednosti tih skupina?
- Kako, gdje i tko se može baviti ovim pitanjima?
- Koje opcije su postojale?
- Na koji način ljudi mogu/moraju biti prisiljeni djelovati ili izmijeniti svoja stajališta?

---

²⁷ Rogers, B., *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*, Northcote House Publishers, Plymouth, 1994, str. 14-15.

- Kako možemo utjecati na ishod – kako on utječe na nas?

Vrednovanje učenja učenika podrazumijeva upotrebu niza pristupa vrednovanju učenja u kontekstu ODG/OLJP-a. U posljednje vrijeme su učestale rasprave o problemu vrednovanja. Posljednjih godina obrazovna zajednica razmišlja o prednostima kumulativnog nasuprot početnom ocjenjivanju.²⁸ Primjereni su pristupi koji podrazumijevaju sudjelovanje poput samo-vrednovanja i vršnjačkog vrednovanja u cilju informiranja i priznavanja napretka učenika u stjecanju znanja, vještina i aktivnog sudjelovanja u ODG/OLJP-u. Ne postoji preliminarni „nacrt“ koji bi pokazao kako ugraditi i provesti vrednovanje. Ipak, bez obzira na to kako kombiniramo različite pristupe, učinkovit način koordiniranja i ocjenjivanja napretka kod učenika – vrednovanje kvalitete njihova učenja – moramo ugraditi u svaku vrstu ocjenjivanja. Učenje učenika ima koristi samo od osmišljenih povratnih informacija.

U mnogim europskim zemljama postoji opravdana zabrinutost oko toga da prestrogi pristup vrednovanju ODG/OLJP-a može uništiti entuzijazam mladih za aktivno i angažirano sudjelovanje u projektima ODG/OLJP-a. Taj rizik se povećava usvajanjem kumulativnih pristupa i strategija vrednovanja učenja. S druge strane, strategije „vrednovanja *za* učenje“ mogu potencijalno biti od pomoći u radu na ODG/OLJP-u, iako su takav pristup zemlje i škole širom Europe samo djelomično usvojile. Jedna studija iz 2003. godine definirala je „vrednovanje *za* učenje“ kao: „proces traženja i tumačenja dokaza koji učenicima i njihovim nastavnicima služi za utvrđivanje gdje se nalaze, u kom smjeru moraju nastaviti i koji je najbolji način da tamo stignu.“²⁹ Ovakav pristup stavlja naglasak na podjelu ciljeva učenja i na kriterije uspjeha kod mladih te naglašava prednost uključenosti u postupke samo-vrednovanja i vršnjačkog vrednovanja.

---

²⁸ Black, P. i dr., *Assessment for learning: putting it into practice*, Open University Press, New York, 2003.

²⁹ *Ibid.*

5.2. Kompetencija br. 5

Kompetencija br. 5: planiranje pristupa, metoda i mogućnosti za učenje

Planiranje pristupa, metoda i mogućnosti za učenje u cilju izgrađivanja znanja, vještina, sposobnosti, stavova i vrijednosti ODG/OLJP-a kod kojih aktivno učenje i uključivanje učenika imaju veliku ulogu.

5.2.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...”

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG/OLJP-a mogu pokazati, na primjer:

- da mogu izabrati i planirati primjerene aktivnosti učenja za različite kontekste u sklopu ODG/OLJP-a: na primjer, u kontekstu konkretnog školskog predmeta, ili kroz sve školske predmete odabiranjem konkretnih tema koje mogu biti iznimno važne za znanje i procese u ODG/OLJP-u. Na primjer: Milenijski ciljevi UN-a mogu biti teme na razini cijele škole, ili za dan kada se neovisno o rasporedu nešto uči ili provode aktivnosti; nuklearna moć može biti tema na satu fizike, s komponentama ODG/OLJP-a;
- da su vješti u planiranju niza lekcija kako bi osigurali srednjoročnu i dugoročnu progresiju učenja, primjereno školskom kurikulumu i ciljevima učenja povezivanjem s drugim disciplinama sa ciljem razumijevanja motrišta drugih disciplina i planiranja aktivnosti na strukturirani i koherentan način;
- da dobro poznaju kognitivne stilove i da su svjesni važnosti poučavanja koje odgovara različitim stilovima učenja: na primjer, pristupi koji uključuju više osjetila s ciljem pomaganja učenicima u razredu koji su vizualno, kinestetički, slušno ili verbalno orijentirani; kooperativno/kompetitivno učenje; komunikacija usredotočenosti na određenu temu/o nekoj temi; nesamostalno/samostalno učenje; reflektivni/impulzivni pristupi; samostalnost na nekom području/osjetljivost na nekom području, toleriranje višeznačnosti, itd.;
- da su svjesni prethodnog znanja učenika te njihova načina razmišljanja i osjećanja te znaju kako planirati strategije i postavljati pitanja o predznanju. Mogu odrediti ciljeve i jasnu strukturu lekcija što će učenicima jasno pokazati što se od njih traži kako bi mogli aktivno raditi i surađivati;
- da posvećuju pozornost redosljedu primjerenih elemenata kao što su: uvod; ključna pitanja; mogućnosti za rad cijelog razreda, rad u grupama, parovima ili pojedinačno; prijenosi; potrebna sredstva; i primjerena raznolikost aktivnosti (na primjer, rješavanje problema usmeno, vizualno, pokretima, kroz istraživanje, suradničke strategije, korištenje IKT-a i drugih resursa, plenarno provjeravanje učenja i mogućnosti uvježbavanja);
- da razumiju trenutne probleme koji brinu mlade ljude u zajednici. U tom slučaju su u stanju, na primjer, pomoći mladim ljudima u pokretanju vlastitih projekata zaštite okoliša koje u zajednici treba provesti, poput čišćenja parka ili zalaganja za sigurnost na cestama. Nastavnik planira učenje koje proizlazi iz takvih projekata i pomaže učenicima da ih sustavno organiziraju;
- da znaju planirati različite aktivnosti poput učeničkih dnevnika kako bi učenici postali svjesni svojih osobnih iskustava i osjećaja kada je riječ o pitanjima koja se tiču građanstva;
- da su svjesni da je planiranje aktivnosti za ODG/OLJP dobro polazište za poučavanje, ali da i planiranje treba biti fleksibilno. Razmišljanje nastavnika o njihovim aktivnostima poučavanja je nužno kako bi se na odgovarajući način mogle prilagoditi strategije i aktivnosti, odgovoriti na različite stilove učenja i potrebe učenika te nadograđivati na prethodno iskustvo. učenika ODG/OI IP-a

5.2.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 5: pristupi planiranju, metode i mogućnosti	
<p>Korak 1. (koncentriranje) <i>Osjećate da su vam potrebne dodatne informacije i pomoć u planiranju aktivnosti učenja. Osjećate da vam je potreban detaljan plan koji se odnosi na osnovne pojmove, teme, vještine, stavove, sposobnosti i vrijednosti iz ODG/OLJP-a koji se mogu ugraditi u lekcije. Treba vam mnogo vremena za planiranje. Osjećate da su vam potrebne informacije o učinkovitijim strategijama poučavanja radi promicanja pozitivnih sklonosti prema sudjelovanju u građanskom društvu ili zajednici. Nesigurni ste i potrebni su vam pedagoški razlozi mijenjanja vaše dosadašnje prakse. Pitate se kako će učenici reagirati na nove aktivnosti učenja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronadite mogućnost razgovora s iskusnijim nastavnicima; • trebali biste vidjeti dobre primjere aktivnosti koje izvode iskusniji nastavnici u razredu ili školi kao cjelini pa pokušajte obratiti pozornost na planiranje (ciljeva, tema, pristupa i strategija učenja); • razmišljajte o svojim očekivanjima u pogledu uspješnosti vašeg planiranja u očima učenika. Kako je to novo planiranje aktivnosti za ODG/OLJP djelovalo na vas osobno? • saslušajte druge nastavnike s nedovoljnim iskustvom i ispričajte im svoja očekivanja i zabrinutosti; • izaberite jedan aspekt vaše planirane aktivnosti gdje smatrate da vam je potrebno stručno znanje. Na primjer, vaša sposobnost analiziranja nedavnih društvenih i političkih problema koji se čine relevantnima, zajedno s njihovim planiranjem i ugradnjom u lekcije. Zamolite kolegu da vam objasni kako odabire temu, i kako planira, ovisno o razini znanja i dobi učenika.
<p>Korak 2. (razvijanje) <i>Počeli ste poučavati neke elemente ODG/OLJP-a u svom razredu. Zabrinuti ste zbog kvalitete rezultata učenja na osnovu aktivnosti koje ste isplanirali. Isplanirali ste neku aktivnost, no tijekom i nakon te aktivnosti ste osjetili da gubite kontrolu i bilo vam je teško voditi raspravu i osigurati sudjelovanje učenika u njoj.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izaberite i analizirajte jedan aspekt vašeg nastavnog procesa. Na primjer, kako ste upravljali komunikacijom između vas i učenika te između samih učenika; možete zamoliti iskusnijeg kolegu da prati vašu komunikaciju te potom usporedite bilješke; • razmišljajte o tome kako poboljšati tu komunikaciju imajući na umu demokratsko sudjelovanje učenika i ciljeve konkretne lekcije. Jeste li postavljali otvorena pitanja? Jeste li pomagali učenicima da pokažu razumijevanje novih ili apstraktnih pojmova? Koje vrijednosti ODG/OLJP-a su u osnovi ove teme?
<p>Korak 3. (utvrđivanje) <i>Osjećate samopouzdanje pri odabiru tema za ODG/OLJP u skladu s njihovim stupnjem relevantnosti za što kvalitetnije promjene u životu i građanske kompetencije učenika. Zadovoljni ste s odabirom primjerenih nastavnih procesa za obrađivanje konkretne teme u sklopu ODG/OLJP-a. Želite razmijeniti svoje ideje s kolegama i kolegicama.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razmišljajte o svojim implicitnim zaključcima i vrijednostima dok planirate aktivnosti. Zbog čega ste izabrali temu X? Zbog čega ste primijenili strategiju induktivnog učenja nasuprot deduktivne? Zbog svojih učenika ili zbog sebe? Zbog čega ste odlučili primijeniti rad na projektu umjesto rada u grupi? Koji su bili vaši zaključci i vrijednosti u pogledu sposobnosti učenja kod vaših učenika? • samo-vrednujte svoje zaključke očima vaših učenika i događanja u razredu; • podijelite svoja razmišljanja s kolegama i roditeljima.
<p>Korak 4. (napredovanje) <i>Prepoznajete svoju odgovornost kao nastavnika da učenike oboružate znanjem, vještinama i vrijednostima za sudjelovanje u društvu. Svjesni ste svoje uloge uzora. Smatrate da biste trebali zajednički planirati aktivnosti interdisciplinarno i na razini cijele škole. Prepoznajete vrijednost aktivnog sudjelovanja učenika u zajednici, imajući u vidu globalno građanstvo.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stalno pratite nedostatak usklađenosti između vaše odgovornosti nastavnika i onog što planirate za svoje učenike; • provjeravajte da li u svom planiranju i su-planiranju planirate aktivnosti koje uključuju učenike; • planirajte zajedno sa svim dionicima i partnerima koji su vrijedni suradnici i potencijalni korisnici prednosti; to je više od partnerstva, istinski „demokratski angažman“³⁰ u koji ste uključeni kada planirate i odlučujete o aktivnostima.

³⁰ Bäckman, E., i Trafford, B., 2007, op.cit., str. 28.

5.3. Kompetencija br. 6

Kompetencija br. 6: ugradnja načela i praksi ODG/OLJP-a u vlastito poučavanje

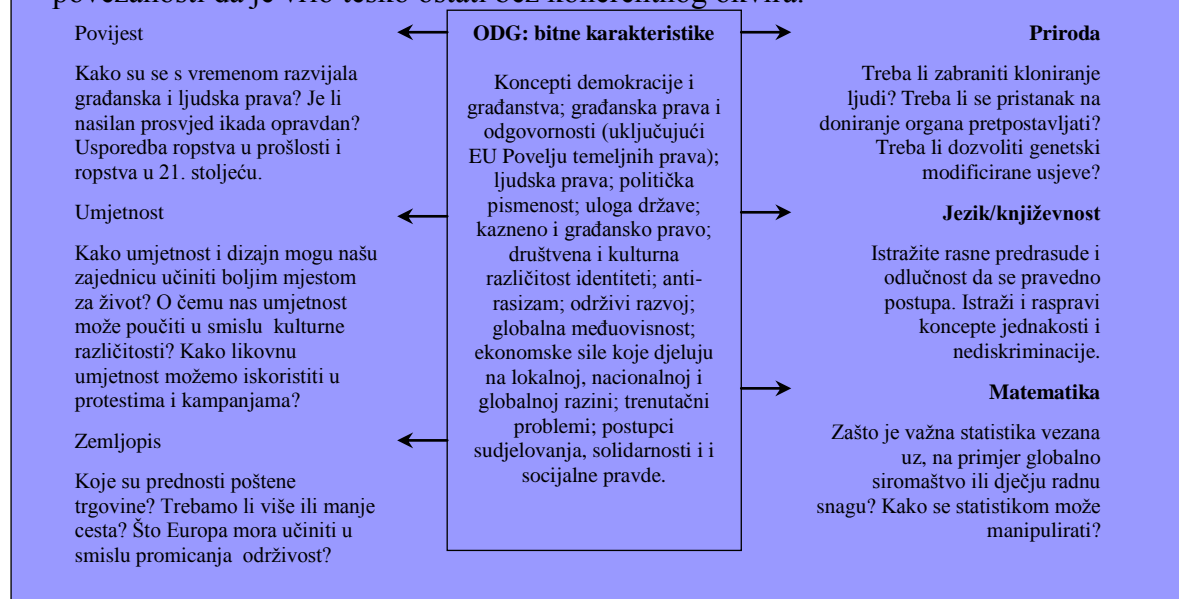
Ugradnja načela i praksi ODG/OLJP-a u stručne predmete (ODG/OLJP zastupljen kroz sve predmete) radi povećanja znanja, vještina i sudjelovanja te doprinosa osnaživanju mladih građana u pluralističkoj demokraciji.

5.3.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom iz ODG/OLJP-a pokazuju, na primjer:

- da uvažavaju probleme koji se javljaju poučavanjem ODG/OLJP-a „kroz“ druge predmete. Nastavnici će morati odgovoriti i na ponekad vrlo složene probleme koji iskrsavaju u ODG/OLJP-u „kroz“, na primjer, povijest, zemljopis i ostale društvene predmete;
- da razumiju trenutak u kojem „veze“ ODG/OLJP-a prelaze s implicitnog i površnog (podudarnost sadržaja predmeta) na eksplicitno i složeno;
- da žele zadovoljiti i ciljeve učenja konkretnog predmeta-domaćina i ciljeve ODG/OLJP-a (počinju prepoznavati ono što je karakteristično za ODG/OLJP suočavajući se s različitim modelima lekcije čija svrha je, navodno, drugačija).

Napomena: četiri ili pet kvalitetnih i možda povezanih doprinosa u cijelom kurikulumu na razini jedne godine vjerojatno će biti učinkovitiji i podudarniji od velikog broja onih koji su loše definirani i površno povezani. Nastojanje da se prikaže sadržaj ODG/OLJP-a u usporedbi s cijelim kurikulumom rađa tolike povezanosti da je vrlo teško ostati bez koherentnog okvira.

5.3.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 6: Ugrađivanje načela i prakse ODG/OLJP-a u vlastito poučavanje	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Niste sigurni kakva su načela i praksa. U stvari, ODG/OLJP vam može izgledati kao „prijetnja“ vašem predmetu. Svoju nastavničku zadaću smatrate akademskom misijom poučavanja vašeg predmeta tako što slijedite plan, školski kurikulum i šire smjernice.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upoznajte se s pojmovima ODG/OLJP-a i pokušajte saznati koja su načela i prakse ODG/OLJP-a; • provjeravajte i analizirajte svoj kurikulum kako biste otkrili zajedničku osnovu; utvrdite (moguće) preklapanje i podudarnosti s obzirom na sadržaj, vještine, pojmove i vrijednosti; • uključite se u raspravu s nastavnicima koji u vašoj školi poučavaju građanski odgoj i društvene predmete. Razmišljajte o prednostima za učenike „povezanijeg“ i koherentnijeg pristupa koji bi na prirodan i fleksibilan način u kurikulum uveo neke aspekte ODG/OLJP-a.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Uglavnom ste upoznati s pojmovima ODG/OLJP-a i njegovim načelima i praksom. U stanju ste prepoznati preklapanje između znanja, vještina i vrijednosti ODG/OLJP-a i vašeg plana i/ili školskog kurikuluma za vaš predmet.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • planirajte načine ugradnje načela i prakse ODG/OLJP-a u svoje poučavanje: pronađite u sadržaju primjerena područja i probleme; • sastanite se s kolegama i razmijenite informacije o poučavanju ODG/OLJP-a. Objedinite napore. U praktičnom smislu, upišite u kalendar redovite sastanke na kojima ćete razgovarati o problemima povezanim s ODG/OLJP-om; • kada poučavate, potrudite se da učenici prepoznaju povezanost pojedinih predmeta te da učenje o ODG/OLJP-u bude eksplicitno, a ne implicitno;
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Postoji jasna vizija pristupa ODG/OLJP-u u školskom kurikulumu. Nastavnici suradnički planirajui i ugrađuju načela i praksu ODG/OLJP-a u svoje poučavanje. ODG/OLJP je i bitan dio školskog etosa.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražujte mogućnost povećanja udjela izvan-razrednih i izvan-školskih aktivnosti iz ODG/OLJP-a u svom predmetu; • ispitajte mogućnosti odlazaka izvan škole i posjeta (na primjer muzejima, izložbama, sjedištima vijeća/parlamenta i festivalima); • pozivajte goste da sudjeluju u nastavi; • neka vam učenici budu partneri. Podijelite s njima ciljeve i dajte im priliku za sudjelovanje u planiranju. Tražite povratne informacije.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>ODG/OLJP je redovit, prirodni i održivi sastavni dio vašeg poučavanja. Učenicima se redovito pružaju mogućnosti djelovanja u vezi s problemima koji se nameću u učionici (u različitim kontekstima učenja).</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iskušavajte i primjenjujte različite metode poučavanja i učenja; • pomozite kolegama u njihovom stručnom usavršavanju u smislu sve veće primjene ODG/OLJP pristupa u njihovu poučavanje; • nastavite obogaćivati svoju praksu; • potražite partnere u zajednici koji će vam pomoći u ostvarivanju ciljeva.

5.4. Kompetencija br. 7

Kompetencija br. 7: utvrđivanje osnovnih pravila za pozitivan školski etos

Utvrđivanje jasnih osnovnih pravila za održivu atmosferu povjerenja, otvorenosti i međusobnog poštovanja. Upravljanje razredom i ponašanjem uzima u obzir ODG/OLJP načela u svrhu svrsishodnog i učinkovitog učenja.

5.4.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG/OLJP-a pokazuju, na primjer:

- da nastoje povećati sposobnost učenja kod svih učenika postavljanjem velikih očekivanja u pogledu njihova ponašanja;
- da slijede i promiču vrijednosti na kojima počiva ODG/OLJP kao što su potraga za istinom i poštivanje prava drugih;
- da poduzimaju korake za uspostavljanje pozitivnog pojedinačnog odnosa s učenicima, da ulažu napore nastojeći čuti njihovo mišljenje o vlastitom učenju te se prema njima ophoditi s poštovanjem. U svom odnosu prema učenicima su dosljedni, otvoreni i pravedni;
- da mogu postavljati jasna i eksplicitna razredna pravila i postupke, ustanovljavati nagrade i sankcije koje su jasno povezane s lepezom načela ODG/OLJP-a o pravima i dužnostima te školskim pravilima ponašanja. To se postiže:
  - ustanovljavanjem malobrojnih, pozitivno sročeni pravila koja učenici razumiju;
  - pružanjem mogućnosti učenicima da sastavljaju i preispituju pravila kad god je to moguće;
  - strateškom upotrebom pohvale i nagrade za pozitivno ponašanje;
  - upotrebom jezika koji odbacuje neprimjereno ponašanje, ali ne i učenika.
- da se pozivaju na četiri važna aspekta upravljanja ponašanjem: poštivanje prava drugih, nužnost postojanja pravila, vrijednost ustaljenih postupaka i nužnost preuzimanja osobne odgovornosti;
- da izbjegavaju razgovarati s učenicima na način koji ugrožava njihovo samopoštovanje i narušava odnose, već se često služe pohvalama i pozitivnim jezikom primjerenim dobi učenika i okolnostima;
- da razumiju niz strategija u radu s pojedincima i grupama kako bi pomogli učenicima da što bolje upravljaju svojim ponašanjem;
- da prepoznaju napetost koju učenici osjećaju zbog „uličnih“ normi ponašanja s jedne, i očekivanog ponašanja u školi s druge strane te da im pomažu osvijestiti razlike i razgovarati o problemima do kojih zbog toga dolazi;
- da potiču samostalno odlučivanje omogućavanjem demokratskog odlučivanja u razredu; na primjer: glasovati „zatvorenih očiju“ kako ne bi pali u iskušenje glasovati isto kao i njihovi vršnjaci.

5.4.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 7: utvrđivanje osnovnih pravila pozitivnog školskog etosa	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Nastavnici u učionicama provode vlastita pravila – čak i kada ih učenici očito odbijaju i protive im se. Ima malo ili nimalo prostora za pregovaranje. Naglašavaju se odgovornosti, a prava se umanjuju. Pravila su pravila, i malo je prostora, ili gotovo ništa, za različitost, podrijetlo ili posebne potrebe. Nedostatak dogovorenih osnovnih pravila priječi otvorenu razrednu raspravu punu poštovanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • povećajte vlastitu svijest o nekim čimbenicima u školi i učionicama zbog kojih dolazi do neželjenog ponašanja; • lobirajte za obuku svih zaposlenika ili obuku za cijelu školu koju će voditi vanjski stručnjak s ciljem podizanja svijesti školske zajednice o problemu i usvajanja strategije na individualnoj i grupnoj razini te pomoglo učenicima i osoblju da bolje upravljaju svojim ponašanjem; • poduzmite korake uspostavljanja pozitivnih individualnih odnosa s učenicima, ulažite napor, saslušajte njihove stavove o učenju i ophodite se prema njima s poštovanjem; • pokušajte pozitivnim pristupom i ubacivanjem bodova u košaricu ako ponašanje zaslužuje nagradu, pa kada se u košarici skupi 15 bodova, razred se posebno nagrađuje (aktivnost, igra, itd.).
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Nastavnici utvrđuju i sprovode razredna pravila. Postoje pokušaji dogovaranja s učenicima no reakcije su razočaravajuće, možda zbog toga što se dogovori ne smatraju iskrenima. Učenicima nedostaje moć koja bi im omogućila da se čuju i njihovi glasovi. Ako se rasprava u učionici i dogodi, nitko ih ne sluša i ne poštuju se tuđa stajališta.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uključite učenike u utvrđivanje temeljnih pravila škole i razreda. Potražite savjet od učenika o tome kako rješavati različitost u razredu (različitost u stilovima učenja; potrebama djevojčica/dječaka i stilovima učenja; kao i razredne potrebe (na primjer, razine uspješnosti, teškoće u učenju). • Istaknite načela i jezik ODG/OLJP-a – umjesto da govorite o pravilima i kaznama, upotrebljavajte riječi kao što su „dužnosti“, „prava“, „opće dobro“, „međusobno poštovanje“ i „snošljivost“. • kada morate primijeniti sankcije, budite jasni, dosljedni i umjereni. Kritizirajte čin, a ne osobu. Na primjer, naglašavajte svačiju odgovornost za školsko ozračje ispitujući posljedice pojedinačnog ponašanja prema drugima i prema grupi.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Neke školska i razredna pravila se dogovaraju i utvrđuju u suradnji s predstavnicima učenika. Nastavnici upotrebljavaju pozitivan jezik i upućuju učenike na preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje naglašavanjem svojih rješenja, a ne nastavnikovih prijetnji. Ima prostora za raspravu i slušanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktivno uključite učenike u utvrđivanje pravila. Poštujte ulogu školskog vijeća (i odgovarajućih godišnjih/razrednih vijeća) u utvrđivanju osnovnih razrednih pravila. Iskustvo kaže da će učenici prihvatiti realna i jednostavna pravila; i njima je važno razredno ozračje; • starijim učenicima dodijelite konkretne uloge i kažite koji stupanj odgovornosti očekujete. Spajanje starijih i mlađih učenika u parove je vrlo učinkovito za isticanje vrijednosti ODG/OLJP-a; • neprestano tražite mišljenje učenika o problemima kao što su vršnjačko zlostavljanje i vandalizam te kako škola, po njihovom mišljenju, može postati bolje i sigurnije mjesto za učenje.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Pravila ponašanja u školi/učionici se sastavljaju na osnovu dogovora i pregovora sa školom i učeničkim vijećima. Čuje se svačiji glas. Učenici preuzimaju svoju ulogu odgovornih građana u provedbi razrednog kodeksa ponašanja. Vlada istinsko interkulturalno ozračje i nema odnosa „oni i mi“ među članovima školske zajednice. Učionice su mjesto svrsishodnog i nadahnutog učenja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • osigurajte mogućnosti kako bi učenici i osoblje redovito mogli revidirati i preispitivati razredna pravila; • imajte i dalje povjerenje u učenike i njihovu inicijativu u smislu proširivanja sloboda, tj. razvijajte ozračje u kojem sve veća odgovornost učenika dovodi do sve većih prava; • ohrabrujte posjetitelje da dolaze u vaš razred i svjedoče kvalitetnoj ODG/OLJP raspravi, interakciji i poštivanju tuđih motrišta. • nastavite surađivati s kolegama na razvijanju svojih vještina.

5.5. Kompetencija br. 8

Kompetencija br. 8: razvijanje niza strategija u cilju olakšavanja vještine vođenja rasprave

Niz strategija i metodologija poučavanja – uključujući kvalitetno ispitivanje cijelog razreda – u cilju olakšavanja učeničkih vještina za vođenje rasprave, posebno o osjetljivim i kontroverznim temama.

5.5.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju ...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom iz ODG/OLJP-a pokazuju:

- da razumiju vrste vještina koje su neophodne u građanskim raspravama. Na primjer:
  - društvene i komunikacijske vještine kao što su iznošenje argumenata, jasno iznošenje ideja, uzimanje riječi, upotreba učinkovite neverbalne komunikacije;
  - upotreba primjerenog rječnika i pojmova iz ODG-a (poput „građanin“, „opće dobro“ i „zagovaranje“) te izbjegavanje vrijeđanja i upotrebe stereotipa;
  - prepoznavanje različitih oblika rasprave – na primjer, one u kojoj postoje suprotstavljene strane, ili istraživačke;
  - tehnike raspravljanja – na primjer, sposobnost uvjeravanja drugih; dogovaranje kompromisa ili konsenzusa; prepoznavanje ili upotreba odgovarajuće retorike;
  - poznavanje zakonskih okvira kada je riječ o granicama učeničke slobode izražavanja u kontekstu ODG/OLJP-a.
- da poznaju raspon strategija koje učenicima mogu pomoći u razvijanju vještina za vođenje rasprave. Učenike treba poučiti kako se vodi rasprava. Strategije uključuju:
  - učiniti raspravu relevantnom – povezati raspravu s interesima i iskustvima učenika;
  - učiniti raspravu zabavnom – upotrijebiti medije koji na zanimljiv način govore o problemima o kojima se raspravlja; na primjer, priča, video materijal, fotografija, umjetničko djelo, itd.;
  - učiniti svrhu jasnom uvođenjem teme ili naglašavanjem pitanja o kojima će se raspravljati; poticati učenike da smišljaju pitanja za raspravu; na primjer, sastavljanje vlastitih pitanja o određenoj temi, glasovanje zatvorenih očiju o temi o kojoj se raspravljalo;
  - upotrebljavati različite postupke grupnog rada i suradničke metodologije; mijenjati raspored sjedenja u malim skupinama, parovima, krugovima, polukružno ili u koncentričnim krugovima s prostorom u sredini za sudionike u raspravi („fishbowl“);
  - ponavljati/utvrditi osnovna pravila slušanja/uzimanja riječi – ili još bolje, uključiti učenike u sastavljanje još strožih pravila;
  - izbjegavati predugo govorenje – ostaviti dovoljno vremena učenicima da govore;
- da razumiju moguće pristupe poučavanju kontroverznih problema. Dob učenika može utjecati na odabir onog što je najprimjerenije. Ako se upotrebljava nefleksibilno, svaki pristup može imati nedostatke. Naprotiv, ako se upotrebljava pametno i u kombinaciji s drugim pristupima, svaki pristup može pomoći umanjiti rizik od pristranog poučavanja. Općenito postoje tri osnovna pristupa:

- neutralan - bez izražavanja osobnog stajališta;
  - uravnotežen - predstavljanje niza stajališta, uključujući ona s kojima se osobno možda ne slažete;
  - opredijeljen - iskazujete vlastito stajalište.
- da stalnu pažnju posvećuju izbjegavanju pristranosti u poučavanju. Na primjer: vode brigu o tome da se čuju svi aspekti nekog argumenta; oprečna stajališta predstavljaju uravnoteženim stilom; ne prihvaćaju populistička/konvencionalna stajališta; ne iznose mišljenje kao činjenicu; ne nastupaju kao isključivi autoritet; preuzimaju ulogu „đavolova odvjetnika“.
- da tijekom ispitivanja promiču kvalitetnu razinu razmišljanja iz ODG/OLJP-a. Primjeri učinkovitih pitanja iz ODG/OLJP-a su: Misliš li da je to pravedno? Ima li X pravo to učiniti? Tko je ovdje pozvan nešto reći? Treba li postojati zakon za to? Tko to treba platiti? Odakle proizlazi to pravo? Zbog čega to kažeš? Što bi bilo najbolje za sve? Oko kojih se stvari svi slažemo?

5.5.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 8: razvijanje niza strategija za olakšavanje vještina za vođenje rasprave, posebice o kontroverznim pitanjima	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Nedostaje vam samopouzdanje kod rješavanja proturječnih pitanja. Vaša glavna strategija je izbjegavanje. Možda smatrate da su neke teme „prevruće“ za rješavanje. Zabrinuti ste zbog mogućih posljedica po upravljanje razredom zbog toga što učenici imaju čvrsta i suprotstavljena mišljenja. Plašite se reakcija roditelja zbog izbora tema za razrednu raspravu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • proširite svoju perspektivu promatranjem iskusnog nastavnika koji organizira raspravu o nekom kontroverznom/osjetljivom pitanju; • poučavajte jednu lekciju sljedeći strukturu/popis predložen u prethodnom tekstu s područja u kojem se osjećate sigurno; • ocijenite učinkovitost lekcije; • upoznajte se s tri moguća pristupa poučavanju kontroverznih pitanja i strategija za izbjegavanje pristranosti; • pročitajte predložene tekstove u ovom priručniku kako biste razumjeli i mogli samopouzdanje objasniti zašto je važno raspravljati o proturječnim temama.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Svjesni ste kontroverzne naravi nekih pitanja koja ste počeli uključivati u kurikulum i lekcije. Svjesni ste potrebe izbjegavanja pristranosti u poučavanju. Neke teme su po vašem mišljenju zabranjene.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • počnite razmišljati o drugim vještinama za vođenje rasprave koje treba razvijati i uvježbavati; • isprobavajte neke gore predložene strategije; • razmišljajte o mogućnostima prirodnog uključivanja nekih suvremenih i kontroverznih tema iz ODG/OLJP-a u poučavanje vašeg predmeta i počnite revidirati kurikulum; • uključite se u neku konkretnu obuku iz tog područja koju organizira neki kvalitetan vanjski izvor;
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Prošli ste određenu izobrazbu o tome kako obrađivati kontroverzne i osjetljive teme. Svjesno uvodite niz strategija kako biste učenicima pomogli u razvijanju vještina potrebnih za vođenje rasprave.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • varirajte načine na koje strukturirate učeničke rasprave o kontroverznim pitanjima; • pronadite mogućnosti obuke cijelog osoblja o suradničkim metodologijama i dinamici grupe; • usredotočite se na razvijanje vještine postavljanja pitanja – poslužite se izborom pitanja iz ODG/OLJP-a koji potiču na razmišljanje o ključnim ODG/OLJP konceptima; • razmišljajte o načinima odgovaranja na pitanja koja učenici spontano postavljaju, a koja otvaraju mogućnost učenja; odgovarajte na pitanje drugim pitanjem i potičite učenike da proizvedu vlastita pitanja za raspravu;
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Kontroverzna pitanja zauzimaju središnje mjesto u ODG/OLJP kurikulumu. Potičete učenike na istraživanje o tim pitanjima i razmišljanje o uravnoteženim odgovorima. Razumijete važnost dobrog odabira pitanja i promičete kvalitetu razmišljanja na osnovu postavljenih pitanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razmijenite vašu dobru praksu s ostalim nastavnicima i predmetnim sadržajima. Razvijajte tu mogućnost kroz obuku uz rad; mogućnost nude sastanci za osoblje i nastavničko vijeće; • primijenite svoje vještine poučavanja u novim područjima kurikuluma koje vaša škola želi razvijati (na primjer, promicanje kohezije zajednice ili rješavanje sukoba); • prepoznajte probleme koji trenutno zanimaju školsku zajednicu; na primjer, rasizam, vršnjačko zlostavljanje, uznemiravanje, snimano fizičko nasilje („happy slapping“), privatnost/etičnost upotrebe mobilne tehnologije; • pronadite partnere u zajednici koji će vam pomoći u ostvarivanju vaših ciljeva.

5.6. Kompetencija br. 9

Kompetencija br. 9: upotreba niza pristupa vrednovanju

Upotreba niza pristupa samo-ocjenjivanju i kolegijalnom ocjenjivanju u svrhu dobivanja informacija i priznavanja napretka i postignuća učenika u sklopu ODG/OLJP-a

5.6.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom mogu pokazivati sljedeće:

- da razumiju da postupak vrednovanja građanskog odgoja u konačnici pripada učenicima - poduzima se zajedno s njima, a ne protiv njih;
- da koriste niz strategija vrednovanja u svrhu ocjenjivanja napretka svojih učenika u raznim oblicima znanja, vještina, vrijednosti i sklonosti te sudjelovanja. Nastavnici-početnici s nedovoljno iskustva mogu zaviriti u sljedeći popis opcija:

Činjenično i konceptualno znanje

- upitnici s višestrukim izborom;
- spajanje riječi s njihovim definicijama;
- prepoznavanje osnovnih ideja/informacija iz odlomka ili teksta;
- objašnjavanje pozadine nekog novinskog naslova ili priče;
- pisanje argumenata za i protiv nekog proturječnog problema;
- analiziranje statistike;
- raspravljanje o problemima oko prijedloga novog zakona.

Istraživanje i komunikacija

- pokazivanje komunikacijskih vještina kroz sastavljanje odlomka u kojem nastojite nekog uvjeriti;
- kreiranje PPP u kojoj zagovarate neku promjenu;
- organiziranje izložbe ili vođenje skupa radi podizanja svijesti o nekom konkretnom problemu u školi;
- istraživanje neke teme (pojedinačno ili u malim grupama) uz korištenje niza izvora, izlaganje o toj temi, usmeno ili u pisanom obliku;
- pisanje pisma javnoj osobi (na primjer, vijećniku, ravnatelju policije ili uredniku lokalne tiskovine) kako bi ih se uvjerilo u važnost nekog problema.

Sudjelovanje i odgovorno djelovanje

- uspješno doprinijeti grupnom radu, pokazujući svijest o nizu uloga koje su potrebni za učinkovito funkcioniranje neke grupe i mogućnost promišljanja o tome kako je grupa funkcionirala kao cjelina;
  - prepoznavanje potrebe za društvenim djelovanjem i razvijanje strategija koje mogu donijeti promjenu;
  - pokazivanje razumijevanja o tome kako utjecati na mišljenje, bez obzira radi li se o javnom mnijenju ili mišljenju lokalnih ili nacionalnih tvoraca politike;
  - znati kako postavljati pitanja gostu-stručnjaku o nekom aktualnom problemu (na primjer, pitati lokalnu policiju o kaznenim djelima i njihovom sprječavanju, ili stručnjake za zaštitu okoliša o održivosti i o konkretnom dokumentu *Local Agenda 21*);
  - poticanje učenika na razvijanje vlastitih kriterija uspješnosti u izvršavanju zadataka (na primjer, postavljanjem pitanja „Kako ćemo znati da si to ostvario?“);
- da mogu naučiti iz drugih predmeta i primijeniti učinkovite prakse vrednovanja na ODG. To može biti model za ugrađivanje sustava napredovanja u projekte ODG-a.

5.6.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 9: upotreba niza pristupa vrednovanju	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Rijetko vrednujete rad svojih učenika u sklopu ODG-a ili to činite proizvoljno. Budući da ODG u vašoj školi nije definiran i/ili profiliran, gotovo je nemoguće učenicima osigurati povratne informacije o postignućima i napretku. Lekcije koje možda sadrže neki ODG sadržaj ili vještine nemaju jasne ciljeve učenja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> definirajte ciljeve svog planiranja u smislu njihova znanja, vještina ili sudjelovanja u programu ODG-a. Izoštrite ciljeve lekcija; podijelite s učenicima ciljeve učenja na području ODG-a prije lekcije. Pomognite im oko razumijevanja kriterija za uspješan rad na pitanjima i projektima ODG-a; ugradite u obradu lekcije vrijeme kada učenici mogu promišljati o svom učenju u sklopu ODG-a. Potaknite ih da objašnjavaju vještine i postupke ODG-a koji su sastavni dio njihova učenja, na primjer u kratkim plenarnim dijelovima nakon svake aktivnosti ili na kraju lekcije.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Postoji neki oblik vrednovanja rada u sklopu ODG-a, no ono je uglavnom kumulativne naravi i usredotočuje se na dimenzije znanja kroz vježbe razumijevanja i testove. Planirane su neke lekcije koje sadrže jasne ODG ciljeve. Nema mehanizama za vrednovanje napretka kroz određeno vrijeme. Aktivno građanstvo i sudjelovanje učenika se ne ocjenjuju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> povećajte izbor načina vrednovanja rada učenika u sklopu ODG-a – dakle, osim sastavaka uključite i izložbe, PPP, zajedničke projekte, uvjerljive razgovore s različitim profilima slušateljstva, itd.; osmislite načine prikupljanja dokaza o radu učenika u kontekstu ODG-a s mapama, portfeljima – kako biste mogli pohvaliti postignuće i planirati buduće učenje; na kraju jedne radne jedinice ili projekta, iskušajte različite oblike samo-vrednovanja i vršnjačkog vrednovanja. Koje aspekte ODG-a su učenici, po svom mišljenju, dobro obradili i naučili? Kako drugi puta mogu poboljšati svoj rad?
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Postoji pristup ocjenjivanju i evidentiranju napretka u sklopu ODG-a na razini cijele škole koji koriste svi nastavnici. Počeli ste eksperimentirati s nizom različitih strategija vrednovanja, uključujući samo-vrednovanje i vršnjačko vrednovanje. Učenici dobivaju povratne informacije o svom radu u sklopu ODG-a i/ili projekata.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> iskušajte različite vrste samo-vrednovanja i vršnjačkog vrednovanja (izvješća, kritike, etc.); odbacite tradicionalne tablice vrednovanja i poslužite se pristupačnijim vrstama (poput „semafora“ za samopouzdanje, lica sa ili bez smješka te „dvije zvijezde i jedna želja“ – dva konkretna elementa učenikova rada koja želite pohvaliti i jedno područje za koje upućujete kritiku i sugestiju za buduće učenje); potičite „mapiranje“ kroz sve predmete kako biste utvrdili koji aspekt učenja iz ODG-a se događa u pojedinim predmetima u školi. Razgovarajte s kolegama o tome kako ocjenjuju učenike u ODG/OLJP-u. Pokušajte suradnički razmišljati na razini cijele škole.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Planovi lekcija sadrže dobro definirane rezultate učenja u sklopu ODG-a. Vrednovanje u potpunosti uključuje učenike i prepoznaje i priznaje njihov uspjeh. Njihov rad u sklopu ODG-a se vrednuje „formativno“ kako bi mogli u daljem radu ili projektima nadograđivati svoje znanje, vještine i sudjelovanje u programu ODG-a. Jasno vam je da proces vrednovanja ODG-a u konačnici pripada učenicima.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> povećajte svoje znanje o preispitivanju različitih stilova učenja. Ugradite neke ideje s tog područja u samo-vrednovanje ODG-a (na primjer, upotrebom jezika i riječi; obrazaca i logike; slikovnih rješenja; kinestetičkih pristupa dobrog osmišljavanja stvari; emocionalno ili dijagramski; fokusiranim razmišljanjem; i osjetilno); uključite učenike u razvijanje metoda vrednovanja koje su prilagođene rezultatima učenja; omogućite učenicima da redefiniraju/poboljšaju svoj rad u sklopu ODG-a nakon njegova preispitivanja i razgovarajte s njima o strategijama poboljšanja; organizirajte obuku zajedno s drugim nastavnicima o inovativnim strategijama vrednovanja.

6. Skupina C: aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz partnerstvo i uključivanje zajednice

6.1. Kratak prikaz i teoretska podloga

Zdravo multikulturalno društvo se uključuje u dijalog i demokratsku interakciju koji nadilaze društvene i kulturološke granice. Škole su institucije koje mogu graditi mostove i rušiti barijere u zajednicama u kojima mladi možda žive „paralelnim životima“. Važan vid inkluzivnog građanstva nužno uključuje pozitivan i aktivan pristup anti-rasizmu i ljudskim pravima. Škole moraju nastojati usmjeravati i izgrađivati znanje polazeći iz svog lokalnog konteksta. Kao ključni čimbenici u izgrađivanju povezanosti unutar zajednice, ako ne uspiju dobro učvrstiti obrazovanje koje zagovara različitost u svom lokalnom kontekstu, izlažu se riziku simboličkih ustupaka, a ne praktičnih rješenja jer će se svesti na „grebanje po površini“ umjesto da dublje istražuju mogućnosti. Nastavnici moraju „djelovanje za promjenu“ učiniti prirodnim, a ne izvanrednim ili rijetkim obilježjem poučavanja.

Ova skupina kompetencija uključuje učenje o ODG/OLJP-u i izvan učionice. Odgovara na pitanje „Škim to možemo učiniti?“. Djelovanje mladih u sklopu ODG/OLJP-a neće biti učinkovito ako ne počiva na dobroj informiranosti. Stoga su osnovna pitanja ove skupine sljedeća:

- Koje vještine baratanja informacijama i kritičko razmišljanje su osnovni preduvjeti aktivnog sudjelovanja?
- Koje su vrste projekata aktivnog građanstva najprikladnije za mlade koji žele djelovati i uvoditi promjene?
- Kako nastavnici mogu surađivati s vanjskim partnerima u svrhu olakšavanja kampanje mladih o pitanjima koja ih zanimaju?
- Zašto i kako osmišljavamo projekte o problemima kao što su predrasude, diskriminacija i anti-rasizam?

Ove kompetencije su usko povezane s kompetencijom br. 8 koja učenike potiče na djelovanje u smislu promjene pa se stoga ponekad dotiče i prijepornih pitanja i uključuje preispitivanje kao ključni postupak tijekom poučavanja:

- U kakvom društvu živimo?
- U kakvom društvu i svijetu želimo živjeti u budućnosti?
- Što ja i drugi možemo učiniti kako bismo promijenili stvari i svijet u kojem živimo?

Kompetencija br. 10: okruženje za učenje koje promiče korištenje raznih izvora

Okruženje za učenje učenikima pomaže u kritičkoj analizi ključnih političkih, etičkih, socijalnih i kulturnih pitanja, problema i događaja pri čemu se služe informacijama iz raznih izvora, uključujući medije, statistiku i IKT izvore.

Kompetencija br. 11: suradnja u vidu sklapanja primjerenih partnerstava u zajednici

Suradnja s odgovarajućim partnerima (različite organizacije u zajednici, NVO ili zastupnici) u cilju planiranja i implementiranja raznih mogućnosti preko kojih se učenici uključuju u probleme demokratskog građanstva u svojim zajednicama.

Kompetencija br. 12: strategije suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije

Strategije suprotstavljanja svim oblicima predrasuda i diskriminacije i promicanje anti-rasizma.

Tablica 6: Skupina C – aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz suradnju i uključivanje zajednice

Teoretska pozadina

U cilju boljeg razumijevanja ODG/OLJP, potrebno je da nastavnici sagledaju širu perspektivu obrazovanja za aktivno građanstvo. U skladu s Deweyevom³¹ vizijom „škole kao demokratsko okruženje“, nastavnici moraju učenicima osigurati mogućnosti razvijanja građanskih vještina i ponašanja kroz rad na školskim projektima i projektima zajednice. Osnovna svrha ovakve šire koncepcije ODG/OLJP-a je poticanje učenika da iskoriste ono što su naučili o ODG/OLJP-u te da svoje kognitivne i socijalne vještine prenesu u oblik praktičnog i aktivnog sudjelovanja. Nastavnici koji poučavaju ODG/OLJP bi morali biti u stanju upravljati i podržavati različite oblike participativnih inicijativa u školi (na primjer, učenička vijeća, zajedničke inicijative učenika i roditelja, projekte zajednice i učenje o tome kako pružati usluge).

Stvaranje okruženja za učenje koje potiče upotrebu različitih izvora te pronalaženje, analiziranje i korištenje informacija od iznimne su važnosti jer građani moraju biti u stanju analizirati javnu politiku i medijsko izvještavanje o suvremenim temama na temelju razumnih dokaza. Mnogi dijelovi kurikuluma obuhvaćaju obradu informacija kao bitan dio učenja, uz prikupljanje podataka, kritičku raščlambu, komparativne pristupe, multi-perspektivnost, itd. Internet, tiskovine, knjige, TV i filmska industrija nude obilje materijala koji učenike potiču na analiziranje aktualnih političkih, etičkih, socijalnih i kulturnih pitanja. Stoga svi predmetni nastavnici trebaju biti svjesni da rad na takvim aktivnostima kod izrade planova, programa i nastavnih postupaka razvija osnovne vještine ODG/OLJP-a. Različiti mediji, statistike i IKT izvori nude velike mogućnosti za uvježbavanje tih vještina u razredu. Ako mladi žele obrazložiti svoja stajališta ili zagovarati promjenu, pronaći i što učinkovitije upotrijebiti činjenice i primjere, neophodno im je stjecanje samopouzdanje u baratanju tim vještinama.

Suradnja u vidu primjerenih partnerstava na razini zajednice podrazumijeva rad na projektima aktivnog građanstva na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini te planiranje budućeg uključivanja zajednice, pri čemu se mladim ljudima pruža prilika za uvođenje promjene. Uloga ODG/OLJP-a u obrazovanju mladih nadilazi formalne granice učionice. Učenici uče kako postati aktivni građani uspostavljanjem veza između škole i raznih partnera u široj zajednici. Važan vid obrazovanja nastavnika u sklopu ODG/OLJP-a je stoga osigurati stručno znanje organiziranjem ove dimenzije učenja u sklopu ODG/OLJP-a. Škole ponekad mogu biti izolirane institucije zbog pristupa i praksi koju primjenjuju. Koncept sklapanja partnerstava u poučavanju kurikuluma i inicijativa iz EDC-HRE-a odstupa od tradicionalnog poimanja obrazovanja pri čemu nastavnici planiraju, izvode i preispituju kurikulum. Nema sumnje da će ODG/OLJP biti učinkovitiji ako se škola okrene prema van i zakorači i izvan postojećeg modela funkcioniranja. Mladi ljudi moraju razvijati ono što Henry Giroux³² naziva „jezikom mogućnosti“ kako bi se doživljavali agentima koji uvode promjene. Nastavnici moraju pomoći učenicima zamisliti bolju budućnost u lokalnom i globalnom smislu i osmisliti

---

³¹ Dewey, J., *Democracy and education*, NY Free Press (1916), 1966. Dostupno i na Googlu: <http://books.google.com>. Po Deweyevom mišljenju, osnovna uloga državne škole je razvijati demokratsko društvo. Autor tvrdi da državne škole ne postoje da bi primarno služile javnosti, već da u stvari „kreiraju javnost“ uz pomoć općih vrijednosti, razumijevanja i vještina koji su potpora i sredstva za očuvanje demokratske zajednice. U tom smislu su državne škole i demokratska zajednica nerazdvojno povezane.

³²Giroux, H., *Ideology culture and the process of schooling*), Temple Univeersity Press, Philadelphia/Falmer Press, London, 1981.

potrebna sredstva (znanje, vještine i samopouzdanje) za poduzimanje praktičnih koraka u ostvarivanju takve budućnosti.

Pristupi poučavanju i učenju koji su od velike važnosti za aktivne i participativne ODG/OLJP projekte kroz koje mladi stječu pravi smisao vlasništva nedvojbeno se može smatrati investiranjem u društveni kapital namijenjen budućnosti.

Da bi omogućili istinsku promjenu, škole i učenici moraju zajedno raditi i surađivati s različitim partnerima te na taj način izgrađivati „zajednicu“ i uključiti što je moguće više njenih segmenata u obrazovni proces: roditelje, obitelj, NVO i organizacije civilnog društva, crkve, interesne skupine, predstavnike zajednice, zastupnike, medijske stručnjake, lokalnu upravu, itd.

Postoje rezultati istraživanja koji govore u prilog takvom pristupu:

- razvijanje kompetencija demokratskog građanstva povezivanjem škole i zajednice može doprinijeti ublažavanju društvenih problema i potaknuti društvenu koheziju djelovanjem kao što je poticanje umrežavanja i građanskih partnerstava oko ODG/OLJP-a;³³
- pružanje usluga³⁴ kao posebna aktivnost koja povezuje školu i zajednicu i pozitivno utječe na različita područja razvoja učenika, kao što su:
  - osobna i društvena odgovornost učenika;
  - interpersonalni razvoj učenika i mogućnost povezivanja s kulturno različitim skupinama: uživanje u pomaganju drugima, uspostavljanje veza s drugim odraslim osobama te spremnost na suradnju sa starijim osobama i osobama s posebnim potrebama;
  - građanska i društvena odgovornost učenika i njihove građanske kompetencije: učenici srednjih škola su razvili mnogo sofisticiranije razumijevanje različitog društveno-povijesnog konteksta, razmišljaju o politici i moralnosti u društvu, razmišljaju o tome kako pokrenuti društvene promjene. Žele biti politički aktivniji;
  - učenje o pružanju usluga utječe na članove zajednice kao partnere školama: počinju mlade ljude doživljavati kao vrijedan resurs zajednice.
- ostala istraživanja o utjecaju učenja o pružanju usluga pokazuju da se radi o legitimnoj i utjecajnoj obrazovnoj praksi koja učenicima omogućava bolje razumijevanje koncepata koji se tiču demokratskog građanstva, a istovremeno doprinose i njihovim zajednicama i odgovaraju na autentične potrebe zajednice.³⁵

Važno je napomenuti da neke škole počinju s prednostima kada je riječ o razvijanju uključenosti zajednice u smislu potpore ODG/OLJP-u. Jedna od evidentnih opasnosti stavljanja naglaska na društveni kapital jest činjenica da, kao i kod svakog drugog kapitala, što veću zalihu imate na početku, veći je i vaš potencijal da ga još više

---

³³ Vijeće Europe, *Learning and living democracy, Concept paper*, Ad hoc stručni odbor za Europsku godinu građanstva u obrazovanju, CAHCIT, Vijeće Europe, Strasbourg, 2005.

³⁴ Billig, S. i Shelley, H., *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds. PhiDelta Kappan Science Education, Bloomington*, u studiji koju je sponzorirala Carnegie Corporation of New York i CIRCLE Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement), 2000.

³⁵ *Ibid.*

razvijete.³⁶ Škole mogu služiti ne samo jednoj zajednici, već nekolicini fragmentiranih i različitih zajednica. Nastavnici trebaju biti zadovoljni poduzimanjem sigurnih, zajamčenih i ponekad malih koraka u smislu napredovanja na tom području.

Neophodno je poučavati strategije suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije kako biste učenicima pomogli razumjeti svu složenost tog problema. Razumijevanje rasizma, drugih predrasuda i oblika diskriminacije poput seksizma, homofobije i vjerske diskriminacije s obzirom na način kako svi oni zajedno mogu podrivati demokraciju stoga je nužno obilježje svakog obrazovnog programa koji teži promicanju političke pismenosti građana. Učenici trebaju moći razumjeti da sloboda govora nije apsolutna. Rasističkim i anti-semitskim komentarima nije mjesto u školama, a škole imaju zakonsku obvezu pratiti, bilježiti i djelovati protiv svih rasističkih ispada. Rasizam je službeno prepoznat u sklopu globalnih načela UN-a i europskih i nacionalnih državnih politika kao jedan od oblika nasilja koje ograničava građanska prava manjina i podrija načela demokracije. Članak 13. UN-ove Konvencije o pravima djeteta (1989) kaže da „Djeca moraju uživati pravo na slobodu izražavanja..... ako to ne ugrožava prava i ugled drugih.“³⁷ Europska konvencija o ljudskim pravima (1950) u članku 10., stavcima 1. i 2. kaže da „Svatko ima pravo na slobodu izražavanja..... Ostvarivanje tih sloboda, budući da uključuje obveze i odgovornosti može podlijegati takvim...uvjetima ... koji su neophodni u demokratskom društvu.“³⁸

Škole su ključna mjesta za promicanje razumijevanja među zajednicama i borbu protiv nesnošljivosti i vjerskog ekstremizma. Obrazovanje ima važnu ulogu u suzbijanju predrasuda; izgradnji razumijevanja između pojedinaca i zajednica; osnaživanju skupina koje su u nepovoljnom položaju; i poticanju otvorene i uljudene rasprave. Svaki ozbiljan program ODG/OLJP-a morao bi mlade ljude oboružati znanjima i vještinama za borbu protiv rasizma, anti-Semitizma i diskriminacije u društvu i njihove ekonomske i političke dimenzije. Osim toga, takav projekt bi trebao svim mladim ljudima pomoći u razvijanju čitavog niza sigurnih i pouzdanih građanskih osobnosti; „Mladi ljudi koji su sigurni u svoju osobnost moći će se boriti protiv stereotipa i predrasuda prema manjinama koji u ovom trenutku pružaju potporu diskriminatornim praksama.“³⁹

Istraživanje pokazuje da je uobičajeni pristup mnogih nastavnika u poučavanju kontroverznih pitanja poput diskriminacije i rasizma, njihovo izbjegavanje. Na primjer, u iscrpnoj kritici o tome kako je jedna integrirana škola u Sjevernoj Irskoj prišla poučavanju odgoja za međusobno razumijevanje, Donnelly⁴⁰ je pokazao da: „Većina nastavnika radi „kritičan izbor“ koji odražava i pojačava 'kulturu izbjegavanja' pri čemu se kontroverzne političke i vjerske teme zaobilaze, umjesto da se istražuju.“ Škole bi trebale biti spremne hvatati se u koštac s kontroverznim temama u vijestima kao što su, na primjer, rasprave o imigraciji i integraciji

---

³⁶ Zacharakis-Jutz, J. i Flora, J., *Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development*, u Armstrong, P., Millerm, N. i Zukas, M. (ur.), *Crossing borders, breaking boundaries*, University of London, 1997.

³⁷ Vidi: www.unesco.org/education/pdf/CHILD_E.PDF.

³⁸ Vidi: www.hri.org/docs/ECHR50.html#C.Art.10.

³⁹ Osler, A., *The Crick report: difference, equality and racial justice*, *Curriculum Journal*, Vol. 11(1), 2000, str. 25-27.

⁴⁰ Donnelly, C., *What price harmony? Teachers' methods of delivering an ethos of tolerance and respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland*, *Educational Research*, Vol. 46(1), 2004, str. 3-16.

migrantskih zajednica: „Dužnost je svih škola baviti se pitanjima poput 'kako živjeti zajedno' i 'kako se nositi s različitošću', bez obzira koliko se teškima i prijepornima one mogu doimati.“⁴¹

Zbog toga je uloga ODG/OLJP-a ključna u razvijanju znanja i vještina koji trebaju dovesti do učinkovitih odnosa u zajednici, zajedničkih identiteta i sigurnih načina pokazivanja razlike. To podrazumijeva obrazovanje za kozmopolitsko građanstvo.⁴² Važno je da mladi ljudi, kada stječu znanje o identitetu i različitosti, budu u stanju prijeći uske nacionalne okvire i da njihovo razmišljanje o ljudskim pravima ima polazište u mnogo širem gledanju na taj problem. Pristup ljudskim pravima je važan jer uvodi temeljna saznanja o tome da čak i demokratske vlasti mogu biti nekorektne, posebice u načinu ophođenja prema manjinskim skupinama. Vrednote ljudskih prava i međunarodni instrumenti i načela nude okvire unutar kojih se kritički može ocjenjivati stvarna razina jednakosti u društvu.

Vrijedi prepoznati (možda kroz školska vijeća) stvarne projekte koji mogu pomoći u izgrađivanju kohezije u zajednici i poticati značajna događanja poput izložbi, kampanja i rasprava koje će uključivati ne samo školu, već i zajednicu u iznalaženju odgovora na pitanje „tko smo“.

---

⁴¹ Ajegbo, K., *Curriculum review: diversity and citizenship*, DFES, 2007.

⁴² Za razvoj koncepta „kozmpolitskog građanstva“ vidi Held, D., *Democracy and the new international order*, u Achibugi, D. i Held, D. (ur.), *Cosmopolitan democracy*, Polity Press, Cambridge, 1995; Osler, A. i Starkey, H., *Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and young people's experiences*, *Educational Review*, Vol. 55(3), 2003, str. 243-254.

6.2. Kompetencija br. 10

Kompetencija br. 10: okruženje za učenje koje promiče korištenje raznih izvora

Okruženje za učenje učenikima pomaže u kritičkoj analizi ključnih političkih, etičkih, socijalnih i kulturnih pitanja, problema i događaja pri čemu se služe informacijama iz raznih izvora, uključujući medije, statistiku i IKT izvore.

6.2.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Konkretno, nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom u sklopu ODG/OLJP-a pokazuju, na primjer:

- da u poučavanju koriste prikupljene podatke kako bi razvijali argumente o potrebi za ODG/OLJP projektima. Na primjer:
  - nastavnici povijesti mogu tražiti da učenici prikupe, iz raznih medija, informacije o nedemokratskim društvima u prošlosti. Prikupljeni podaci i stvoreni zaključci mogu poslužiti kao usporedba sa situacijom u suvremenom svijetu;
  - nastavnici zemljopisa mogu tražiti da učenici prikupe podatke o zagađivanju ili rasipanju resursa i da raspravljaju o budućem razvoju globalne održivosti dajući raspravi snažan smisao za odgovornost i etički konzumerizam;
  - nastavnici glazbenog odgoja ili umjetnosti mogu upotrijebiti kulturno nasljeđe i utjecaj umjetnosti u svrhu promoviranja osjećaja pripadnosti.
- da učenikima mogu pomoći u analiziranju i raspravi o raznim aspektima medija koji doprinose znanju i vještinama u sklopu ODG-OLJP-a. Na primjer: analiziranje oglasa i njihova utjecaja; preispitivanje suprotstavljenih reportaža u raznim emisijama vijesti; sloboda tiska; kako TV može oblikovati mišljenje; i kako mediji i ispitivanja javnog mnijenja mogu utjecati na izbore u demokratskim društvima;
- da učenikima mogu pružiti mogućnost ispitivanja pozitivnih i negativnih strana statistike:
  - pozitivna strana: statistički dokazi, koje treba podvrgnuti istoj vrsti kritičkog preispitivanja kao i sve druge dokaze, pomažu i predstavljaju kamen temeljac za iznošenje argumenata i raspravu. Statistika može pomoći u stvaranju jasne, neovisne i pravične ocjene onog što se događa u javnom životu; lokalne i nacionalne vlasti upotrebljavaju statistiku za kreiranje politike, a javne službe, koje se bave pružanjem usluga, redovito koriste statistiku za utvrđivanje da li se u nekom konkretnom području dogodio napredak. Interesne skupine također koriste statistiku da bi potkrijepili svoje argumente;
  - negativna strana: vrijednost statistike ovisi o točnosti načina prikupljanja i predstavljanja informacija; o načinu postavljanja pitanja; i o pouzdanosti onog koji daje informacije. Statistiku mogu proizvoditi okrutni politički režimi, ali se njome može manipulirati i u demokratskim društvima. Ona može biti djelomična i/ili selektivna; neke stvari je teško kvantitativno izmjeriti.
- da mogu učinkovito upotrebljavati IKT izvore kako bi povećali znanje i vještine učenika u sklopu ODG/OLJP-a:
  - to omogućava dubinsko istraživanje i analizu suvremenih socijalnih i političkih tema;
  - informacije se ne primaju pasivno – istraživanje je strukturirano. Učenici čine nešto s informacijama o kojima raspravljaju;
  - mogućnost da se „učini razlika“, i da se druge uvjeri, ugrađuju se u suradničke aktivnosti grupe i njene projekte;

6.2.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 10: okruženje za učenje koje potiče korištenje različitih izvora	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Ne razmišljate o tome kako bi različiti mediji, statistika i IKT mogli postati dijelom vašeg poučavanja u smislu izvora, metoda i tema. Rijetko razmišljate o tome kako bi ti resursi mogli obogatiti vaše poučavanje i pomoći vam u prenošenju sadržaja i metodologije ODG/OLJP-a. Ne osjećate se spremnim za upotrebu medija, statistike i IKT-a u svom poučavanju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • započnite s pronalaženjem primjerenih medijskih, statističkih i IKT materijala (novine, časopisi, bilteni, izvješća, emisije, internet, itd.) koji potkrepljuju vaš kurikulum; • utvrdite jeste li sigurni u načine na koje ćete koristiti te materijale u poučavanju i ako je potrebno potražite mogućnosti za odgovarajuću izobrazbu; • razgovarajte s kolegama i pronalazite nove ideje; • analizirajte resurse koje ste prepoznali. Kako se uklapaju u vaš kurikulum? Kako vam mogu pomoći da kod učenika razvijate istraživačke i analitičke vještine u odnosu na suvremene probleme?
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Svjesni ste načina na koji vam mediji, statistika i IKT mogu pomoći u poučavanju. Prepoznajete relevantne sadržaje i planirate neke aktivnosti u razrednoj nastavi. Napor je ograničen i niste sigurni u kojoj je mjeri vaše poučavanje učinkovito u smislu razvijanja analitičkih i istraživačkih vještina kod učenika.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kada planirate lekciju, uključite u svoj plan aktivnosti iz medija, statistike ili IKT-a i utvrdite njihove jasne ciljeve; • provjerite imate li dosta materijala za svakog učenika ili grupu; • pripremite jasne upute (radne listiće, zadatke, popis koraka, itd.) koje ćete dati učenicima; • prezentirajte i ocijenite lekciju na osnovu učeničkih uradaka kao osnovnih indikatora njihova uspjeha; • zamolite učenike da s razredom podijele ono što su naučili.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Razradili ste sustavan način korištenja medija, statistike i IKT-a u razrednoj nastavi i povezivanja s ODG/OLJP-om. Često ih rabite, premda ponekad implicitno u smislu početnog razvijanja vještina kod učenika. Povezanost s ODG/OLJP-om može još uvijek biti slučajna podudarnost s predmetnim sadržajem, a ne „dubinsko učenje“.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte učenicima više slobode u planiranju njihova rada s materijalima iz medija, statistike i IKT-a. Pokušajte uvrstiti probleme koji ih zanimaju kako biste maksimalno povećali njihov angažman i zanimanje; • surađujte s kolegama. Potičite nastavnike drugih predmeta na timski rad u ostvarivanju ciljeva ODG/OLJP-a i pružanju potpore demokratskom pristupu na razini cijele škole; • uvijek skupljajte povratne informacije o učincima vašeg poučavanja (možda uz pomoć metoda samo-vrednovanja ili kolegijalnog vrednovanja).
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Upotreba medija, statistike i IKT-a u razrednoj nastavi – i eksplicitno povezivanje s pitanjima, problemima i vrednotama ODG/OLJP-a – postali su prirodni i održivi dio vaše stručne izvedbe.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pomognite učenicima da od korisnika medijskih i IKT informacija postanu njihovi kreatori; • potičite ih da razvijaju vještine zagovaranja i uvjeravanja u odnosu na temu koja ih zanima te da koriste informacije i oružje kojim će potkrijepiti svoje argumente; • razmijenite svoje znanje i vještine s kolegama.

6.3. Kompetencija br. 11

Kompetencija br. 11: suradnja u vidu sklapanja primjerenih partnerstava u zajednici

Suradnja s odgovarajućim partnerima (različite organizacije u zajednici, NVO ili zastupnici) u cilju planiranja i implementiranja raznih mogućnosti preko kojih se učenici uključuju u probleme demokratskog građanstva u svojim zajednicama.

6.3.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG-a pokazuju, na primjer:

- da su u stanju uspostaviti vezu s grupama u zajednici i prepoznati odgovarajuće i predane partnere s kojima potom dogovaraju međusobne prednosti i strukturirani način rada;
- da su u stanju izgrađivati i produbljivati suradnju s partnerima (roditeljima, obiteljima, NVO-ima i organizacijama civilnog društva, crkvama, interesnim skupinama, predstavnicima zajednice, zastupnicima, medijskim stručnjacima, predstavnicima lokalne uprave, muzejima, knjižnicama, itd.) dogovaranjem zajedničke vizije i postavljanjem ciljeva. Osnovna načela partnerstava između škole/zajednice mogu uključivati: ravnopravnost i međusobno poštovanje; usredotočenost na učenike i njihovu uključenost, jasnoću vizije i ciljeva, otvorenost, održivu predanost, spremnost na iskušavanje novih pristupa i realnost u smislu ostvarivanja mogućeg;
- da će pažljivo pratiti pitanje ravnoteže u učenju učenika; važno je pratiti prirodu njihove interakcije s mladima kako bi se izbjeglo neželjeno „ne-koordinirano usađivanje ideološke pristranosti onih koji smatraju da su u pravu“;
- da mogu prepoznati niz mogućih načina „djelovanja za uvođenje promjene“ koji će unaprijediti znanje i vještine učenika za ODG i zajednici donijeti prednosti. Na primjer:
  - pisanje i/ili iznošenje argumenata drugima o nekom problemu ili temi; prenošenje i iznošenje stajališta kroz glasila, internet ili druge medije;
  - vođenje rasprave, organiziranje glasovanja ili izbora; doprinos lokalnoj politici /politici zajednice;
  - organiziranje sastanka, savjetovanja, foruma ili rasprave; predstavljanje stajališta drugih osoba (na primjer, u nekoj organizaciji, na sastanku ili događanju);
  - kreiranje, preispitivanje ili revidiranje organizacijske politike;
  - organiziranje izložbe, kampanje, događanja u zajednici (npr. drame, proslave, otvoreni dani);
  - uspostavljanje i razvijanje akcijske grupe ili mreže;
- da mogu upravljati postupkom uključivanja partnera iz zajednice, nudeći pomoć, na primjer, kada obraćanje osoba, koje se inače ne bave nastavom, predugo traje. Nastavnici moraju osigurati da je svim odraslim osobama u učionici bude jasna njihova uloga tijekom nastavnog sata i način na koji će doprinijeti nastavi;
- da mogu zajednički preispitati i ocijeniti uspjeh svakog zajedničkog projekta, pitati učenike za njihove dojmove; osmisliti način na koji će učenici svoj rad u okviru ODG-a podijeliti s roditeljima i širom zajednicom kroz glasila, izlaganja, Internet, itd.: i pobrinuti se za jasno definiranje budućih partnerstava.

6.3.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 11: suradnja sklapanjem odgovarajućih partnerstava u zajednici	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Vrlo mala ili nikakva korist nije ostvarena sklapanjem partnerstava s onima koji bi mogli biti potpora aktivnostima u okviru kurikuluma. Posjetitelji se pozivaju pojedinačno i u ad hoc situacijama. Roditelji i zajednica općenito nisu upoznati s pristupom škole ODG/OLJP-u. Škola nije razmotrila mogućnost otvaranja školske internetske stranice koja bi bila dostupna zajednici.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potražite inicijalne saveznike koji su vrlo zainteresirani za rad s učenicima (npr. roditelji koji su povezani s NVO ili interesnim skupinama; predstavnici lokalnih tijela koja se bave obrazovanjem; i lokalni vijećnici); • izradite jedan ili dva projekta na temu kurikuluma koji sadrže „djelovanje za promjenu“ i/ili potaknite učenike da „učine razliku“ u smislu nekog problema koji ih zanima. Vrednujte rezultate; • pokušajte izraditi smjernice za politiku škole u smislu učinkovitijeg angažiranja posjetitelja.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>U određenoj mjeri su korištene lokalne i nacionalne agencije kao resursi potpore razrednim aktivnostima. Pozivani su i predstavnici zajednice koji su bili potpora aktivnostima ODG/OLJP-a. O tom se vidu obrazovanja govori u školskom glasilu namijenjenom roditeljima i široj zajednici. Škola ima internetsku stranicu koja sadrži informacije o ODG/OLJP-u.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • potrudite se ojačati partnerstva s konkretnim grupama u zajednici ili NVO koje će podržati ODG/OLJP projekte – na primjer, kroz dogovaranje zajedničke vizije i postavljanje godišnjih ciljeva; • razgovarajte s roditeljima kako biste utvrdili koja pitanja su od interesa za lokalnu zajednicu pa zatim krenite u potragu za odgovarajućim partnerima koji će govoriti o tom problemu; • surađujte s kolegama na izradi prikaza postojeće suradnje škole s vanjskim partnerima u odnosu na pitanja i mogućnosti koje nudi ODG/OLJP; • poboljšajte informiranost posjetitelja i predstavnika NVO-a kako njihovo angažiranje učenicima ne bi izgledalo samo kao jedan u nizu događanja, već kao dio procesa učenja.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Prikaz/revizija resursa lokalne zajednice potpora je planiranju aktivnosti ODG/OLJP-a. Partneri iz zajednice dobivaju jasne smjernice o ulozi koja se od njih očekuje. Komunikacija o aktivnostima je permanentna. Rezultati projekta i učeničkih postignuća se objavljuju (ako je potrebno i prevode) na internetskoj stranici i predaju se roditeljima tijekom posebnih događanja (na primjer, na sastancima roditelja i nastavnika).</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izaberite različite komunikacijske kanale kroz koje ćete objaviti činjenicu da ODG/OLJP postoji i objasniti roditeljima i zainteresiranim stranama o čemu se radi; • obavijestite glavne dionike putem glasila ili informiranjem putem lokalne tiskovine, školske internetske stranice ili drugih medija o napretku koji ste ostvarili u školi i/ili razredu na području ODG/OLJP-a; • potražite načine daljnjeg obogaćivanja učenika znanjima s područja ODG/OLJP-a većim uključivanjem NVO-a u školi/učionici- na primjer, pozivanjem predstavnika organizacija koje se bave zaštitom okoliša, dobrotvornih društava, interesnih skupina ili svjetskih organizacija. Potrudite se da kod učenika zapalite iskru i probudite idealizam (koji je ponekad pritažen).
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Partneri iz zajednice organiziraju, podržavaju i iniciraju ODG/OLJP aktivnosti u školi kao punopravni i učinkoviti partneri. Komunikacijski mehanizmi, kojima upravljaju učenici, vrlo su dinamični – nude informacije i resurse roditeljima i zajednici.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • cijela zajednica ima koristi od škole koja napreduje. Inicirajte projekte koji učenicima omogućavaju rad s nizom partnera iz zajednice kako bi se unaprijedilo pružanje raznih usluga koje se tiču mladih (na primjer, slobodne aktivnosti, prijevoz i pitanja zaštite okoliša), • nastavite provjeravati i ocjenjivati partnerstva i izgleda za buduće projekte; • pružite učenicima potporu u njihovim nastojanjima oko prikupljanja sredstava za kampanje i druge inicijative; • tražite načine za pokretanje projekata koje će voditi učenici uz što manje sudjelovanje odraslih/nastavnika.

6.4. Kompetencija br. 12

Kompetencija br. 12: strategije suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije

Strategije suprotstavljanja svim oblicima predrasuda i diskriminacije i promicanje anti-rasizma.

6.4.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Konkretno, nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG/OLJP-a pokazuju, na primjer:

- da stvaraju okruženje inkluzivne učionice u kojoj se vrednuje doprinos svih učenika, u kojoj se učenici suprotstavljaju stvaranju stereotipa, i u kojoj učenici uče cijeniti i pozitivno gledati na one koji su drugačiji. Iniciraju projekte koji govore u prilog različitosti u razredu i školi. Na primjer:
  - kreiranjem zidnih novina u kojima se govori o sličnim pitanjima;
  - predstavljanjem pozitivnih reakcija na postignuća svih skupina;
  - odabiranjem resursa za učenje koji su primjereni interesima, iskustvima i potrebama učenika;
  - odvrćanjem od stvaranja stereotipa i poticanjem pozitivnih stavova prema doprinosu društva u kojem žive različiti ljudi;
  - poticanjem pozitivnih stavova prema jezičnoj raznolikosti među učenicima;
  - pokazivanjem fleksibilnosti kod grupiranja strategija koje učenicima omogućuju doživljavati rad i učenje kao suradnju s vršnjacima različitog podrijetla i potreba. Drugim riječima: učenici su spremni živjeti u različitom i međuovisnom društvu;
  -
- da znaju da se diskriminacija, rasizam i anti-Semitizam pojavljuju u mnogo različitih oblika. Mogu se opisati kao riječi ili djela usmjerena protiv pojedinca ili skupine, bez obzira jesu li nazočni ili ne, a impliciraju agresivnost, poniženje, ismijavanje, uništavanje nečijeg samopouzdanja i samosvijesti zbog pitanja koja se tiču porijekla, nacionalnosti, vjere, roda, seksualne orijentacije, invalidnosti ili izgleda. Incidenti ove vrste uključuju:
  - verbalno zlostavljanje, prijetnje, upotrebu uvredljivih imena, vrijeđanje, anti-feminizam, rasističke/anti-Semitske/diskriminirajuće viceve, „slučajne“ rasističke komentare tijekom razgovora te ismijavanje kulturnih običaja (na primjer, hrane, glazbe, vjere, odjeće);
  - fizičko zlostavljanje, uznemiravanje, provokativno ponašanje kao što je nošenje rasističkih simbola ili znakova, te poticanje drugih na rasističko ponašanje;
  - odbijanje suradnje s drugim učenicima ili odraslim osobama zbog njihovih zamijećenih razlika; donošenje rasističkih materijala u školu;
- da pokazuju praktičnu svijest o konceptu višestrukog i izmijenjenog identiteta te kako ih angažirati. Razvijanje višestrukih identiteta je bitno za sve mlade ljude kako bi mogli pomiriti osobne ili „privatne“ vrijednosti s vrijednostima šire zajednice;
- da su svjesni nacionalnih i lokalnih politika i postupaka bavljenja slučajevima neprihvatljivog ponašanja i koraka koje će škola poduzeti reagirajući na rasističko i anti-Semitsko ponašanje. Da su im jasna osnovna pravila učionice – na primjer, „ne podcjenjivati“ ili „ne vrijeđati nečiju osobnost“;
- da aktivno promiču jednake mogućnosti i pokazuju razumijevanje za način na koji nejednakost funkcionira u školi i izvan nje. Svjesni su „dinamike moći“ i kako rasizam, anti-Semitizam i svi oblici diskriminacije imaju prepoznatljivu ulogu u našim društvima i osiguravaju ostvarivanje ekonomske i političke obrasce dominacije. Razvijaju vještine olakšavanja projekata radeći s učenicima na načinima suprotstavljanja raznim oblicima nejednakosti i stvaranju mogućnosti za rad na izgradnji mostova te brisanju razlika i stvaranju zajedničkog osjećaja pripadnosti zajednici.

6.4.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 12: strategije sprječavanja svih oblika diskriminacije (Dio 1.)	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Ne vidite probleme koji se odnose na učeničke predrasude, stereotipe, ili rasističke poglede (implicitne ili eksplicitne) kao konkretan problem kojim bi se trebala baviti škola, nastavnik ili lokalna zajednica, ili pak ne želite o njima raspravljati. Područja u kojima bi rasizam mogao postati temom izbjegavate. Nesigurni ste u svoje znanje o različitim kulturama i vjerama i osjećate da je bolje ništa ne reći nego nesmotreno uvrijediti. Zastupljenost takvih tema u kurikulumu je ograničena. Možda postoje nacionalne ili školske politike suprotstavljanja diskriminaciji i poticanja ravnopravnosti različitih rasa no ti dokumenti leže na nekoj polici i samo skupljaju prašinu. Ima vrlo malo ili uopće nema odgovarajuće izobrazbe za nastavnike.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • informirajte se i potražite odgovarajuću izobrazbu o ovom problemu; • čitajte knjige o problemima nejednakosti i diskriminacije u školskom sustavu; situaciji s romskim zajednicama u Europi; o rasizmu i anti-Semitizmu u našim društvima; • nemojte smatrati da predrasude, diskriminacija i rasizam nisu problem ako je populacija u vašoj školi relativno homogena i nema baš mnogo manjinskih skupina; • započnite tako što ćete osigurati da vaše radne sheme i nastavni planovi u okviru ODG/OLJP-a učenicima nude neke mogućnosti bavljenja stereotipima, predrasudama i diskriminacijom te da sadrže obilje različitih kulturoloških pogleda; • razvijajte aktivnosti koje promiču empatiju i svijest o dinamičnoj prirodi kulture i identiteta.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Škola njeguje suvremenu politiku jednakosti različitih rasa koja pokriva najvažnija područja i funkcije. Rasistička literatura je zabranjena, a uvredljivi grafiti su također zabranjeni i uklanjaju se. Negativni primjedbe i generalizacije o čitavim skupinama ljudi se ustrajno osuđuju. Osoblje škole pravedno i sustavno reagira na rasno motivirane incidente jer su završili neku vrstu izobrazbe. Nastavni materijali sve više odražavaju lokalnu, nacionalnu i globalnu različitost, no prihvaćeni pristupi učenju su uglavnom sigurni i nastoje izbjegavati prijeporna pitanja. Kod vas postoji bojazan da se osnovna pravila za vođenje otvorenog razgovora i rasprave ne mogu primijeniti kad se raspravlja o problemima koji se tiču neke rase. Izražavate strah da bi otvorena rasprava mogla potaknuti, ili čak i legitimizirati rasističke poglede kod učenika te tako povrijediti neke druge učenike u razredu, pa možda čak i u školi proširiti neprihvatljiva stajališta.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u ovom trenutku je najveći dio vašeg poučavanja vezanog za predrasude, diskriminaciju i rasizam reaktivne naravi, a ne pro-aktivne. Tragajte za pozitivnim koracima koje biste mogli poduzeti kako biste učenicima ponudili veće mogućnosti učenja o ovim problemima; • ako je moguće, potičite učenike koji se smatraju drugačijima na povezivanje i zajedničko učenje; • potražite mogućnost izobrazbe o strategijama poučavanja prijepornih pitanja; • potražite mogućnost izobrazbe o načinima i metodologiji podizanja svijesti o interkulturalnosti. Pojam interkulturalnosti se ovdje odnosi na razumijevanje jednake individualnosti i svijest o dinamičnoj prirodi kulture i višestrukum identitetu svakog građanina; • pobrinite se da kurikulum sadrži teme o međusobnom ophođenju učenika, uključujući teme o nazivanju pogrđnim imenima, vršnjačkom zlostavljanju te da su te teme povezane s ostalim temama o kojima se uči u ODG-u.

Kompetencija br. 12: strategije suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije (Dio 2.)

Korak 1. (utvrđivanje)

Školska politika rasne jednakosti je lako razumljiva i primjerena različitim primateljima i upotrebi. Škola prenosi važne i dosljedne poruke o podržavanju različitosti i zakonom zabranjenom rasizmu. Iako još nije bilo izobrazbe na razini škole o primjerenim metodologijama mijenjanja stava prema drugačijima, pitanja kvalitete su sve više zastupljena obučavanjem uz rad. Aktivnosti i sredstva obrađuju globalne teme, iskustva i probleme.

Pokušajte ovo:

- sastavite kodeks ponašanja koji će promicati dobre odnose i međusobno poštovanje; izvjesite ga na istaknuto mjesto u zajedničkim prostorima škole;
- razmišljajte o tome kako vaši nastavni planovi, sredstva i poučavanje odražavaju potrebu za učenjem svih učenika u razredu;
- potičite kolege na raspravu o ravnopravnosti/politici jednakih mogućnosti i srodnim pitanjima te zajednički rad na iznalaženju rješenja; organizirajte zajedničku obuku uz upotrebu odgovarajućih materijala;
- potičite učenike na suprotstavljanje stereotipima kroz medije, nastavne materijale i pop kulturu;
- potičite ih na kreiranje pozitivnih slika na posterima, izložbama i zidnim novinama;
- pronađite materijale i analize konkretnih slučajeva u kojima je riječ o manjinama bez postojanja stereotipa;
- pozivajte govornike, roditelje i predstavnike zajednice na dobro pripremljene razgovore s učenicima na temu jednakosti i ravnopravnosti;
- zalažite se za izobrazbu cijele škole o pitanjima podizanja interkulturalne svijesti.

Korak 4 (napredovanje)

Škola je izradila plan koji će joj omogućiti inkluzivnost. Politika ravnopravnosti aktivno se primjenjuje u svakodnevnom životu i radu škole, uključujući njen kurikulum, sustav vrijednosti i zapošljavanje i povezana je s akcijskim planom. Osoblje škole razumije nužnost suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije i promicanjem inkluzivnih odnosa i prošlo je obuku tijekom koje su stekli znanja o tome kako to činiti.

Poster, izložbe i zidne novine ukazuju na važnost različitosti, inkluzije i globalnog građanstva i izloženi su u zajedničkim prostorima. Nejednakost i socijalna nepravda se osuđuju i o njima se raspravlja.

Pokušajte ovo:

- pratite i izvijestite o rasističkim, seksističkim i diskriminacijskim incidentima sustavno i uz upotrebu rezultata istraživanja i njihovu primjenu u politici, kurikulumu, upravljanju ponašanjem i lokalnim i regionalnim strateškim mjerama;
- pronađite partnere u zajednici koji će vam pomoći da pokrenete projekte s ciljem jačanja inkluzivnog školskog okruženja;
- potičite preispitivanje i praćenje rezultata svih učenika; moguća su djelovanja i intervencije u odgovoru na obrasce koji se pritom javljaju;
- nastavite usavršavati svoju praksu;
- slavite uspjeh i pozitivan i inkluzivan etos škole.

7. Skupina D: provedba i ocjenjivanje participativnih pristupa u ODG/OLJP-u

7.1. Kratak prikaz i teorijska pozadina

Ova skupina kompetencija potiče nastavnike na reflektiranje i ocjenjivanje prirode i učinkovitosti pristupa korištenih u sklopu ODG/OLJP-a u odnosu na politiku i etos škole u cjelini, ali i s obzirom na nastavnu praksu u učionicama. Ove kompetencije se odnose na pitanje „kako to možemo bolje?“

- Koliko smo bili uspješni u uključivanju učenika u postupke odlučivanja?
- Jesmo li uspjeli stvoriti mogućnost za implicitno učenje modeliranjem ODG/OLJP-a umjesto da ga naprosto poučavamo?
- Sa stajališta ocjenjivanja učenja naših učenika,⁴³ koliko je uspješan naš pristup poučavanju?
- Što još moramo naučiti da bismo poboljšali vlastite rezultate?

Kompetencija br. 13: ocjenjivanje uključenosti učenika u postupak odlučivanja

Ovdje je riječ o ocjenjivanju raspona mogućnosti koje se učenicima nude za izražavanje vlastitog mišljenja te njihovoj mogućnosti sudjelovanja u odlučivanju.

Kompetencija br. 14: oblikovanje vrijednosti demokratskog građanstva i ljudskih prava, stavova i sklonosti

Ukažite na pozitivne vrijednosti, stavove i sklonosti ponuđene kroz ODG/OLJP, a koje se očekuju od mladih – na primjer, modeliranje aktivnog građanskog stava; pravičnih, otvorenih i uljudnih odnosa prema učenicima; njegovanje demokratskog stila poučavanja; uključivanje učenika u planiranje i osjećaj vlasništva nad obrazovnim aktivnostima.

Kompetencija br. 15: preispitivanje, praćenje i ocjenjivanje nastavnih metoda i učenja učenika

Mogućnost i volja za preispitivanje, praćenje i ocjenjivanje metoda poučavanja i učenja te korištenje tog vrednovanja za buduće planiranje i profesionalni razvoj u poučavanju ODG/OLJP-a.

Tablica br. 7: Skupina D – Provedba i ocjenjivanje participativnih pristupa u ODG/OLJP-u

Pravo na izražavanje mišljenja i sudjelovanje učenika u odlučivanju je vrlo važno. Učenici imaju pravo biti uključeni u odluke koje ih se tiču; to će unaprijediti i poticati učenike na dijalog u školi; i što je najvažnije, to je mogućnost da se učenje o ODG/OLJP-u zaista i dogodi.

Mnogi nastavnici koji poučavaju ODG/OLJP smatraju da je povećanje uključenosti učenika u odlučivanje u učionici dobar prvi korak u procesu koji će ih u konačnici osnažiti za aktivno i odgovorno sudjelovanje u društvu. Međutim, istraživanje pokazuje da učenici u stvari donose

⁴³ Ocjenjivanje uz upotrebu pristupa iz ODG/OLJP-a kao što su: uključivanje učenika u njihovo ocjenjivanje, formativno ocjenjivanje, ocjenjivanje u svrhu učenja, postupak nasuprot sadržaja i ocjenjivanje bez stupnjevanja.

vrlo malo odluka o svom učenju i da su vrlo rijetko uključeni u projekte u kojima oni i njihovi su-učenici utvrđuju za njih važne ciljeve. Nastavnici stoga ne smiju pretpostavljati da je jednostavno osigurati ulogu samostalnog odlučivanja u obrazovanju učenika: struktura učionice, ograničeno vrijeme za aktivnosti koje nisu izravno poučavanje i odlučivanje odozgo prema dole doprinose okolnostima koje nastavnicima otežavaju suradnju s drugim nastavnicima i osobljem.⁴⁴

Da bi inicirali promjenu, nastavnici se moraju usredotočiti na područja na kojima je sudjelovanje učenika najizravnije:

- školska pravila i politike, politika nagrada i kazni (na primjer, anti-seksistička, anti-rasistička, anti-zlostavljачka politika, politika jednakih mogućnosti, pravila odijevanja i uniforme);
- sadržaj i ustroj kurikuluma, metode učenja i poučavanja;
- društvena pitanja: prostori za druženje/izvanškolske aktivnosti, dobrodošlica novim učenicima, organiziranje roditeljskih večeri te dobrobit učenika.

Postoje tri međusobno povezana elementa znanja i razumijevanja koji su nastavnicima neophodni za ovladavanje ovom kompetencijom:

- poznavanje strategija poučavanja i aktivnosti koje potiču odlučivanje i procese razmišljanja;
- kritičko razmišljanje i analiza⁴⁵ postojećih mogućnosti učenja učenika;
- znanje i razumijevanje ciljeva obrazovanja za demokratsko građanstvo i – posebice – što bi trebala biti priroda „učeničkog izjašnjavanja“ u odnosu na probleme koji ih se tiču?

Oblikovanje i ukazivanje na vrijednosti, načela i stavove demokratskog građanstva i ljudskih prava je najučinkovitiji „implicitan“ način njihova poučavanja. Poruka i medij moraju biti koherentni, a cilj i sredstvo ostvareni. Za ovaj važan pristup koherentnosti bitna su neka osnovna načela.⁴⁶

- kako postati aktivnim građaninom najbolje se uči činjenjem, a ne propovijedanjem – pojedincima treba omogućiti samostalno istraživanje pitanja koja se tiču demokratskog građanstva i ljudskih prava, a ne da im se govori kako moraju misliti, ili kako se ponašati;
- obrazovanje za aktivno građanstvo nije samo upijanje činjeničnog znanja, već su to i praktično razumijevanje, vještine i sklonosti te vrijednosti i sposobnosti;

---

⁴⁴ Goodlad, J., *A place called school*, McGraw-Hill, New York, 1984. Dostupno na Google books: <http://books.google.com>.

⁴⁵ Kritičko razmišljanje nastavnika je korisno u situacijama kada nastavnici moraju donijeti odluku na razuman i reflektivan način; na primjer, što učiniti, kako i kada uključiti učenike u postupak odlučivanja. Kritička analiza kod nastavnika je oblik prosuđivanja, posebno usredotočena na promatranje učeničkih reakcija ili rješenja koja uzima u obzir dokaze i vjerodostojnost različitih izvora informacija kao što su razmišljanje, ponašanje, zabrinutosti i emocije učenika. Nastavnici pritom razumiju kontekst aktivnosti učenja i mogu se upustiti u proces vrednovanja kurikuluma vodeći računa o interesima i zainteresiranosti učenika.

⁴⁶ Huddleston, T., 2005, op.cit.

- okruženje u kojem se odvija učenje prenosi poruku – učenici mogu o demokratskom građanstvu naučiti jednako dobro, ako ne i bolje, primjerom koji im pružaju nastavnici i načinom na koji je organizirana škola, nego što to mogu formalnim metodama poučavanja.

Tijekom obučavanja, modeliranje nastavnike stavlja u ulogu učenika. Na taj način, iz perspektive učenika, mogu vidjeti i iskusiti što je ODG/OLJP. Poučavanje i aktivnosti učenja o ODG/OLJP-u treba modelirati trener, na primjer, kako upravljati raspravama, kako pokrenuti rad na projektu, kako planirati lekciju i načine njene obrade. Treneri trebaju modelirati i vrstu demokratskih vrijednosti i sposobnosti koje nastavnici trebaju pokazati svojim učenicima, kao što je poštovanje i spremnost rješavanja sukoba pomoću argumenata i konstruktivnog razgovora.

Međutim, u svrhu učinkovitosti, nakon modeliranja onog što poučavamo mora uslijediti razdoblje promišljanja (reflektiranja). Nastavnicima treba dati dovoljno vremena da razmišljaju o tome kako ono što su naučili tijekom izobrazbe mogu primijeniti na buduće situacije s učenicima. Važno je da trener osmisli aktivnosti kako bi polaznike potakao na razmišljanje o poučavanju, o učenju, o pojmovima i vrijednostima te ih podijelio s ostalim nastavnicima. Nastavnike i trenere treba poticati na uvježbavanje refleksije. Postoje različite kategorije refleksije ovisno o njenom cilju ili objektu.⁴⁷ Najvažnije obilježje kritičkog refleksivnog procesa je njegova usredotočenost na pronalaženje hipoteza.⁴⁸ Prema tome, korisno je da nastavnici s manje iskustva, ali i oni iskusni „iskopaju“ svoje implicitne hipoteze.

Različiti su načini razotkrivanja hipoteza. Na primjer:

- postat ćemo svjesniji vlastitih iskustava u ulozi učenika ili nastavnika ako pišemo osobne dnevnike o poučavanju. Koristimo autobiografsku refleksiju jer je to dobro polazište da bismo se jasnije doživjeli kao nastavnici, učenici ili treneri. Takvo sagledavanje ima snažno i trajno djelovanje;
- vidjeti se očima naših učenika često nas može iznenaditi i zbuniti, jer bismo mogli otkriti da učenici naše radnje ne tumače na način koji smo zamislili. Često smo jako iznenađeni različitim značenjima koja učenici pridaju našim postupcima i riječima;
- vidjeti se očima naših kolega je još jedan način kritičkog razmišljanja. Na primjer, ako zatražimo njihovo mišljenje o tome koji su po njima tipični uzroci odbijanja učenika da uče, te kako oni rješavaju taj problem, često ćemo čuti odgovore koji će nam omogućiti novi pogled na taj problem;
- suprotstaviti svoje mišljenje onom koji smo pronašli u literaturi je još jedan način razotkrivanja hipoteza.

⁴⁷ Usp. Zeichner, K., *The reflective practitioner, u Reason, P. i Bradbury, H. (ure.), Handbook of action research: participative inquiry and practice*, 2001. Kritička refleksija znači da su nastavnici i treneri potaknuti razmišljati o etičkim, socijalnim i političkim aspektima vlastite prakse. Meta-kognitivna aktivnost potiče učenike na prepuštanje refleksivnom razmišljanju o vlastitim vjerovanjima i vrijednostima.

⁴⁸ Usp. Brookfield, S.D., *Becoming critically reflective teacher*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1995. Pretpostavke su zdravo- za-gotovo uzeta saznanja o svijetu i našem mjestu u njemu. Doimaju se očitima i obično su implicitna. Praktičari često poduzimaju radnje na osnovu neprovjerenih hipoteza.

Modeliranje u nastavi mora se pažljivo planirati i provoditi. Budući da se radi o „implicitnoj“ metodi poučavanja, ona mora biti oslobođena indoktrinacije. Zbog toga je važno kod učenika poticati slobodu izražavanja, refleksiju o uvjerenjima i očekivanjima, kritičko razmišljanje, odlučivanje i slobodno aktivno sudjelovanje u pitanjima koja se tiču demokratskog građanstva. To podrazumijeva znanje i razumijevanje kognitivne teorije i obrazovnih implikacija modeliranja prakse u kojoj učenici stječu kompetencije demokratskog građanstva.

Preispitivanje, praćenje i vrednovanje nastavnih metoda i učenja učenika, nastavnicima omogućava kontinuirano usavršavanje procesa poučavanja i učenja. Nastavnici moraju biti u stanju razvijati načine dobivanja i korištenja svih mogućih povratnih informacija od učenika i iz drugih izvora (na primjer, od kolega, savjetnika i sveučilišnih mentora) kako bi unaprijedili svoju nastavu. Možemo pokušati odgovoriti na četiri tipična i jednostavna pitanja:⁴⁹

- Što pokušavam učiniti?
- Kako to činim?
- Kako znam da radim dobro?
- Kako to mogu poboljšati?

(Vidi alate za samo-ocjenjivanje i obrazac za provjeru (ODG/OLJP) u Dodatku).

---

⁴⁹ EUA (*European University Association*) smjernice za samo-ocjenjivanje, vidi www.eua.be.

7.2. Kompetencija br. 13

Kompetencija br. 13: ocjenjivanje uključenosti učenika u postupak odlučivanja

Ovdje je riječ o ocjenjivanju raspona mogućnosti koje se učenicima nude za izražavanje vlastitog mišljenja te njihovoj mogućnosti sudjelovanja u odlučivanju.

7.2.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom ODG/OLJP-a pokazuju:

- da dozvoljavaju i mjere utjecaj učenika u stvarima koje su važne za njihovo učenje, njihov svakodnevni život u školi, kao na primjer u nastavnim metodama, politici škole i planiranju kurikuluma. Vjeruju u sposobnost učenika za preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje;
- potiču učenike na uključivanje u nastavni proces. Nastavnici i učenici zajedno planiraju aktivnosti demokratskog građanstva. Učenici sustavno vrednuju postupke poučavanja. Učenici vrednuju i vlastiti rad;
- pomažu učenicima u analiziranju učenja organiziranjem postupaka ocjenjivanje tako da su metode učenja i poučavanja učenicima dostupne za ocjenjivanje. To vrednovanje povratno pomaže nastavnicima da unaprijede svoju praksu;
- primarno su zainteresirani učenicima prenijeti vještine učinkovitih građana pružanjem mogućnosti istraživanja te nastoje uspostaviti jasan okvir u kojem mladi mogu slobodno razmišljati;
- znaju kako učenicima pomoći u definiranju situacija i problema, na osnovu građanskih iskustava učenika koja uključuju sumnju, nesigurnost ili teškoću kada moraju odlučiti što učiniti, ili što misliti. Osobni osjećaj učenika o tome što je ispravno odnosno pogrešno i njihov osobni sustav vrijednosti uspoređuju s drugim stajalištima. Zahvaljujući tom postupku u stanju su ocijeniti jesu li učenicima dali dovoljno prilike za kritičko razmišljanje;
- učenike uključuju u probleme iz stvarnog života školske zajednice i pomažu im u prepoznavanju i odabiranju strategija za rješavanje problema, suradnju s drugima u njihovom rješavanju i otvorenosti prema različitim rješenjima i dokazima kojima se pobijaju prevladavajuća stajališta. Nastavnici mogu potom vrednovati sudjelovanje izvođenjem, zajedno s učenicima, prethodnog i naknadnog preispitivanja problema;
- pomažu učenicima razmišljati u dvosmislenim i složenim situacijama. Na primjer, u nekom školskom sukobu ili dilemi, nastavnici mogu učenicima pomoći da uz neophodnu kritičnost i etičnost donesu odluku o problemu postavljanjem sljedećih pitanja: Što bi učinio da si.....? Zašto smatraš .....? Kakva su stajališta drugih? Kakvi su njihovi osjećaji i vrednote? Odgovori učenika se bilježe (tekstualno, video-snimanjem) kako bi se uočile promjene njihovih vještina u sklopu ODG/OLJP-a.

7.2.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 13: ocjenjivanje uključenosti učenika u odlučivanje	
<p>Korak 1 (koncentriranje)</p> <p><i>Bojite se, ili se možda i protivite, uključivanju učenika u odlučivanje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • saznajte više o problemu. Pronađite informacije o teoriji i istraživanju odlučivanja i pročitajte primjere koraka koje treba primijeniti kako biste poticali postupak odlučivanja s većim stupnjem uključenosti, na primjer: kako drugdje funkcioniraju učenička vijeća? • razmišljajte o svom prijašnjem iskustvu sa situacijama odlučivanja o složenim alternativama. Razmišljajte i usredotočite se na vrijednosti koje osobno smatrate važnima.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Ne protivite se sudjelovanju učenika, ali bojite se da ne izgubite kontrolu nad situacijom. Smatrate da vam je potrebno više informacija o konkretnim primjerima o tome kako nastavnici potiču postupke odlučivanja.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pronadite školu ili razred gdje se to događa i pratite i slušajte konkretne primjere; pronadite i pogledajte video materijale razrednih aktivnosti; • obratite pažnju i zabilježite pitanja koja nastavnici koriste da bi kod učenika potakli postupak odlučivanja. Sokratska pitanja su dobri primjeri poticanja kritičkog razmišljanja i odlučivanja; • zalažite se za mogućnosti izobrazbe o suradničkom učenju i grupnom radu.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Razumijete važnost uključivanja učenika u odlučivanje. Počeli ste koristiti aktivnosti učenika za promicanje odlučivanja. Upotrebljavate razne metode konzultiranja učenika. To zahtijeva mnogo vremena pa se ponekad vraćate tradicionalnim metodama odozgo prema dole.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zamolite učenike i kolege nastavnike da snimaju vaše aktivnosti poučavanja; • zamolite ih da vas opažaju i daju svoje komentare. Možete, ako želite, pripremiti i obrazac za komentare; • pogledajte video materijal i promatrajte se kritički; • usporedite rezultate učenika i kolega nastavnika; osvrnite se na sličnosti i razlike između vaših primjedbi, primjedbi učenika i kolega nastavnika; • izradite strategije za poboljšanje vlastitih metoda poučavanja: manje potrošenog vremena, jasniji i kraći zadaci, snimanje odluka za kasniju upotrebu, utvrđivanje rutinskih postupaka, itd; • povećajte vlastiti – i školski – repertoar strategija konzultiranja učenika. Na primjer: razredna i školska vijeća, grupne rasprave, radne skupine učenika, grupe zadužene za planiranje, upitnici/ankete i kutije za prikupljanje mišljenja.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Prepoznajete svoju nastavničku odgovornost za prenošenje znanja učenicima o otvorenom i odgovornom procesu odlučivanja i omogućite im izražavanje vlastitog mišljenja. Smatrate da postoji potreba za više etičkog razmišljanja o izborima i mogućnostima meta-kognitivne refleksije.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trajno pratite nedostatak usklađenosti vaše odgovornosti kao nastavnika i vaših postupaka kako biste povećali sposobnosti svojih učenika, dali im slobodu i priliku da izraze svoje mišljenje; • možete li povećati opseg uključenosti učenika? • sastavite plan djelovanja kako biste bili sigurni da ste predvidjeli konzultiranje učenika u cilju poboljšanja ili stvaranja plana; • utvrdite uobičajeno vrijeme za refleksivno mišljenje i osmislite strategije pomoću kojih će i učenici razviti sposobnost vlastite refleksije.

7.3. Kompetencija br. 14

Kompetencija br. 14: oblikovanje vrijednosti demokratskog građanstva i ljudskih pravstava i sklonosti

Ukažite na pozitivne vrijednosti, stavove i sklonosti ponuđene kroz ODG/OLJP, a koje se očekuju od mladih – na primjer, modeliranje aktivnog građanskog stava; pravičnih, otvorenih i uljudnih odnosa prema učenicima; njegovanje demokratskog stila poučavanja; uključivanje učenika u planiranje i osjećaj vlasništva nad obrazovnim aktivnostima

7.3.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji ovladaju ovom kompetencijom pokazuju...“

Nastavnici koji ovladaju ovom ODR kompetencijom mogu pokazati:

- da razmišljaju o tome kako poučavaju i zašto poučavaju upravo na taj način. Nastoje svoju praksu temeljiti na osnovnim demokratskim vrijednostima kao što su pravda, pravičnost i suosjećanje. Iz tih vrijednosti izvlače smjernice o tome kako se odnositi prema učenicima i kako organizirati učionicu. Ulažu napore za stvaranje uvjeta u kojima svi (uključujući i njih same) mogu govoriti i u kojima će se svi čuti, a obrazovni procesi će biti otvoreni za istinsko dogovaranje.
- imaju samosvijest o vrsti jezika koji upotrebljavaju u razredu, otvoreni su i transparentni u artikuliranju procesa učenja zajedno s učenicima i spremni su u suradnji s njima oblikovati vlastite mentalne procese. Ovi procesi mogu uključivati kritičko razmišljanje, vrednovanje i razmjenu iskustava i znanja s drugima;
- potiču učenike na razmišljanje o vlastitim iskustvima i procesima učenja; to uključuje izbor tema koje ih zanimaju;
- oblikuju demokratsku komunikaciju. Nastavnici učenicima otvaraju mogućnost slobodnog izražavanja mišljenja o političkim, društvenim i prijepornim pitanjima. Potiču učenike na otvoreno razgovaranje o tim temama u razredu. Otvoreni su saslušati mišljenja učenika koja su u suprotnosti s njihovim mišljenjem. Potiču učenike na iznošenje mišljenja koje je suprotno mišljenju većine njihovih vršnjaka. Predstavljaju različita stajališta i gledanja na neki problem. Ohrabruju učenike za raspravu o političkim i društvenim pitanjima o kojima ljudi imaju suprotstavljena mišljenja. Nastavnici nude model uljudnog iskazivanja neslaganja i konstruktivne kritike. Utvrđuju pravila demokratskog diskursa u kojem se istražuju i odbacuju hipoteze o „drugom“ koje su neosporno dospjele u učionicu iz šire zajednice;
- svjesni su i oprezni zbog činjenice da mogu stvoriti osjećaj moći u učionici, njene potencijalne zlorababe i njenog učinka na učenike. Svjesni su i znaju da njihovi postupci mogu ušutkati ili aktivirati učenike. Ozbiljno i pažljivo slušaju sve što učenici žele reći. Namjerno ostavljaju dovoljno vremena za trenutke refleksije kada su zabrinutost učenika – a ne nastavnikov plan – u fokusu razredne aktivnosti. Neprestano nastoje saznati što učenici osjećaju i misle o problemima o kojima se raspravlja i objelodanjuju te informacije. Potiču učenike na razmišljanje o vlastitim postupcima i ponašanju i nastoje prilagoditi ono što čine u odgovoru na zanimanje koje učenici pokazuju. Vjeruju učenicima i ugrađuju iskustva svojih kolega u vlastiti nastavni repertoar;
- znaju kako uvažiti različite stilove učenja i načine na koje učenici razmišljaju. Učionicu organiziraju na način koji potiče na razmišljanje te koriste fleksibilne strategije koje obogaćuju vlastito razmišljanje učenika poput istraživanja, eksperimentiranja, traganja za značenjem, kreativnost, meta-kognitivnu refleksiju i provokativne predodžbe.

7.3.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 14: modeliranje vrijednosti, stavova i sklonosti demokratskog građanstva i ljudskih prava	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Osjećate se mnogo ugodnije kada ste vi „glavni“. Niste svjesni moći i utjecaja koje imate na druge kada govorite i uvodite neku temu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • istražujte i čitajte o ovoj metodi; • razmišljajte o svom prethodnom iskustvu s komunikacijskim vještinama za koje smatrate da su utjecale na učenje drugih, ili na njihovo ponašanje. Razmišljajte o tome kako i zašto ste imali moć utjecaja na druge. Je li bilo onih na koje nisu utjecale vaše komunikacijske vještine? Zašto? • Planirajte lekciju ili aktivnost uz primjenu modeliranja.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Smatrate da trebate više informacija o konkretnim primjerima nastavničke prakse modeliranja i pojašnjavanja onog što se na taj način poučava. Zabrinuti ste i nestrpljivi oko učinaka koje će izazvati dodatna saznanja o vašoj moći i utjecaju na učenje drugih.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pratite praksu drugih nastavnika s modeliranjem; • pronađite video snimke razrednih rasprava o temama koje se tiču demokratskog građanstva; • razmišljajte i usporedite situaciju koju ste pratili s vlastitim ocjenjivanjem načina na koji komunicirate i vašeg utjecaja na druge.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Počeli ste s uvođenjem tema ODG/OLJP-a. Na primjer, s pitanjem demokracije u školi i težine koja se pridaje „mišljenju učenika“. Brine vas velik broj načina i problema koje treba razmotriti i aktera koje treba uključiti. Strahujete da ste upravo otvorili Pandorinu kutiju i da nećete biti u stanju kontrolirati posljedice.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • modelirajte s kolegama najprije na istu temu i upotrijebite vrednovanje lekcije kako biste poboljšali i bolje pripremili modeliranje u razredu; • zamolite učenike ili kolege da snime vašu nastavu; • pogledajte taj video i zapišite samoopažanje; zamolite kolege ili učenike da učine isto; • usporedite oba opažanja i razmišljajte o sličnostima i razlikama između vašeg samoopažanja i opažanja vaših učenika i kolega.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Uviđate svoju odgovornost nastavnika čija je dužnost osnažiti učenike kompetencijama za demokratsko okruženje, uz poštivanje njihove slobodne volje. Svjesni ste da načela ODG/OLJP-a prožimaju vaše stavove u razredu. Osjećate potrebu za više etičke refleksije.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stalno pratite mogući nedostatak koherentnosti između vaše odgovornosti kao nastavnika i vašeg djelovanja da osnažite i date slobodu i pravo učenicima na izražavanje mišljenja; • nakon lekcije zatražite od učenika povratne informacije o onom što su upravo doživjeli. Iskoristite te povratne informacije kako biste posvetili pozornost metodi modeliranja; • zamolite kolege da opažaju vašu nastavu i ponudite im pomoć ako i sami žele razviti vještine koje ste demonstrirali.

7.4. Kompetencija br. 15

Kompetencija br. 15: preispitivanje, praćenje i ocjenjivanje nastavnih metoda i učenja učenika
Mogućnost i volja za preispitivanje, praćenje i ocjenjivanje metoda poučavanja i učenja te korištenje tog vrednovanja za buduće planiranje i profesionalni razvoj u poučavanju ODG/OLJP-a.

7.4.1. Opis i primjeri: „nastavnici koji su ovladali ovom kompetencijom pokazuju ...“

Nastavnici koji su ovladali ovom kompetencijom ODG/OLJP-a pokazuju:

- da su svjesni da vrednovati učenje učenika poučavanjem aktivnog građanstva podrazumijeva biti svjestan procesa, iskustava i prakse s projektima učinkovitog aktivnog građanstva i kritički analizirati kontekste/aktivnosti ODG/OLJP-a i procese učenja učenika i njihove rezultate;
- da sebe vide očima svojih učenika kao građane i nastavnike koji poučavaju demokratsko građanstvo, a učenici vrednuju njihove stavove, strategije i aktivnosti;
- da sami preispituju različite aspekte poučavanja o ODG-u i upotrebljavaju različite instrumente;
- da razmišljaju o pedagogiji i tehničkom procesu učenja i poučavanja koje primjenjuju u praksi. Na primjer, koriste refleksiju o različitim vrstama pitanja koja učenike mogu sprječavati, ili im omogućavati slobodno izražavanje;
- da su u stanju razmišljati o etičkim, socijalnim i političkim vrijednosnim sustavima i vrijednosnim sustavima koje uzimamo zdravo-za-gotovo i na kojima se temelji njihov pristup EDC-u;
- da poznaju različite načine razvijanja samo-refleksije i samo-vrednovanja. Upotrebljavaju osobne dnevnike poučavanja kao polazište za jasnije sagledavanje sebe samih u ulozi nastavnika i učenika;
- da svoja iskustva u poučavanju uspoređuju s iskustvom svojih kolega što im vraća sliku o vlastitim postupcima i stavovima. Na primjer, mogu zamoliti kolege da im kažu svoje mišljenje o tipičnim uzrocima odbijanja učenika da mijenjaju svoje stavove te da razvijaju aktivnosti i strategije koje potiču na uključivanje i aktivno sudjelovanje;
- da uspoređuju svoje postupke/prakse i stavove s primjerima iz literature o poučavanju i učenju u okviru ODG-a. Na primjer, mogu vršnjačko zlostavljanje ili nedisciplinu tumačiti kao posljedicu karaktera. U literaturi o učenicima koji su pripadnici manjina nedisciplina se ponekad tumači kao obrazovna i politička kontradikcija utemeljena na ideji da obrazovanje može prevladati ugnjetavanje i stvarnost.

7.4.2. Tablica napretka

Kompetencija br. 15: preispitivanje, praćenje i ocjenjivanje metoda poučavanja i učenja učenika	
<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>Smatrate da je prenošenje znanja o ODG/OLJP-u dovoljno da pokažete da ste predani radu i ovom predmetu te da nema potrebe mijenjati metodologiju jer činite što najbolje možete. Ne vrednujete se u odnosu na ODG/OLJP i niste motivirani, ili nemate sredstva pomoću kojih biste samo- vrednovali svoju praksu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • upotrijebite rezultate vrednovanja vaših učenika i razgovarajte s njima o najčešćim zabludama koje je to vrednovanje pokazalo. • preispitajte rezultate učenja; • ispitajte učinak svoje metodologije na njihovo shvaćanje ODG/OLJP-a razgovarajući s njima o nekoliko pitanja koje smatrate da su trebali usvojiti; • razgovarajte s ostalim nastavnicima kako biste čuli kakva je njihova praksa, s posebnim naglaskom na ciljevima i metodama.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Škola nema politiku vrednovanja ODG/OLJP aspekta poučavanja. S vremena na vrijeme učenicima dajete upitnike o učinkovitosti vašeg poučavanja da biste znali kako stojite. S nastavnicima razgovarate o rezultatima tih upitnika. Ipak, rijetko uzimate u obzir povratne informacije kako biste promijenili metodologiju.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte učenicima upitnik. Sastavite ga na način koji će vam dati sliku o učincima vaše metodologije na ponašanje učenika; • raspravite rezultate upitnika s učenicima; • uključite školu u proces samo-ocjenjivanja i zainteresirajte ostale nastavnike za praćenje, vrednovanje i poboljšanje iskustava učenika s ODG/OLJP-om; • uzmite u obzir primjedbe učenika i nastavnika. Pokušajte promijeniti metodologiju u skladu s povratnim informacijama. Pokušajte je poboljšati.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>U školi postoji projekt u svrhu poboljšanja kvalitete obrazovanja u okviru ODG/OLJP-a koji još uvijek nije jasan. Postoji široko razumijevanje činjenice da škola želi poboljšati procese poučavanja i učenja u okviru ODG/OLJP-a. Voljni ste surađivati. Međutim, ne znate kako podržati ovakvu politiku.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dajte učenicima upitnike i vodite raspravu fokusirajući se na svoju metodologiju i njen utjecaj na ponašanje učenika; • ugradite u svoje poučavanje i u aktivnosti učenja teme koje su predložili učenici; • uključite školu u postupak podizanja svijesti o ODG/OLJP-u.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>Škola ima jasan projekt poboljšanja kvalitete obrazovanja za demokratsko građanstvo i ljudska prava. Učenike i dionike su pitali za mišljenje i uključili u procese. Rezultati upitnika za učenike su uzeti u obzir u svrhu poboljšanja procesa poučavanja/učenja. Metodologija i rezultati učenja se redovito preispituju. Učenici aktivno sudjeluju u projektu i pomažu u prepoznavanju problema koje treba riješiti.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iskoristite sve moguće povratne informacije kako biste trajno pratili vlastitu izvedbu te tako omogućili konstantno poboljšanje; • podižite svijest učenika o ciljevima i iskoristite njihovu predanost kako biste te ciljeve i ostvarili; • vrednujte opseg u kojem učenici u svom svakodnevnom životu koriste ono što su s vama naučili. Razgovarajte s njima o tome i pokušajte iskoristiti ono što ste saznali za ubuduće; • potražite dobre prakse i drugdje kako biste svoju aktivnost mogli usporediti s drugim sličnim slučajevima. • pozovite druge nastavnike u svoj razred i na taj način „proširite“ svoju dobru praksu.

8. Resursi za ostale dionike

Iako su ovdje navedene kompetencije uglavnom namijenjene nastavnicima i trenerima, važnost, širina i univerzalnost ODG/OLJP-a očito uključuje i nekoliko drugih važnih dionika – tvorce politike, ravnatelje škola i visokoškolske ustanove.

8.1. Tvorci politike

Da bi uspio, ODG/OLJP treba priznanje i potporu raznih tvoraca politike – zastupnika u parlamentu, državnih dužnosnika, predstavnika lokalne uprave, savjetnika, itd. – onih koji formuliraju načela i propisuju uvjete za ODG/OLJP. Najkorisnije je ako se dogodi sljedeće:

- važnost ODG/OLJP-a je utvrđena u zakonskim dokumentima;
- praktične smjernice su ugrađene u normativne akte;
- predmet uživa potporu i zajamčena su neophodna proračunska sredstva za provedbu nastavnih planova i programa i njihovu širu izmjenu.

Niz publikacija Vijeća Europe o ODG/OLJP-u, uključujući ovaj priručnik, ima za cilj tvorcima politike omogućiti što bolje razumijevanje suštine i nužnosti ODG/OLJP-a u smislu ciljeva promicanja društvene uključenosti. U priručniku se naglašava:

- važnost ODG/OLJP-a za obrazovanje mladih;
- ODG/OLJP teži razvijanju novih i angažiranih pristupa poučavanju i učenju.

8.2. Ravnatelji škola i razrednici

Pristupi zastupljeni u ODG/OLJP-a se najbolje razvijaju kada uživaju aktivnu predanost i angažiranost iskusnih nastavnika i voditelja. Svi dokazi i istraživanja pokazuju da je njihova potpora bitna.

Nastavnici koji rade u školama na ovaj ili onaj način sudjeluju u stvaranju kulture škole. Što više ta kultura uspije ostvariti ciljeve demokracije, to bolje. Ravnatelji škola i razrednici mogu korisno razmotriti implikacije koje ima obučavanje i usvajanje navedenih kompetencija, kao i prednosti uključivanja ciljeva ODG/OLJP-a u godišnje akcijske planove za poboljšanje rada škole. U provedbi akcijskog plana, dobar početak može biti „revizija“ cijele škole u smislu situacije s poučavanjem ODG/OLJP-a i utvrđivanja sljedećih koraka.

Preporuča se također da ODG/OLJP postane bitnom komponentom izobrazbe nastavnika uz rad te njihova kontinuiranog stručnog usavršavanja. Vjerujemo da kompetencije i prateći primjeri nude praktične ideje svima koji se bave obrazovanjem nastavnika.⁵⁰ Njihovi seminari i tečajevi imaju za cilj polaznicima prenijeti potrebna znanja, vještine, stavove, vrijednosti i sklonosti za razvijanje učinkovitih pristupa ODG/OLJP-u. Postoje neki važni oblici učenja u kojima svi nastavnici moraju biti vješti i sigurni, uključujući rasprave, uloge, simulacije, rad na suradničkim/kooperativnim projektima koji se uspješno mogu koristiti u poučavanju svih predmeta, uključujući ODG/OLJP. Nastavnici trebaju također razvijati vještine osmišljavanja

---

⁵⁰ Uključujući nevladine organizacije i mentore.

aktivnosti učenja u stvarnim situacijama u zajednici, ili širem okruženju, i razvijati strategije pomoću kojih će rješavati osjetljiva i prijeporna pitanja.

Sljedeća „tablica napretka“ sadrži niz prijedloga pomoću kojih ravnatelji škola i razrednici mogu utvrditi u kojoj su fazi u odnosu na razumijevanje i uključenost u probleme koji se tiču ODG/OLJP-a pa potom mogu započeti mijenjanje postojećih pristupa.

<p>Korak 1. (koncentriranje) <i>Škola (i većina nastavnika) je u vrlo ranoj fazi razvoja ODG/OLJP-a. Vjerojatno im nije jasna priroda i svrha ODG/OLJP-a. Kurikulum za ODG/OLJP se ne planira ni na kakav koherentan ili konkretan način. Škole i/ili nastavnici možda misle da je dovoljno imati sustav vrijednosti koji promiče ODG/OLJP u najširem smislu.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> Izobrazba i podizanje svijesti o pozitivnim promjenama koje ODG/OLJP može donijeti školama (poboljšanje metoda poučavanja i učenja, stvaranje inkluzivne škole, obrazovanje budućih aktivnih, demokratskih građana, itd) su ovdje ključni.
<p>Korak 2. (razvijanje) <i>Škola i/ili pojedinačni nastavnici će pokrenuti daljnji razvoj ODG/OLJP-a. Nastavnici počinju shvaćati potencijal ODG/OLJP-a u smislu angažiranja mladih i povećanja njihovih znanja i vještina. Nastavno osoblje je počelo utvrđivati osnovni program.</i> <i>Stručno znanje šireg kruga nastavnika ostvaruje se kroz izobrazbu i potporu. Problemi mogu biti sljedeći:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> pretjerano oslanjanje na objavljene resurse; nedostatak znanja iz područja ODG/OLJP-a koje se odnosi na konkretan predmet; nedostatak samopouzdanja u smislu vještina potrebnih za poučavanje ODG/OLJP-a na aktivan i otvoren način. 	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> u ovoj fazi je najvažnije održati postojeći entuzijizam. Potičite nastavno osoblje na nastavak ulaganja napora i osigurajte im svima odgovarajuću izobrazbu o ODG/OLJP; pomognite nastavnicima prepoznati i raditi s lokalnim partnerima i uspostaviti osnove suradnje na izradi projekata aktivnog građanstva u koje će biti uključeni učenici.
<p>Korak 3. (utvrđivanje) <i>Škola u ovoj fazi ima učinkovitu rukovodeću strukturu za ODG/OLJP (usp. „Demokratsko upravljanje školama“, Backman i Trafford, 2007). Izrađuje se koherentan program ODG/OLJP-a u i izvan domene pojedinačnih nastavnika. Nastavnici počinju uspostavljati uspješne veze sa zajednicom. Poznavanje predmeta je relativno dobro i prepoznaje se dodatna potreba za izobrazbom u širokoj lepezi pristupa aktivnom poučavanju i učenju. Problemi u ovoj fazi odnose se na upravljanje promjenom i strahovima zbog nepredviđenih posljedica inovacije.</i></p>	<p>Pokušajte ovo: Osnovni ciljevi za pojedinačne nastavnike mogu uključivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> povezivanje s roditeljima, lokalnim agencijama i drugim članovima zajednice; upotrebu IKT u svrhu poboljšanja poučavanja i učenja; razvijanje dubine i kvalitete znanja, vještina i sudjelovanja učenika u programu ODG/OLJP; proslava uspjeha!!
<p>Korak 4. (napredovanje) <i>Škola u ovoj fazi njeguje vrlo učinkovito poučavanje ODG/OLJP-a i pojedini nastavnici razvijaju složene i učinkovite pristupe poučavanju i učenju. Timovi nastavnika imaju zajedničku viziju i razumijevanje i fleksibilni su u smislu promjena radi ispunjavanja potreba učenika. Škola uspostavlja učinkovite veze sa zajednicom.</i> <i>Postignuća učenika su prepoznata i priznata. Nastavnici imaju velika očekivanja u smislu mogućih postignuća učenika i nadograđuju na njihovo prethodno znanje. Nove tehnologije su ključni čimbenici učinkovitosti nastavnika u razredu. Nastavnici su dovoljno sigurni i omogućavaju učenicima sudjelovanje u utvrđivanju programa i iskušavanju novih ideja. Ciljevi ove faze odnose se na inovacije i nove strategije radi održavanja entuzijazma i predanosti u stjecanju novih profesionalnih vještina. Problemi se odnose na suradnju i refokusiranje.</i></p>	<p>Pokušajte ovo: Ciljevi mogu uključivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> razmjenu dobre prakse s drugim nastavnicima i školama; daljnji razvoj inovativnih pristupa poticanju na autentično uključivanje u aktivno građanstvo i samostalno učenje; održavanje i daljnje razvijanje participativnog procjenjivanja i vrednovanja procesa uz uključivanje učenika i partnera; proslava uspjeha!!

Tablica 8: Tablica napretka za ravnatelje i razrednike

8.3. Visokoškolsko obrazovanje

Općenito treba reći, da u europskom kontekstu obrazovanja nastavnika nije dovoljno razvijena svijest o ODG/OLJP-u kao osnovnom zahtjevu stručne pripreme. U ovom trenutku postoje različiti koncepti i načini razumijevanje ciljeva obrazovanja i profesionalne uloge nastavnika koji utječu na provedbu ODG/OLJP tečajeva. Općenito uzevši, obrazovnim diskursom dominiraju dva suprotstavljena shvaćanja uloge nastavnika:

- jedan koncept je obilježen nadmoćnim zagovaranjem kognitivnog razvoja djece u definiranim područjima znanja. U sklopu ovog koncepta, nastavnika se definira kao stručnjaka koji donosi informacije i konkretno predmetno znanje i manje je odgovoran za društveno i demokratsko obrazovanje;
- drugi teorijski koncept se više odnosi na šire razumijevanje obrazovnog procesa i važnost socijalizacije koja se događa u školskom okruženju. Uobičajeniji je u početnoj fazi obrazovanja. Nastavnici koji se identificiraju s ovim drugim konceptom nastoje učvrstiti svoju pastoralnu ulogu i doživljavaju se češće kao društveni pedagozi. Njihova je uloga usredotočena na potporu osobnom i društvenom razvoju učenika.

Rad u sklopu ODG/OLJP-a pruža mogućnost uspostavljanja ravnoteže između ova dva teoretska koncepta i njihova integriranja u sveobuhvatno razumijevanje profesionalne uloge nastavnika kao obrazovnog stručnjaka i višestrukog pedagoga.

Od visokoškolskih ustanova – opravdano neovisnih i autonomnih organizacija – ne možemo zahtijevati uvođenje obveznog ODG/OLJP-a u osnovni kurikulum za obrazovanje nastavnika, ili u planove i programe njihovih predmeta. Međutim, držimo da je važno uvjeriti dekane (i druge koji obavljaju tu dužnost) u pozitivne stručne prednosti popunjavanja gore spomenutog jaza i uključiti ODG/OLJP u osnovne obrazovne ciljeve svojih institucija. To je proces učenja koji zahtijeva vrijeme i neprestano djelovanje. Ipak, vrijedi pokušati i potvrditi važnost ODG/OLJP-a kao sastavnog dijela temeljne stručnosti budućih nastavnika te u skladu s tim prilagoditi i razraditi nove pristupe.

Ključna tijela koja će podržati uvođenje ODG/OLJP-a su institucije za obrazovanje nastavnika. Dekani svih visokih škola i fakulteta za obrazovanje nastavnika i sastavljači i voditelji kolegija mogu izgraditi kapacitete i održivost na području ODG/OLJP-a uključivanjem posebnih modula u početne i napredne nastavničke kurikulume i ukazivanjem na važnost tih kolegija. Kada je riječ o institucijama za obrazovanje nastavnika, osnovni izazov bi mogao biti prepoznavanje ODG/OLJP-a kao osnovnog pristupa koji treba ugraditi u obrazovanje svih budućih nastavnika, bez obzira na njihov predmet poučavanja i specijalizaciju. Važno je pronaći načine informiranja i uvjeriti te institucije i sve njihove kolegije u prednosti ODG/OLJP-a i njegove primjenjivosti i zanimljivosti u okviru sadržaja raznih predmeta.

Sljedeća „tablica napretka“ sadrži niz prijedloga o tome kako visokoškolske institucije mogu prepoznati fazu u kojoj se nalaze u smislu razumijevanja i bavljenja pitanjima koja se tiču ODG/OLJP-a te kako mogu izmijeniti postojeće pristupe:

<p>Korak 1. (koncentriranje)</p> <p><i>U ustanovi postoji ograničeni pristup ODG/OLJP-u koji se uglavnom usredotočuje na nastavnike povijesti i sociologije; ne postoji opći pristup ODG/OLJP-u. Visokoškolska ustanova se nalazi u ranoj fazi razvijanja ODG/OLJP-a i smatra da je dovoljno razumjeti obrazovanje koje promiče ODG/OLJP u najširem smislu (na primjer, pružanjem jednakih mogućnosti učenja i poučavanja interaktivnih i suradničkih metodologija u sklopu konkretnih predmeta).</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stječite dodatna znanja o načelima i vrijednostima ODG/OLJP-a i potencijala koje ono nudi u smislu boljeg poučavanja i učenja budućih aktivnih građana; • iskoristite svaku priliku da povećate svijest o temama ODG/OLJP-a u odnosu na sadržaj pojedinih predmeta. Na primjer, pokušajte se baviti pitanjima kao što je socijalna pravda, pravo svih na obrazovanje, društvena uključenost i različitost, razvijanje strategija za rješavanje nekih od tih problema.
<p>Korak 2. (razvijanje)</p> <p><i>Visokoškolska ustanova i/ili pojedinačni nastavnici pokreću ODG/OLJP. Počinje se razvijati dublje razumijevanje potencijala ODG/OLJP-a u angažiranju studenata i povećanja njihovih znanja i vještina. Ustanove počinju utvrđivati osnovni program kao dio obrazovanja svih studenata. Raste zanimanje ostalih obrazovnih stručnjaka i predmetnih nastavnika za ODG/OLJP.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • u ovoj fazi je važno održavanje i povećavanje entuzijazma i pružanje stalne potpore predanosti koji su u protivnom ugroženi; • razvijajte stručna znanja uz potporu vanjskih partnera; • potpora rukovodnoj strukturi ustanove je jako poželjna jer se na taj način ODG/OLJP integrira u profil ustanove i angažira se što je moguće veći broj nastavnika i studenata.
<p>Korak 3. (utvrđivanje)</p> <p><i>Visokoškolska ustanova ima učinkovitu strukturu za ODG/OLJP. Razvija se koherentan program kao dio obrazovanja nastavnika. Pojedini nastavnici ugrađuju aspekte ODG/OLJP-a u svoje predmete poučavanja. Institucija nudi velik izbor kolegija aktivnog poučavanja i učenja u cilju razvijanja kvalitete znanja i vještina studenata o ODG/OLJP-u.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Ideja o aktivnom sudjelovanju/demokratskom angažiranju se kontinuirano istražuje. Osnovni zadaci su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • razvijati aktivno sudjelovanje studenata u aktivnostima koje se tiču ODG/OLJP-a; • uključivanje studentskih saveza u organiziranje aktivnosti s ustanovom; • povezivanje s lokalnim agencijama, drugim članovima zajednice i NVO; • uvođenje studenata u aktivnosti planiranja u zajednici (projekti/pružanje usluga); ovdje su dobrodošla stažiranja; • povezivanje sa sličnim ustanovama i neformalnim obrazovnim sektorom.
<p>Korak 4. (napredovanje)</p> <p><i>U ovoj fazi ustanova nudi vrlo učinkovitu nastavu ODG/OLJP-a i pojedinačni nastavnici su razvili složene i učinkovite načine poučavanja i učenja tog predmeta. Sve veća je povezanost programa prije i uz rad. Ciljevi u ovoj fazi odnose se na inovacije i nove strategije kako bi se održali entuzijazam i predanost na svim razinama ustanove.</i></p>	<p>Pokušajte ovo:</p> <p>Ciljevi mogu uključivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sastavljanje nastavničkih timova; • interdisciplinarno poučavanje ODG/OLJP-a; • razvijanje dodatnih kolegija za stjecanje magisterija na području ODG/OLJP-a; • proširivanje mogućnosti dodatne izobrazbe s područja ODG/OLJP-a uz rad; • proširivanje vrednovanja i ocjenjivanja kao potpore nastavnoj praksi.

Tablica 9: Tablica napretka za visokoškolske ustanove

8.4. Upute različitim dionicima za ovladavanje ODG/OLJP kompetencijama

Dionici	Znanje i razumijevanje ODG/OLJP-a	Planiranje, upravljanje razredom, poučavanje i vrednovanje	ODG/OLJP u akciji – partnerstva i uključivanje zajednice	Provedba i ocjenjivanje participativnih pristupa ODG/OLJP-u
Tvorci politike	<ul style="list-style-type: none"> → osigurajte jasno artikuliranje rezultata učenja u sklopu ODG/OLJP-a u kurikulumu i smjernicama; → osigurajte da uprava škole stekne iscrpne informacije i izobrazbu → osigurajte sredstva za potporu izobrazbi i reformama na tom području 	<ul style="list-style-type: none"> → osigurajte da nacionalni obrazovni djelatnici naglase položaj i važnost ODG/OLJP-a; → dajte ODG/OLJP- u središnje mjesto u kurikulumu; → pružite svim nastavnicima potporu i osigurajte im primjere dobre prakse u vidu tiskanih materijala, video materijala i izobrazbe. 	<ul style="list-style-type: none"> → osigurajte resurse NVO i podržite školske inicijative; → sastavite nacionalne i regionalne popise potpornih skupina; → podržite anti-diskriminacijske i anti-rasističke kampanje. 	<ul style="list-style-type: none"> → budite otvoreni prema uključivanju učenika i saslušajte njihovo mišljenje; → podržite školska vijeća i druge načine koje školu čine otvorenom i demokratskom; predložite smjernice za inkluzivna školska vijeća; → osigurajte sredstva i proračun za izobrazbu o ODG/OLJP uz rad.
Razrednici	<ul style="list-style-type: none"> → istražite zbog čega je ovo područje važno i pronađite primjere koji će pokazati kakvu promjenu će programi ODG/OLJP donijeti školama; → obvezite se na izobrazbu i potporu nastavnicima vaše škole u izradi novih pristupa. 	<ul style="list-style-type: none"> → imenujte koordinatora za ODG/OLJP i budite mu podrška u razvijanju dobre prakse u školi; → razvijajte strategije koje će u naprijediti ODG/OLJP u smislu stjecanja kompetencija za demokratsko građanstvo – u školi kao cjelini, u kurikulumu i uključivanju zajednice. 	<ul style="list-style-type: none"> → aktivno potičite nove i inovativne pristupe uključivanja zajednice; → objasnite svoju potporu projektima aktivnog građanstva koji kod učenika razvijaju vještine, stavove i sklonosti ODG/OLJP-a. 	<ul style="list-style-type: none"> → pozdravite prijedloge nastavnika i učenika o tome kako se školu može učiniti još boljom; → osobno se založite za uključivanje ODG/OLJP-a i aktivnog građanstva u godišnje školske planove poboljšanja; → podržite inicijative nastavničkog osoblja braneći njihov rad pred višim razinama uprave.
Treneri/stručni suradnici i mentori	<ul style="list-style-type: none"> → uključite pozivanje na sadržaj i formulaciju kompetencija ODG/OLJP-a koje se odnose na „znanje“ u relevantnim modulima izobrazbe prije i uz rad. 	<ul style="list-style-type: none"> → radite posebice na planovima učenja u sklopu ODG/OLJP-a; → ponudite smjernice nastavnicima za poučavanje prijepornih tema. 	<ul style="list-style-type: none"> → pomognite nastavnicima detaljno osmisлити praktične izazove ODG/OLJP-a u akciji. Osigurajte primjere iz stvarnog života i rješenja. 	<ul style="list-style-type: none"> → osigurajte vrijeme za refleksiju u modulima za izobrazbu; → pokušajte uskladiti mogućnosti izobrazbe i potrebe nastavnika za izobrazbom.
Nastavnici	<ul style="list-style-type: none"> → primijenite neke savjete koji se tiču znanja o ODG/OLJP-u u razredu. 	<ul style="list-style-type: none"> → isprobajte neke od predloženih razrednih aktivnosti; → ugradite elemente prijedora i aktualnosti u nastavu. 	<ul style="list-style-type: none"> → planirajte niz lekcija koje uključuju partnere iz zajednice i u kojima učenici zagovaraju promjenu. 	<ul style="list-style-type: none"> → sačuvajte otvorenost i sklonost refleksiji.

Tablica br. 10: Upute raznim dionicima za ovladavanje ODG/OLJP kompetencijama

9. Zaključak

Pojavom novih trendova u društvu, lokalnim zajednicama i svijetu, uloga obrazovanja se prilagođava potrebama današnjih učenika. Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava predstavlja infrastrukturu koja je temelj za mir i dijalog u Europi i svijetu budućnosti. Pitanja poput rješavanja sukoba, poštivanja različitosti, interkulturalnog razumijevanja te razumijevanja prava i dužnosti građana su središnje teme kojima se škole moraju baviti.

Nastavnicima su potrebne kolektivne kompetencije (u svrhu suradnje i zajedničkih sposobnosti) i dinamične kompetencije (u svrhu stalnog prilagođavanja i profesionalnog razvoja). Ova publikacija je rezultat nastojanja da se prepozna sve šira lepeza odgovornosti nastavnika i nužnost postojanja alata koji će im pomoći u stjecanju neophodnih sposobnosti – znanja, vještina i sklonosti - neophodnih u nastojanju da mlade ljude pouče kako razumjeti svijet u kojem žive i kako postati aktivni građani.

Razvijanjem kompetencija koje pokrivaju četiri područja (znanje o ODG/OLJP-u, razrednu praksu koja uključuje kroskurikularne pristupe, razvijanje partnerstava i ocjenjivanje), smatramo da će svi nastavnici moći iskoristiti ovaj model kompetencija za provedbu ODG/OLJP-a u školi i zajednici i da će svi stručni suradnici i pedagozi biti motivirani za ugradnju ODG/OLJP u svoje kurikulume. Iako se danas naglasak često stavlja na akademska postignuća, ova publikacija pokazuje jednaku važnost vrednota, socijalnih vještina i sudjelovanja koje obrazovanje mora ponuditi mladima koji su dio našeg globalnog društva.

Nadamo se da će kreativnost koju ODG/OLJP nudi (što smo pokazali u ovom priručniku), nastavnike i njihove učenike voditi zanimljivim stazama koje nude prostor za izražavanje ideja i ideala. Obrazovanje za demokratsko građanstvo i ljudska prava je zabavno; kao takvo, ono je važno sredstvo nastavnicima koji učenike u potpunosti žele angažirati u procesu učenja.

Željeli bismo zaključiti pozivanjem na društvenu inkluziju. Čitatelj će, pripremajući ODG/OLJP projekt, shvatiti da je osnovni cilj koji se provlači kroz sve aktivnosti, inkluzivnost: dobre prakse u radu s ODG/OLJP-om dovode do inkluzivnih učionica, inkluzivnih škola i mladih ljudi koji su spremni djelovati s ciljem ostvarivanja inkluzivne zajednice i društva.

Djeca imaju pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njih odnose, i pravo na uvažavanje tog mišljenja u skladu s dobi i zrelošću djeteta.

Članak 12, UN-ove Konvencije o pravima djeteta

10. Dodatak

10.1. Koraci samo-procjenjivanja

Koraci samo-procjenjivanja odražavaju rezultate istraživanja o nastavničkim zabrinutostima u raznim fazama njihova profesionalnoga života.

Zabrinutost se definira kao skupna zastupljenost osjećaja, preokupacija, misli i promišljanja o nekom konkretnom pitanju ili zadatku. Reiman i Thies-Sprinthall prepoznaju šest kategorija nastavničke zabrinutosti koje su podijelili u četiri koraka.⁵¹ Na osnovu tih koraka, predlažu se moguća postupanja u smislu izobrazbe i osobnog razvoja.

U 1. i 2. koraku, nastavnici se uglavnom bave samima sobom; u 3. koraku, nastavnike više brine zadatak koji treba izvršiti; u 4. koraku, nastavnici se bave utjecajem poučavanja na učenike.

Unutar tih koraka događaju se različiti osjećaji.

Koraci/faze	Povezana pitanja	Povezana pitanja
Korak 1. Razina ega Zabrinutost: <ul style="list-style-type: none"> nedostatak svijesti 	Uopće me ne zanima novi program. Apatičan/apatična sam.	<ul style="list-style-type: none"> osiguraj informacije
Korak 2. Razina ega Zabrinutosti: <ul style="list-style-type: none"> informacije osobne 	Trebam više informacija o... znatiželjan/znatiželjna sam. Kako će se taj novi program odraziti na mene? Hoće li se svidjeti roditeljima/učenicima i hoće li cijiniti to što sam se u to upustio/upustila i što iskušavam nešto novo? Osjećam zabrinutost.	<ul style="list-style-type: none"> pojasni očekivanja i razlog uvođenja inovacije; opiši kako će inovacija utjecati na osobu; aktivno slušaj; organiziraj grupu potpore zbog zabrinutosti.
Korak 3. Razina zadatka Zabrinutost: <ul style="list-style-type: none"> upravljanje 	Nikada nemam dovoljno vremena za sve što trebam učiniti. Kako se mogu nositi sa svim tim novim inicijativama i papirnatim poslovima? Frustriran/frustrirana sam. Hoću li izgubiti kontrolu nad razredom ako se poslužim raspravom o prijepornim temama? Zabrinutost vezana uz učenje i upravljanje.	<ul style="list-style-type: none"> daj konkretne preporuke glede upravljanja; organiziraj da nastavnik opaža drugog uspješnog nastavnika;
Korak 4. Razina utjecaja Zabrinutost: <ul style="list-style-type: none"> posljedice suradnja refokusiranje. 	Da li svi učenici prate lekciju? Osjećam se zbunjeno, ali uspješno. Nestrpljiv/a sam da ovo podijelim s ostalim nastavnicima. Osjećam uzbuđenje. Volio/voljela bih prilagoditi i promijeniti svoje poučavanje i kurikulum kako bih mogao/mogla što bolje odgovoriti na potrebe učenika. Osjećam zadovoljstvo.	<ul style="list-style-type: none"> vanjska suradnja i povezivanje.

Tablica A1: Faze upitnika o zabrinutosti nastavnika

⁵¹ Reiman, A.J. & Thies-Sprinthall, L., *Mentoring and supervision for teacher development*. New York: Addison-Wesley Longman, 1998.

10.2. Tablica samoprocjenjivanja

Skupina	Kompetencija	koncentriranje	razvijanje	utvrđivanje	napredovanje
ODG/OLJP znanje i razumijevanje	Kompetencija br. 1: ciljevi i svrha ODG/OLJP				
	Kompetencija br. 2: ključni međunarodni okviri ODG/OLJP				
	Kompetencija br. 3: sadržaj kurikuluma ODG/OLJP				
	Kompetencija br. 4: kontekst provedbe ODG/OLJP				
Aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP u učionici i školi	Kompetencija br. 5: planiranje pristupa, metoda i mogućnosti učenja				
	Kompetencija br. 6: ugradnja ODG/OLJP načela i praksi u vlastito poučavanje				
	Kompetencija br. 7: utvrđivanje osnovnih pravila za pozitivan etos škole				
	Kompetencija br. 8: razvijanje niza strategija za olakšavanje vještine vođenja rasprave				
	Kompetencija br. 9: upotreba niza pristupa vrednovanju				
Aktivnosti poučavanja i učenja koje razvijaju ODG/OLJP kroz partnerstva i zajednicu	Kompetencija br. 10: okruženje za učenje koje promiče upotrebu raznih izvora				
	Kompetencija br. 11: suradnja s odgovarajućim partnerima u zajednici				
	Kompetencija br. 12: strategije suprotstavljanja svim oblicima diskriminacije.				
Provedba i ocjenjivanje participativnih pristupa ODG/OLJP-a	Kompetencija br. 13: ocjenjivanje uključenosti učenika u odlučivanje				
	Kompetencija br. 14: oblikovanje demokratskog građanstva i vrijednosti, stavova i sklonosti o ljudskim pravima				
	Kompetencija br. 15: preispitivanje, praćenje i procjenjivanje metoda poučavanja i učenja učenika				
Ukupna prosudba	Sve kompetencije				

Tablica A2: Samoprocjenjivanje

10.3. Akcijski plan za profesionalni razvoj (ODG/OLJP samo-evaluacijski akcijski plan za pojedinačne nastavnike i trenere

Područje za razvoj	Djelovanje	Tko?	Kada?	Kriteriji uspjeha u ostvarivanju ciljeva

Tablica A3: Obrazac akcijskog plana profesionalnog razvoja nastavnika

11. Literatura i izvori

11.1. Izvori citirani u priručniku

Izvori citirani u predgovoru

Backman, E. i Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.

Bîrzea, C. et al., *All European study on education for democratic citizenship policies*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2004.

Bîrzea, C. et al., *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*, Council of Europe Publishing, Council of Europe, 2005.

Council of Europe, *Education for Democratic Citizenship and Human Rights, Programme of Activities (2006-2009)*, "Learning and living democracy for all", DGIV/EDU/CAHCIT (2006) 5, 14 ožujak 2006.

Eurydice, *Citizenship education at school in Europe*, 2005.

Huddleston, T., *From student voice to shared responsibility: effective practice in democratic school governance in European schools*, Mreža europskih fondacija i Vijeće Europe, 22 svibanj 2007.

Huddleston, T. (ur.), *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

Naval, Print i Iriate, "Civic education in Spain: a critical review of policy", (online) *Journal of Social Science Education*; i Osler i Starkey, poglavlje 10, 2005 (vidi dolje, Skupina A).

Izvori citirani u uvodu

Bîrzea, C. et al., *Tool for quality assurance of education for democratic citizenship in schools*, Council of Europe Publishing, Council of Europe, 2005.

Bolivar, *Non scholae sed vitae discimus: limites y problemas de la transversalidad* (Ograničenja i problemi u međupredmetnom pristupu) *Revista de Educacion*, 309, str. 23-65, Enero-Abril 1995.

European Commission, Directorate General of Education and Culture, *Common European principles for teacher competences and qualifications*, predstavljeno na Europskoj konferenciji za testiranje zajedničkih europskih načela za kompetencije i kvalifikacije, Bruxelles, 20-21 lipnja 2005.

Kerr, D., "Citizenship: local, national and international", u Gearon, L. (ur.), *Learning to teach citizenship in the secondary school*, London, 2003.

OECD, "The definition and selection of key competencies", DeSeCo publications, 2005, www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf.

ORE (Observatoire des Reformes en Education), *Revisiting the concept of competence as an organizing principle for programs of study: from competence to competent action*, ORE, Montreal, 2006.

Weinert, Franz E., *Concepts of competence*, Max Planck Institute for Psychological Research, München, 1999.

Izvori citirani u pregledu

Crick, B., *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools*, the Crick report, London: QCA, 1998.

Davies, I., "What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors", 2003, Citized website: www.citized.info.

Habermas J., *The theory of communicative action*, Volume 1, Cambridge, UK: Polity Press, 1984.

Habermas, J., *The theory of communicative action*, Volume 2, Cambridge, UK: Polity Press, 1987.

Luke, A., Muspratt, S., & Freebody, P. (eds), *Constructing critical literacies: teaching and learning textual practice*, Cresskill NJ: Hampton Press, 1997.

McNamara, D., "Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators", *Journal of Education for Teaching*, 17 (2), pp. 113-128, 1991.

Reece, P. and Blackall, D., "Making news: literacy for citizenship", <http://makingnewstoday.uow.edu.au> (March 2008).

Schulman, L., "Those who understand: knowledge growth in teaching", *Educational Researcher*, 15, str. 4-14, 1986.

Izvori za Skupinu A

Audigier, F., *Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship*, Council of Europe, 2000.

Banks, J.A., *Handbook of research on multicultural education*, Simon & Schuster/Macmillan, New York, 1995.

Davies, I., "What subject knowledge is needed to teach citizenship education and how can it be promoted? A discussion document for consideration by initial teacher education tutors", Citized website: www.citized.info, 2003.

McNamara, D., "Subject knowledge and its application: problems and possibilities for teacher educators", *Journal of Education for Teaching*, 17(2), 1991.

Naval, C., Print, M. i Veldhuis, R., "Education for democratic citizenship in the new Europe", *European Journal of Education*, 37(2), 2002.

Osler, A. i Starkey, H., "Education for democratic citizenship: a review of research, policy and practice 1995-2005", *Academic Review*, BERA, 2005.

QCA, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools* (the Crick report), QCA, London, 1998.

Shulman, L., "Those who understand: knowledge growth in teaching", *Educational Researcher*, 15, str. 4-14, 1986.

Sliwka, E., Diedrick, M. and Hofer, M. (eds), *Citizenship education – Theory, research, practice*, Waxmann, Münster, 2006.

Torney-Purta, J. et al., *Citizenship and education in twenty-eight countries: civic knowledge and engagement at age fourteen*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), Amsterdam, 2001.

Wieviorka, M., *The arena of racism*, Sage, London, 1995.

Izvori za Skupinu B

Backman, E. i Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.

Black, P. et al., *Assessment for learning: putting it into practice*, Open University Press, New York, 2003.

Cunningham, J., “Rights, responsibilities and school ethos”, u Baglin Jones, E. and Jones, N. (ur.), *Education for citizenship: ideas and perspectives for cross-curricular study*, Kogan Page, London, 1992.

Devries, R. and Zan, B., *Moral classrooms, moral children: creating a constructivist atmosphere in early education*, Columbia University Press, New York, 1994.

Duerr, K., Spajic-Vrkas, V. and Ferreira Martins, I., *Strategies for learning democratic citizenship*, Council of Europe, 2000.

Goleman, D., *Emotional intelligence*, Bantam Books, New York, 1995.

QCA, *Education for citizenship and the teaching of democracy in schools* (the Crick report), QCA, London, 1998.

Rogers, B., *The language of discipline: a practical approach to effective classroom management*, Northcote House Publishers, Plymouth, 1994.

Izvori za Skupinu C

Ajegbo, K., “Curriculum review: diversity and citizenship”, DfES, London, 2007.

Billig, S. and Shelley, H., *Research on K-12 school-based service-learning. The evidence builds*. PhiDelta Kappan, Science Education, Bloomington, u studiji koju je sponzorirala Carnegie Corporation of New York and CIRCLE (Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement), 2000.

Citizenship Foundation, *Education for citizenship, diversity and race equality: a practical guide*, Citizenship Foundation, London, 2003.

Council of Europe, “Learning and living democracy. Concept paper”, Ad hoc Committee of Experts for the European Year of Citizenship through Education, CAHCIT, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

Dewey, J., *Democracy and education*, NY Free Press, New York (1916) 1966. Također dostupno na Google books: <http://books.google.com>.

Donnelly, C., “What price harmony? Teachers’ methods of delivering an ethos of tolerance and

respect for diversity in an integrated school in Northern Ireland”, *Educational Research*, Vol. 46 (1), 2004.

Giroux, H., *Ideology culture and the process of schooling*, Temple University Press, Philadelphia/Falmer Press, London, 1981.

Gearon, L., “NGOs and education: some tentative considerations”, *Reflecting Education*, 2. listopada 2006. Gowran, S., *Opening doors: school and community partnership in poverty awareness and social education initiatives*, draft guidelines for partnership development, Curriculum Development Unit, CDVEC and Combat Poverty Agency, Dublin, 2004.

Hart, R., *Children’s participation: the theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*, Earthscan, London, 1997.

Held, D., “Democracy and the new international order”, u Achibugi, D. and Held, D. (ur.), *Cosmopolitan democracy*, Polity Press, Cambridge, 1995.

Osler, A., “The Crick report: difference, equality and racial justice”, *Curriculum Journal*, 11(1), 2000. Osler, A. and Starkey, H., “Learning for cosmopolitan citizenship: theoretical debates and Young people’s experiences”, *Educational Review*, 55 (3), 2003.

QCA, *Play your part: post-16 citizenship*, QCA, London, 2004.

Zacharakis-Jutz, J. and Flora, J., “Issues and experiences using participatory research to strengthen social capital in community development”, u Armstrong, P., Millerm, N. and Zukas, M. (ur.), *Crossing borders, breaking boundaries*, University of London, 1997.

Izvori za Skupinu D

Backman, E. i Trafford, B., *Democratic governance of schools*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2007.

Bandura, A., *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1986.

Barell, J., *Teaching for thoughtfulness. Classroom strategies to enhance intellectual development*, Longman, London, 1991.

Brookfield, S.D., *Becoming a critically reflective teacher*, Jossey-Bass, San Francisco, 1995.

Goodlad, J., *A place called school*, McGraw-Hill, New York, 1984. Dostupno na Google books: <http://books.google.com>.

Huddleston, T. (ed.), *Tool on teacher training for education for democratic citizenship and human rights education*, Council of Europe, Strasbourg, 2005.

Huddleston, T. and Kerr, D. (eds), *Making sense of citizenship: a continuing professional development handbook*, Hodder Education, London, 2006.

Rowe, D., *The business of school councils*, Citizenship Foundation, London, 2003.

Zeichner, K., “The reflective practitioner”, u Reason, P. and Bradbury, H. (ur.), *Handbook of action research: participative inquiry and practice*, Sage, London, 2001.

Izvori citirani u dodatku

Reiman, A.J., & Thies-Sprinthall, L., *Mentoring and supervision for teacher development*, Addison-Wesley Longman, New York, 1998.

11.2. Ostali izvori

Izvori za vrednovanje i ocjenjivanje

Black, P. et al., "The nature and value of assessment for learning", 2003, www.umds.ac.uk/content/1/c4/73/57/formative.pdf.

Jerome, L., "Assessment in citizenship education", 2003, www.citized.info/pdf/commarticles/Lee_Jerome_Assessment_workshop.pdf.

Klenowski, V., *Developing portfolios for learning and assessment: processes and principles*, RoutledgeFalmer, London, 2002.

QCA, *Assessing citizenship*, HMSO, London, 2006.

Izvori za bavljenje kontroverznim temama

Citized, "Conference report on the teaching of controversial issues", 2006, www.citized.info/pdf/conferences/31_03_06report.pdf.

Citizenship Foundation, *Teaching about Iraq and other controversial issues*, 2003, www.citizenshipfoundation.org.uk/main/resource.php?s124

Claire, H. and Holden, C. (ur), *The challenge of teaching controversial issues*, Trentham Books, Oakhill, 2007.

Gollob, R. and Krapf, P., *Living in democracy – lesson plans for lower secondary level* (ODG/OLJP Volume III), Council of Europe, Strasbourg, 2008.

OSCE, "Toledo Guiding Principles – Teaching about religions and beliefs", 2008. www.osce.org/publications/odihr/2007/11/28314_993_en.pdf.

Agenti za prodaju publikacija Vijeća Europe

BELGIJA

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 0435
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail:
order@libeurop.be
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
Avenue du Roi 202 Koningslaan
BE-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

BOSNA I HERCEGOVINA

Robert's Plus d.o.o.
Marka Marulića 2/V
BA-71000, SARAJEVO
Tel.: +387 33 640 818
Fax: +387 33 640 818
E-mail: robertsplus@bih.net.ba

KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
CA-OTTAWA, Ontario K1J 9J3
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

HRVATSKA

Robert's Plus d.o.o.
Marasovićeve 67
HR-21000, SPLIT
Tel.: +385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: +385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

ČEŠKA

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DANSKA

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
http://www.gad.dk

FINSKA

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 1214430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCUSKA

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
FR-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
http://www.ladocumentationfrancaise.fr

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
FR-67000 STRASBOURG
Tel.: +33(0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kléber@coe.int
http://www.librairie-kléber.com

NJEMAČKA

AUSTRILIJA
UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
DE-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
http://www.uno-verlag.de

GRČKA

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
http://www.kauffmann.gr

MADARSKA

Euro Info Service
Pannónia u. 58.
PF. 1039
HU-1136 BUDAPEST
Tel.: +36 1 329 2170
Fax: +36 1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
http://www.euroinfo.hu

ITALIJA

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
IT-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
http://www.licosa.com

MEKSIKO

Mundi-Prensa México, S.A. De C.V.
Rio Pánuco, 141 Delegación Cuauhtémoc
MX-06500 MÉXICO, D.F.
Tel.: +52 (01) 55 55 33 5658
Fax: +52 (01) 55 55 14 67 99
E-mail: mundiprensa@mundiprensa.com.mx
http://www.mundiprensa.com.mx

NIZOZEMSKA

Roodveldt Import BV
Nieuwe Hemweg 50
NL-1013 CX AMSTERDAM
Tel.: +31 20 622 8035
Fax: +31 20 625 5493
Website: www.publidis.org
Email: orders@publidis.org

NORVEŠKA

Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLJSKA

Ars Polona JSC
25 Obrońcow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 8600
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
PT-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
http://www.livrariaportugal.pt

RUSKA FEDERACIJA

Ves Mir
17b, Butlerova ul.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 495 739 0971
Fax: +7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

ŠPANJOLSKA

Mundi-Prensa Libros, s.a.
Castelló, 37
ES-28001 MADRID
Tel.: +34 914 36 3700
Fax: +34 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
<http://www.mundiprensa.com>

ŠVICARSKA

Planetis Sàrl
16 chemin des pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: +41 22 366 5177
Fax: +41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

UJEDINJENO KRALJEVSTVO

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

SJEDINJENE DRŽAVE I KANADA

Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road
US-CROTON-ON-HUDSON, NY 10520
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 271 5856
E-mail: Info@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Ova publikacija utvrđuje ključne kompetencije koje su nastavnicima potrebne za poučavanje demokratskog građanstva i ljudskih prava u školi i široj zajednici. Namijenjena je svim nastavnicima – ne samo onima koji su usko specijalizirani upravo za taj predmet, već nastavnicima svih predmeta, kao i profesorima u ustanovama visokog obrazovanja i osobama koje rade u drugim vrstama izobrazbe prije zapošljavanja i uz rad.

Predstavljeno je 15 kompetencija koje su svrstane u četiri skupine. Svaka skupina obuhvaća jedno poglavlje u kojem su kompetencije detaljno opisane i nadopunjene primjerima. Čitatelj će u priručniku pronaći tablice napretka i predložene razvojne aktivnosti za svaku kompetenciju: tablice – koje sadrže faze koncentracije, razvijanja, utvrđivanja i napredovanja – čiji je cilj pomoći nastavnicima i svim obrazovnim stručnjacima u određivanju razine kojoj odgovara njihova profesionalna praksa i tako odrediti konkretna i praktična poboljšanja na koja se mogu usredotočiti.

Obrazovanje
za demokratsko
građanstvo
i ljudska prava

www.coe.int

Vijeće Europe ima 47 država članica i pokriva gotovo cijeli europski kontinent. Teži razvijati zajednička demokratska i pravna načela koja se temelje na Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim referentnim tekstovima koji govore o zaštiti pojedinaca. Od svoga utemeljenja 1949. godine, nakon Drugog svjetskog rata, Vijeće Europe je simbol pomirenja.

[http:// book.coe.int](http://book.coe.int)
Council of Europe Publishing